

178
1969/2

საბჭოთა სამართალი

7

საქართველოს კვლევითი კომისიის გამომცემლობა

1969

6

საბჭოთა სამართალი

№ 6
კომუნისტური
პარტია

ნომბერი—დეკემბერი
1969 წელი
გამოცემის XVI წელი

საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს, პროკურატურისა და
საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთანაკავშირებული იურიდიული კომისიის ორგანო
ორთვიური ჟურნალი

შინაარსი

ბ. ი. ლენინის დაბადების 100 წლისთავისათვის

ბ. ზირცხალავა — ვ. ი. ლენინი — ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის დამაარსებელი	3
რ. ზენგელია — ბანკების სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ	13
მ. მაჭავარიანი — სახელმწიფო კომიტეტების შესახებ	21
პ. კორკმასოვა — ეროვნული საკითხისა და ეროვნული სახელმწიფოებრიობის შესახებ სსრ კავშირში	26
რ. ვოლოჟინი — სასამართლო ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის ზოგიერთი საკითხი	31
ოფიციალური მასალა	35
ბ. შორანაშვილი — ანტიკური სახელმწიფოს განვითარების საკითხისათვის	47

ი. ჭავჭავაძის მემკვიდრეობის შესწავლისათვის

ბ. მებრძელი — ილია ჭავჭავაძის შეხედულება პირობით მსჯავრზე	54
ბ. შვანია — ილია ჭავჭავაძის ხელმოუწერელი სტატიები იურიდიულ საკითხებზე	62

დანაშაულის კვალდაკვალ

ბ. ზვამბაძე — ნილაბახილი	68
ბ. კიკოჯაშვილი — ღიმილი პატიოსანი, მაღლიერი კაცისა	78

კრიტიკა და გიზლიობრაზია

თ. ზავაშვილი — აქტუალური პრობლემების ორიგინალური გამოკვლევა	84
მ. ლომიძე — წიგნი კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის პროცესუალურ და მეთოდურ საკითხებზე	87
საინტერესო ნარკვევები	88
ბ. ღვებუაძე — მეგობრებთან ბუდაპეშტში	89
ინფორმაცია	91
ბიბლიოგრაფია	94

11023

СО Д Е Р Ж А Н И Е

К 100-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ В. И. ЛЕНИНА

Г. Пирцхалава — В. И. Ленин — основатель пролетарской партии нового типа	3
Р. Шенгелиа — О правовом положении банков	13
М. Мачавариани — О государственных комитетах	21
К. Коркмасова — О национальном вопросе и национальной государственности в СССР	26
Р. Чогошвили — Некоторые вопросы судебной психологической экспертизы	31
Официальный материал	35
Г. Коранашвили — К вопросу о развитии античного государства	47

К ИЗУЧЕНИЮ НАСЛЕДИЯ И. ЧАВЧАВАДЗЕ

В. Метревели — Илья Чавчавадзе об условном осуждении	54
В. Жвания — Неподписанные статьи Ильи Чавчавадзе по юридическим вопросам	62

ПО СЛЕДАМ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Г. Гвадзабиа — Маску сняли	78
М. Кикозашвили — Улыбка честного, благодарного человека	78

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Т. Шавгулидзе — Оригинальное исследование актуальных проблем	84
М. Ломидзе — Книга о процессуальных и методическим вопросах криминалистической экспертизы	87
Интересные очерки	88
В. Дгебуадзе — У друзей в Будапеште	89
Информация	91
Библиография	94

სარედაქციო კოლეზია

შტ. № 3855
ტირაჟი 15.100
შე 01986

ო. კაციტაძე (მთ. რედაქტორი), ვ. აბაშმაძე,
ო. ბაკურაძე, ბ. ბარათაშვილი, პ. ბერძენიშვილი,
თ. დადიანი, ვ. ინწკირველი, მ. ლომიძე,
ვ. მაისურაძე, თ. წერეთელი, ხ. ჯორბენაძე.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ათარბეგოვის ქ. № 32. ტელეფონი—99-09-62

გადაეცა წარმოებას 29/XII-69 წ., ხელმოწერილია დასაბეჭდად 12/III-70 წ., ქალაქის ზომა 70×108 მ¹/₁₆; ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 6, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 8,4.

საქ. კპ ცკ-ის გამომცემლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.
Типография изд-ства ЦК КП Грузии, Тбилиси, ул. Ленина, 14.

3. ი. ლენინი—ახალი ზივის პროლეტარული პარტიის დაბადებული

ა. ფირცხალავა,
ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი

ახლოვდება 1970 წლის 22 აპრილი — გ. ი. ლენინის დაბადების 100 წლის-
თავი. ემზადებიან რა ამ დიადი თარიღისათვის, საბჭოთა ხალხი, მსოფლიოს
კველა ქვეყნის მშრომელები, მთელი პროგრესული კაცობრიობა გამოხატავენ
გულითად მადლიერებას, უღრმეს პატივისცემასა და სიყვარულს იმ ადამიანი-
სადმი, რომლის სახელი ექსპლოატაციისა და ჩაგვრის წინააღმდეგ, მშრომელთა
ფაქციურფლებისა და ბედნიერებისათვის, კომუნისმისათვის ბრძოლის დროშაა.

3. ი. ლენინის სიდიადე მისი იდეებისა და საქმეების უკვდავებაშია, რომ-
ლებმაც უდიდესი გარდამქმნელი ზემოქმედება მოახდინეს და ახდენენ კაცობ-
რიობის განვითარებაზე.

ლენინის შემოქმედებითი გენიისა და ტიტანური რევოლუციური მოღვა-
წეობის ერთ-ერთი მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობის შედეგია ახალი ტი-
პის პროლეტარული პარტიის — ბოლშევიკური პარტიის შექმნა. „ბოლშევი-
კური პარტიის შექმნით დაიწყო რუსეთისა და საერთაშორისო მუშათა მოძრა-
ობის ახალი ეტაპი. პროლეტარიატმა პირველად მიიღო ორგანიზაცია, რომელ-
საც შეეძლო ახალ ისტორიულ პირობებში მისი სოციალური განთავისუფლები-
სათვის ბრძოლის წარმატებით ხელმძღვანელობა“¹.

მსოფლიოს არც ერთი ქვეყნის ისტორიამ არ იცის მეორე ისეთი პარტია,
რომელსაც ასე ბევრი გავკეთებინოს თავისი ხალხის თავისუფლებისა და ბედ-
ნიერებისათვის, მთელი პროგრესული კაცობრიობის განვითარებისათვის, რომ-
გორც გააკეთა საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ, რომელიც, როგორც
გ. ი. ლენინი ამბობდა, „ჩვენი ეპოქის გონებას, პატიოსნებასა და სინდისს“² წარ-
მოადგენს.

I

კომუნისტური პარტიის — ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის შექმნა,
რაც განხორციელდა მსოფლიოში პირველად რუსეთში, განპირობებული იყო
ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორებით.

უპირველეს, ძირითად ფაქტორს წარმოადგენდა თანამედროვე სამრეწველო
პროლეტარიატის წარმოშობა, რაც კაპიტალისტური წარმოების წესის გაბა-
ტონების შედეგი იყო. მართალია XIX და XX საუკუნეების მიჯნაზე რუსეთში
კაპიტალიზმი ძლიერ განვითარებული არ იყო, იგი საშუალო დონეზე იდგა, მაგ-
რამ მას ახასიათებდა საწარმოთა და მუშათა მასების დიდი კონცენტრაცია. ამ
მხრივ რუსეთი მოწინავე კაპიტალისტურ ქვეყნებსაც კი უსწრებდა. მსხვილ ქარ-
ხნებსა და ფაბრიკებში მუშათა კონცენტრაცია ზრდიდა პროლეტარიატის ორგა-

¹ 1 ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის დაბადების 100 წლისთავისათვის. სკკპ ცენტრალური
კომიტეტის თეზისები, თბილისი, 1970, გვ. 11.

² გ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 25, გვ. 312.

ნიშებულობას, კოლექტივიზმს, სოლიდარობასა და შეუპოვრობას კაპიტალის ბატონობის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ეს იყო სხვა ქვეყნების პროლეტარიატთან შედარებით რუსეთის მუშათა კლასის ყველაზე მაღალი რევოლუციურობის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი.

მეორე დიდმნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო კაპიტალიზმის გადაზრდა თავის უმაღლეს და უკანასკნელ სტადიაში — იმპერიალიზმში. იმპერიალიზმის ეპოქაში უკიდურესობამდე გამწვავდა ბურჟუაზიული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი წინააღმდეგობანი. დღის წესრიგში დადგა პროლეტარული რევოლუციის საკითხი. გარდუვალი, საზოგადოებრივი განვითარების საარსებო მოთხოვნილება გახდა კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლა.

„XX საუკუნის დამდეგს რუსეთი იყო მსოფლიო იმპერიალიზმის წინააღმდეგობათა საკვანძო პუნქტი. მას ახასიათებდა მაშინდელი მსოფლიოს ყველა ტიპიური სოციალურ-ეკონომიური წინააღმდეგობანი: შრომასა და კაპიტალს შორის, განვითარებადს კაპიტალიზმსა და მნიშვნელოვან ფეოდალურ-ბატონყმურ გადმონაშთებს შორის, მაღალგანვითარებულ სამრეწველო რაიონებსა და ჩამორჩენილ განაპირა მხარეებს შორის“³.

შემდეგი დიდმნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო ქვეყანაში მუშათა რევოლუციური და დემოკრატიული მოძრაობის მძლავრი აღმავლობა. XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში რევოლუციური მოძრაობის ცენტრ-მა დასავლეთ ევროპიდან რუსეთში გადმოინაცვლა. მეფის რუსეთში კაპიტალისტური ექსპლოატაცია გადანასკვული იყო სასტიკ კოლონიალურ და სამხედრო-ფეოდალურ ჩაგვრასთან. იმპერიალისტურ წინააღმდეგობებს რუსეთში კიდევ უფრო ამწვავებდა მეფის თვითმპყრობელობის მხრივ პოლიტიკური, სულიერი და გროვული ჩაგვრა. ყოველივე ეს მშრომელებს უბიძგებდა ცარიზმის წინააღმდეგ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლისაკენ. ამ ბრძოლის სათავეში იდგა ყველაზე მოწინავე, ყველაზე რევოლუციური კლასი პროლეტარიატი, რომლის მოკავშირე იყო გლეხობა. განსაზღვრავდა რა რუსეთის მუშათა კლასის ისტორიულ ამოცანას ვ. ი. ლენინი ჯერ კიდევ ჩვენი საუკუნის დასაწყისში წერდა: „ისტორიამ ახლა ჩვენს წინაშე დააყენა უახლოესი ამოცანა, რომელიც ყველაზე უფრო რევოლუციურია რომელიც გნებავთ სხვა ქვეყნის პროლეტარიატის ყველა უახლოეს ამოცანათა შორის. ამ ამოცანის განხორციელება, არა მარტო ევროპის, არამედ აგრეთვე (შეგვიძლია ვთქვათ ახლა) აზიის რეაქციის უაღრესად ძლიერი დასაყრდენის დანგრევა რუსეთის პროლეტარიატს საერთაშორისო რევოლუციური პროლეტარიატის ავანგარდად გახდიდა“⁴.

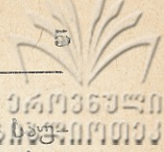
მაგრამ მარტო ობიექტური პირობები როდი იყო საკმარისი რევოლუციური პროლეტარული პარტიის შექმნისათვის. აუცილებელი იყო აგრეთვე სუბიექტური წინამძღვრების არსებობაც.

ასეთი წინამძღვარი იყო უპირველეს ყოვლისა მარქსისა და ენგელსის მოძღვრება — განმათავისუფლებელი მოძრაობის მეცნიერული თეორია. მარქსიზმის სახით ყველა ქვეყნის მუშათა კლასმა მიიღო კაპიტალიზმის დამხობისა და კომუნიზმის აშენებისათვის ბრძოლის უძლეველი იარაღი.

დიდმნიშვნელოვანი სუბიექტური ფაქტორი იყო აგრეთვე მარქსიზმის გავრცელება. გამწვავებული კლასობრივი წინააღმდეგობანი, მუშათა მოძრაობის

³ ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის დაბადების 100 წლისთავისათვის. სკკპ ცენტრალური კომიტეტის თეზისები, გვ. 7.

⁴ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 5, გვ. 465.

სწრაფი ზრდა, მთელი სოციალურ-ეკონომიური ვითარება წარმოადგენდა კეთესო ნიადაგს მარქსისა და ენგელსის რევოლუციური მოძღვრების შეთვისებისა და აღქმისათვის რუსეთში.

სერიოზულ სუბიექტურ ფაქტორს წარმოადგენდა აგრეთვე მოწინავე მუშებისა და რევოლუციური ინტელიგენციის მაღალი შეგნებულობა, მათ მიერ მუშათა კლასის პოლიტიკური ორგანიზაციის როლისა და მნიშვნელობის ნათელი გაგება.

აღნიშნულმა ობიექტურმა და სუბიექტურმა ფაქტორებმა განაპირობეს რუსეთში პროლეტარული პარტიის წარმოშობა და მისი რევოლუციური ხასიათი. ასეთი პარტია დააარსა ვ. ი. ლენინმა 1903 წელს, რაც მისი ერთ-ერთი უდიდესი დამსახურებაა მთელი პროგრესული კაცობრიობის წინაშე.

II

მარქსმა და ენგელსმა ჯერ კიდევ ადრე, XIX საუკუნის პირველ ნახევარში, მეცინერულად დაასაბუთეს, რომ მუშათა კლასს თავისი ისტორიული მისიის შესრულებისათვის, კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე რევოლუციური გადასვლის განხორციელებისათვის უნდა ჰყავდეს დამოუკიდებელი პოლიტიკური პარტია. მათ შეიმუშავეს ბევრი დიდმნიშვნელოვანი დასკვნა პროლეტარული პარტიის როლის, ორგანიზაციისა და პოლიტიკის შესახებ. მაგრამ მეცინერული კომუნიზმის ფუძემდებლების გარდაცვალების შემდეგ მათი ბრძნული მითითებები II ინტერნაციონალის პარტიების ლიდერებმა დავიწყებას მისცეს.

დასავლეთ ევროპის სოციალ-დემოკრატიული პარტიები, რომლებსაც თავი მოჰქონდათ მუშათა კლასის ინტერესების დამცველებად და ხელმძღვანელებად, ფაქტიურად ვერ ასრულებდნენ ამ როლს. აღნიშნული პარტიები, რომლებიც გაერთიანებულნი იყვნენ II ინტერნაციონალში, კაპიტალიზმის მშვიდობიან განვითარების პერიოდში წარმოიშვნენ. მაგრამ შემდეგში აღმავალი გზით მიმავალი კაპიტალიზმი შეცვალა იმპერიალიზმმა, „როდესაც კაპიტალიზმის წინააღმდეგობებმა უკიდურეს წერტილს მიაღწიეს, როდესაც პროლეტარული რევოლუცია უშუალო პრაქტიკის საკითხად გადაიქცა, როდესაც რევოლუციისათვის მუშათა კლასის მზადების ძველი პერიოდი მიაღდა კაპიტალიზმზე პირდაპირი იერიშის ახალ პერიოდს...“⁵ ამ ეპოქისათვის II ინტერნაციონალის პარტიები მზად ვერ აღმოჩნდნენ. მათ ვერ დაინახეს ახალ ვითარებაში მუშათა კლასის წინაშე მდგარი ახალი ამოცანები, პროლეტარული რევოლუციის მოახლოვებული ქარიშხალი. ისინი ძველებურად განაგრძობდნენ მუშაობას. თავიანთ ძირითად ამოცანად კვლავ საპარლამენტო მოღვაწეობას, პარლამენტში მეტი ადგილებისათვის, კაპიტალიზმის პირობებში მუშათა მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის ბრძოლას თვლიდნენ. აღნიშნული პარტიები ფაქტიურად საპარლამენტო ფრაქციების დანამატს წარმოადგენდნენ და არა ისეთ ორგანიზაციებს, რომლებიც კაპიტალიზმის გაუკეთებლად პროლეტარიატის, ყველა მშრომელთა ძალებს და წაიყვანდნენ მათ კაპიტალიზმზე იერიშის მისატანად, სოციალისტური რევოლუციის გასამარჯვებლად.

რევოლუციური მუშათა მოძრაობის ორგანიზებისა და მის სათავეში ჩადგომის უუნარობა, რაც ახასიათებდა დასავლეთ ევროპის ქვეყნების სოციალ-დემოკრატიულ პარტიებს, აიხსნებოდა მათში ოპორტუნიზმის გაბატონებით.

⁵ ი. ბ. სტალინი, თხზ., ტ. 6, გვ. 84.

ოპორტუნიზმისა, რომლის სოციალური წყარო იყო და არის მუშათა კლასის უმნიშვნელო ნაწილი, ზედა ფენა, ე. წ. „მუშათა არისტოკრატია“, რომელიც ცხოვრობს ბურჟუაზიის ნასუფრალით.

ოპორტუნიზტები, ასრულებდნენ რა ბურჟუაზიის სოციალურ დაკვეთას, ქადაგებდნენ კლასობრივ ზავს, უარყოფდნენ პროლეტარული რევოლუციისა და პროლეტარიატის დიქტატურის აუცილებლობას და ცდილობდნენ მუშათა მოძრაობა წარემართათ ბურჟუაზიის სასარგებლო კალაპოტით. ასე იყო წინათ და ასეა ახლაც.

„ოპორტუნიზმი,—წერდა ვ. ი. ლენინი.—არის მასის ძირეული ინტერესების მსხვერპლად მიტანა მუშათა უმნიშვნელო უმცირესობის დროებითი ინტერესებისადმი ანუ, სხვანაირად რომ ითქვას, მუშათა ნაწილის კავშირი ბურჟუაზიასთან პროლეტარიატის მასის წინააღმდეგ... ოპორტუნიზმს ათეული წლების განმავლობაში წარმოშობდნენ კაპიტალიზმის განვითარების ისეთი ეპოქის თავისებურებანი, როდესაც პრივილეგირებული მუშათა ფენის შედარებით მშვიდობიანი და კულტურული არსებობა „აბურჟუებდა“ მათ, ნამცეცებს აძლევდა მათ თავისი, ნაციონალური კაპიტალის, მოგებიდან, აშორებდა მათ გაჩანაგების გზაზე შემდგარი და ლატაკი მასის გაჭირვებისა, ტანჯვისა და რევოლუციური სულისკვეთებისაგან“⁶.

ძველი სოციალ-დემოკრატიული პარტიების მეთაურობით პროლეტარიატის მომზადებაზე მისი ისტორიული მისიის შესრულებისათვის, სოციალისტური რევოლუციის განხორციელებისათვის ლაპარაკიც არ შეიძლებოდა.

ვ. ი. ლენინმა, რომელსაც ახასიათებდა კლასობრივი ძალების თანაფარდობისა და განლაგების საღი გათვალისწინება, ყველაზე ადრე და სწორად განსაზღვრა ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის შექმნის აუცილებლობა. ასეთი პარტია მას მიაჩნდა მუშათა კლასის სასიცოცხლო ინტერესებისა და მოთხოვნილებების განხორციელების, სოციალისტური რევოლუციის საქმის წარმატების ჭაბამწყვეტ პირობად. და იგი კიდევაც შეუდგა ახალი ტიპის, ნამდვილი რევოლუციური პროლეტარული პარტიის შექმნას, რაც ჭეშმარიტად ტიტანურ მუშაობას მოითხოვდა.

ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის დაარსებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ვ. ი. ლენინის გრანდიოზულ იდეურ-თეორიულ მოღვაწეობას. იგი მარქსიზმის ყოვლისმძლე მოძღვრების გავრცელებისა და შემდგომი განვითარებისათვის დაუღალავ მუშაობასთან ერთად, შეურიგებელ ბრძოლას ეწეოდა სხვადასხვა სახის ანტიმარქსისტულ მიმდინარეობათა წინააღმდეგ. მან კრიტიკის კარცეცხლში გაატარა ლიბერალური ნაროდნიკების — ხალხის ამ ყალბი მეგობრების, „ლეგალური მარქსისტების“, „ეკონომისტების“, ესერების შეხედულებები, გვიჩვენა მათი დამღუპველი ხასიათი მუშათა რევოლუციური მოძრაობისათვის. ამ მხრივ განუზომლად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ლენინის ისეთ ნაწარმოებებს, როგორიც არის „რანი არიან „ხალხის მეგობრები“ და როგორ რომბენ ისინი სოციალ-დემოკრატების წინააღმდეგ?“, „ნაროდნიკობის ეკონომიური შინაარსი და მისი კრიტიკა ბ-ნ სტრუვეს წიგნში (მარქსიზმის ასახვა ბურჟუაზიულ ლიტერატურაში)“, „სოციალ-დემოკრატიული პარტიის პროგრამის პროექტი და განმარტება“, „რუსი სოციალ-დემოკრატების ამოცანები“, „კაპი-

⁶ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 21, გვ. 286.

ტალიზმის გაწვითარება რუსეთში“, „რა ვაკეთოთ?“ და სხვ., რომლებიც წარმოადგენენ ძვირფასს განძს მარქსიზმ-ლენინიზმის საუნჯეში.

თავისი იდეურ-თეორიული მოღვაწეობით ვ. ი. ლენინმა გრანიტისებური ბაზა მოუმზადა პროლეტარულ პარტიას, ახალი დებულებებით და დასკვნებით უზამდილა მარქსიზმი, გამანადგურებელი დარტყმა მიაყენა რპორტუნისმს, მარქსიზმის ამკარა და ფარულ მტრებს როგორც რუსეთში ისე დასავლეთ ევროპაში.

ვ. ი. ლენინმა აღადგინა მუშათა კლასის პოლიტიკური პარტიის შესახებ მარქსისა და ენგელსის შეხედულებები. მაგრამ იგი ამით როდი დაკმაყოფილდა. მან რევოლუციური მოძრაობის უდიდესი გამოცდილების განზოგადების საფუძველზე შემდგომ განავითარა და ახალი დებულებებით გაამდილა ეს შეხედულებანი და მოგვცა მწყობრი მოძღვრება ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის შესახებ. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ვ. ი. ლენინის ისეთი ნაწარმოებები, როგორიც არის „რა ვაკეთოთ?“, „ნაბიჯი წინ, ორი ნაბიჯი უკან“ და სხვა ნაშრომები. „ლენინის აზრით, პარტია უნდა იყოს პროლეტარიატის ავანგარდი, მისი ორგანიზებული რაზმი, პოლიტიკური ორგანიზაციის უმაღლესი ფორმა. იგი მოწოდებულია ხელი შეუწყოს მუშათა კლასის თვითგამორკვევას, იმას, რომ მუშათა კლასმა შეიგნოს და შეასრულოს თავისი მსოფლიო-ისტორიული მისია“⁷. ასეთი პარტია არის ბოლშევიკური პარტია, რომელიც დააარსა ვ. ი. ლენინმა 1903 წელს. „ბოლშევიზმი, — წერდა ვ. ი. ლენინი, — როგორც პოლიტიკური აზროვნების მიმდინარეობა და როგორც პოლიტიკური პარტია, 1903 წლიდან არსებობს“⁸.

ბოლშევიკური პარტიის — ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის დაარსება იყო და არის მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენა, რომელმაც უდიდესი გავლენა მოახდინა რუსეთისა და საერთაშორისო განმათავისუფლებელ მოძრაობაზე, კაცობრიობის პროგრესული გზით განვითარებაზე.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ, რომლის ორგანიზატორი და სულისჩამდგმელი იყო კომუნისტური პარტია ვ. ი. ლენინის ხელმძღვანელობით, ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიები — კომუნისტური პარტიები შეიქმნენ კაპიტალისტურ ქვეყნებში.

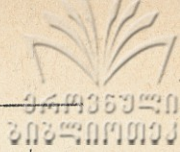
III

რა ნიშნები ახასიათებთ კომუნისტურ პარტიებს, რით განსხვავდებიან ისინი ძველი ტიპის პარტიებისაგან, სოციალ-დემოკრატიული პარტიებისაგან?

ძირითადი, რაც ახასიათებს ახალი ტიპის პარტიებს, ეს არის მათი შეუთრირებლობა, რევოლუციურობა კაპიტალიზმის მიმართ. კომუნისტები იბრძვიან აღამიანის მიერ აღამიანის ექსპლოატაციის მოსპობისათვის, მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრების ძირეული გარდაქმნისათვის. მათ მიაჩნიათ, რომ კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე რევოლუციური გადასვლის აუცილებელი პირობაა მუშათა კლასის მიერ პოლიტიკური ძალაუფლების ხელში აღება, პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარება.

⁷ ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის დაბადების 100 წლისთავისათვის, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის თეზისები, გვ. 10.

⁸ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 31, გვ. 9.

ვ. ი. ლენინი გვასწავლიდა, რომ პროლეტარიატის დიქტატურა არის ახალი კლასის ყველაზე თავდადებული და ყველაზე უღმობელი ომი უფრო ძლიერი მტრის წინააღმდეგ, ბურჟუაზიის წინააღმდეგ. „პროლეტარიატის დიქტატურა არის შეუპოვარი ბრძოლა, სისხლისმღვრელი და უსისხლო, ძალდატანებითი და მშვიდობიანი, სამხედრო და სამეურნეო, პედაგოგიური და ადმინისტრატორული, ძველი საზოგადოების ძალებისა და ტრადიციების წინააღმდეგ“⁹.

სოციალ-დემოკრატიული პარტიების პროგრამებიდან მოთხოვნა პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარების შესახებ პირველად შეტანილ იქნა რსდმპ პროგრამაში, რომელიც მიღებულ იქნა პარტიის II ყრილობაზე. ვ. ი. ლენინს ჯერ გაზეთ „ისკრის“ რედაქციაში, სადაც შემუშავებულ იქნა პროგრამის პროექტი, ხოლო შემდეგ რსდმპ II ყრილობაზე მოუხდა დიდი ბრძოლის გადატანა, რათა პროგრამის პროექტში შეტანილი ყოფილიყო მოთხოვნა პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარების აუცილებლობის შესახებ. ოპორტუნისტები ყრილობაზე ვაფთრებით ილაშქრებდნენ ამ მოთხოვნის წინააღმდეგ. ისინი თავიანთ წინადადებას პროგრამის პროექტიდან პროლეტარიატის დიქტატურის აუცილებლობის პუნქტის ამოღების შესახებ ასაბუთებდნენ იმაზე მითითებით, რომ დასავლეთ ევროპის სოციალ-დემოკრატიული პარტიების პროგრამებში არსად არ იყო ასეთი პუნქტი. ყრილობამ უკუაგდო ოპორტუნისტების წინადადება და შეიტანა პროგრამაში მოთხოვნა პროლეტარიატის დიქტატურის შესახებ, რაც ლენინისა და ლენინელების დიდი გამარჯვება იყო. რსდმპ II ყრილობაზე ამ დასხვა საკითხებში ოპორტუნისტების დამარცხება II ინტერნაციონალში გაბატონებული ოპორტუნისტების წინააღმდეგ მძლავრ დარტყმასაც წარმოადგენდა.

კომუნისტების რევოლუციურობით ბურჟუაზიის მიმართ აიხსნება მათი შეუთრგებლობა მემარჯვენე და „მემარცხენე“ ოპორტუნისტების მიმართ. ოპორტუნისტში, სულ ერთია რა სახის უნდა იყოს იგი, პრაქტიკაში ნიშნავს რევოლუციის, მუშათა კლასის საქმის დაღატაკ, კაპიტალიზმთან შეგუებას. ბოლშევიკური პარტია თავიდანვე დაუნდობლად ებრძოდა ყველა ჯურის ოპორტუნისტებს. ამ ბრძოლის გარეშე იგი ვერ შეასრულებდა მუშათა კლასის ავანგარდის როლს.

კომუნისტური პარტიების დამახასიათებელი ნიშანია, მათი ძლიერების ერთ-ერთი დაუშრეტელი წყაროა რევოლუციური თეორიისადმი ერთგულება და მისი შემოქმედებითი გამოყენება. ისინი ბრძოდნენ მოქმედებენ, არამედ პრაქტიკულ ხელმძღვანელობენ მარქსიზმ-ლენინიზმით, რომელიც მუშათა კლასის საარსებო ინტერესებისა და მოთხოვნების მეცნიერული გამოხატულებაა, ახალი საზოგადოებრივი წყობილებისათვის, კომუნისტებისათვის მსოფლიო პროლეტარიატისა და ყველა მშრომლის ბრძოლის თეორიული საფუძველია.

ვ. ი. ლენინი ჯერ კიდევ XX საუკუნის დასაწყისში, როდესაც ბოლშევიკურ პარტიას საფუძველს უყრიდა, წერდა: „რევოლუციური თეორიის გარეშე შეუძლებელია რევოლუციური მოძრაობაც... მოწინავე მებრძოლის როლის შესრულება შეუძლია მხოლოდ ისეთ პარტიას, რომელიც მოწინავე თეორიით ხელმძღვანელობს“¹⁰.

რევოლუციური თეორია, მარქსიზმ-ლენინიზმი კომუნისტურ პარტიებს საშუალებას აძლევს წინ, შორს იხედებოდნენ, სწორად გაიგონ მოვლენათა მსვლელობა, მათი შინაგანი კავშირი, დროზე დაინახონ საზოგადოებრივი ცხოვ-

⁹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 31, გვ. 35.

¹⁰ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 5, გვ. 460-462.

რების მომწიფებული ამოცანები, გამოიმუშაონ ამ ამოცანების გადაწყვეტის მეცნიერულად დასაბუთებული პროგრამა და მობილიზაცია უყონ მშრომელთა ძალებს მისი განხორციელებისათვის. მარქსიზმ-ლენინიზმი იძლეოდა და იძლევა ერთადერთ სწორ, მეცნიერულ პასუხს საზოგადოებრივი განვითარების ყველა ძირეულ საკითხზე, უჩვენებს კაცობრიობას მათი გადაჭრის სწორ გზებსა და საშუალებებს. ეს არის მარქსიზმ-ლენინიზმის ცხოველმყოფელობა და ძალა, რაც ასე უდიდეს კეთილნაყოფიერ გავლენას ახდენს ხალხების ცხოვრებაზე, კაცობრიობის პროგრესული გზით განვითარებაზე. ამიტომ არის, რომ კომუნისტები თვალისჩინივით იცავდნენ და იცავენ მარქსისტულ-ლენინურ თეორიას, ამდიდრებენ მას კლასობრივი ბრძოლებისა და სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობის თანამედროვე გამოცდილების საფუძველზე. კომუნისტები ყოველთვის იყვნენ და იქნებიან მარქსიზმ-ლენინიზმის შემოქმედებითი სულისკვეთების ერთგულნი.

კომუნისტური პარტიის დამახასიათებელი ნიშანია ურდვევი კავშირი ხალხის მასებთან, რომლებიც ისტორიის მთავარი მამოძრავებელი ძალა, მისი ნამდვილი შემოქმედნი არიან.

ვ. ი. ლენინს ხალხის მასებთან განუყრელი კავშირი პროლეტარიატის მშრომელების რევოლუციური ბრძოლისადმი კომუნისტური პარტიის წარმატებით ხელმძღვანელობის მტკიცე გარანტიად მიაჩნდა. კომუნისტურმა პარტიამ, გვასწავლიდა ლენინი, იმისათვის, რომ მოემსახუროს მასას და გამოხატოს მისი სწორად გაგებული ინტერესები, მთელი თავისი მუშაობა უნდა გადაიტანოს მასაში, მიიზიდოს მისგან გამოუკლებლივ ყველა საუკეთესო ძალა.

ხალხის მასებთან განუყრელი კავშირი პარტიას საშუალებას აძლევს: პირველი, შემოიკრიბოს ისინი თავის გარშემო, ღრმად განუმარტოს მათ თავისი პოლიტიკა, რომელიც მშრომელთა საარსებო ინტერესების მეცნიერული გამოხატულებაა და დარაზმოს ისინი მისი განხორციელებისათვის; მეორე, ღრმად ჩაწვდეს ხალხურ სიბრძნეს, გულდასმით შეისწავლოს, განზოგადოს და გაავრცელოს მშრომელთა დადებითი გამოცდილება, დროულად შეამჩნიოს და მხარი დაუჭიროს ყოველივე ახალს, პროგრესულს, გაავრცელოს და მილიონების საკუთრებად გახადოს იგი და იბრძოლოს ყოველივე იმის წინააღმდეგ, რამაც დრო მოჭამა, რაც ხელს უშლის საზოგადოების წინსვლას; მესამე, ყური დაუგდოს ხალხის ხმას — კარგად იცოდეს მისი სურვილები, მოთხოვნილებანი, განწყობილება, მისწრაფებანი, აზრი, გაიგოს თუ რა აინტერესებს მას, რა აწუხებს, რა უხარია.

მტკიცედ ხელმძღვანელობენ რა ვ. ი. ლენინის მითითებებით, კომუნისტები მჭიდრო კავშირში არიან ხალხის მასებთან, გულმოდგინედ ადევნებენ თვალყურს მათ განწყობილებას, დაულალავად ზრუნავენ მათი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის.

კომუნისტური პარტიის ერთ-ერთი ნიშანდობლივი თვისებაა პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპებისადმი უსასღვრო ერთგულება. ბოლშევიკების პარტია თავიდანვე იქმნებოდა, იზრდებოდა და ვითარდებოდა როგორც ნამდვილ პროლეტარულ ინტერნაციონალისტთა პარტია. „იგი, — ნათქვამია სკკპ ცენტრალური კომიტეტის თეზისებში, — ღრმად ინტერნაციონალურია თავისი იდეოლოგიით, აგების ტიპით, საქმიანობის ხასიათით. ბოლშევიკების პარტია, რომლის რიგებში გაერთიანებულია მრავალეროვანი ქვეყნის პრო-

ლექტარიატი; თავისი შექმნის მომენტიდან გამოდის როგორც ერთიანი მთელს განუყოფელი შემადგენელი ნაწილი, როგორც საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის მებრძოლი რაზმი“.

ვ. ი. ლენინის მიერ შექმნილი ახალი ტიპის პროლეტარული პარტია იძლეოდა და იძლევა პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპებისადმი უსასზღვრო ერთგულების მაგალითს, იმის ნიმუშს, თუ როგორ უნდა ნაციონალურისა და ინტერნაციონალურის სწორად შეხამება, რაც ინტერნაციონალისტური პოლიტიკის ცენტრალური საკითხია.

შემდგომი ნიშანდობლივი თვისება კომუნისტური პარტიისა, ეს არის კრიტიკა და თვითკრიტიკა, რაც, როგორც ვ. ი. ლენინი ამბობდა, უთუოდ სჭირდება ყოველ ცოცხალ და სიცოცხლისუნარიან პარტიას.

კრიტიკა და თვითკრიტიკა იყო და არის მარქსისტულ-ლენინური პარტიის განვითარების კანონი, საზოგადოებრივი განვითარებისადმი მისი ხელმძღვანელობის აუცილებელი პირობა. ვ. ი. ლენინი პარტიას, კომუნისტებს ასწავლიდა უნარიანად გამოეყენებინათ კრიტიკისა და თვითკრიტიკის მეთოდი, კრიტიკულად შეეფასებინათ გაწეული მუშაობა, მოურიდებლად გამოეაშკარავებინათ ნაკლოვანებანი და შეცდომები და ებრძოლათ მათი გამოსწორებისათვის.

ვ. ი. ლენინს პარტიის დამოკიდებულება თავისი შეცდომებისადმი მისი სერიოზულობის კრიტერიუმად მიაჩნდა. „პოლიტიკური პარტიის დამოკიდებულება თავისი შეცდომებისადმი, — წერდა ლენინი, — იმის ერთ-ერთი უაღრესად მნიშვნელოვანი და სწორი კრიტერიუმია, თუ რაოდენ სერიოზულია პარტია და როგორ ასრულებს იგი საქმით თავის მოვალეობებს თავისი კლასისა და მშრომელთა მასებისადმი. შეცდომის აშკარად აღიარება. მისი მიზეზების გამორკვევა, მისი გამომწვევი ვითარების ანალიზი, შეცდომის გასწორების საშუალებათა ყურადღებით განხილვა — აი ეს არის სერიოზული პარტიის ნიშანი, აი ეს არის მის მიერ თავის მოვალეობათა შესრულება. აი ეს არის კლასის, ხოლო შემდეგ აგრეთვე მასის აღზრდა და სწავლება“¹¹.

კომუნისტური პარტია თავის მრავალმხრივ მოღვაწეობაში მტკიცედ იყენებდა და იყენებს კრიტიკისა და თვითკრიტიკის მეთოდს. და ეს საგნებით ბუნებრივია. იგი ხომ რევოლუციონერთა, სამყაროს გარდამქმნელი ხალხის მასების ხელმძღვანელი პარტიაა. მან კარგად იცის, რომ სიმართლე, ჭეშმარიტება მის მხარეზეა, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარება მიმდინარეობს ისე, როგორც ამას გვასწავლის მარქსიზმ-ლენინიზმი; კრიტიკისა და თვითკრიტიკის მეთოდი ეხმარება პარტიას ყველა და ყოველგვარი წინააღმდეგობის გადალახვაში, ყოველივე ძველის, დრომოჭმულის მოსპობისათვის, ყოველივე ახლის პროგრესულის დანერგვის, აღზრდისა და გამარჯვებისათვის ბრძოლაში.

პარტიის ბუნება, მიზნებისა და ამოცანების ხასიათი განსაზღვრავენ მისი ორგანიზაციული წყობის პრინციპებს. რსდმპ ორგანიზაციული წყობის პრინციპები ძირეულად განსხვავებულია II ინტერნაციონალის პარტიების ორგანიზაციული აგებულებისაგან, რაც სრულიად ვერ პასუხობდა პროლეტარიატის კლასობრივი ბრძოლის ობიექტურ მოთხოვნილებებს. აღნიშნულ პარტიებს არ ჰქონდათ მკვეთრად ჩამოყალიბებული პარტიული ორგანიზაციები ფაბრიკებსა და ქარხნებში, მათში არ იყო მკაცრი დაქვემდებარებულობა ერთი პარტიული ცენტრისადმი. დასავლეთ ევროპის სოციალ-დემოკრატიული პარტიების არც

¹¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 31, გვ. 52.

ერთ წესდებაში გათვალისწინებული არ იყო ამა თუ იმ პარტიულ ორგანიზაციაში პარტიის წევრის აუცილებელი ყოფნა და მუშაობა. მაგალითად, გერმანიის შოციალ-დემოკრატიული პარტიის წესდების პირველ პარაგრაფში ნათქვამი იყო „პარტიის წევრად ითვლება ყველა, ვინც აღიარებს პარტიული პროგრამის პრინციპებს და ეხმარება პარტიას შეძლებისდაგვარად“¹². ეს წესდება ფართო ვზას უხსნიდა პარტიაში არა მარტო ოპორტუნისტებს, არამედ პროლეტარიატის აშკარა მტრებსაც.

ბოლშევიკური პარტიის ორგანიზაციული წყობის პრინციპები, რომლებიც შეიმუშავა ვ. ი. ლენინმა, სავსებით შეესაბამება რევოლუციური პროლეტარიატის ბუნებას, კომუნისტების მიზნებსა და ამოცანებს, მუშათა კლასის მიერ თავისი ისტორიული მისიის შესრულებისათვის ბრძოლის ინტერესებს. ამ პრინციპებმა თავის ხორცშესხმა პოვეს პარტიის წესდებაში, რომლის პროექტი შეიმუშავა ვ. ი. ლენინმა და რომელიც მიიღო რსდმპ II ყრილობამ.

კომუნისტური პარტიის წესდებას, რომელიც განსაზღვრავს პარტიის პრაქტიკული საქმიანობის საშუალებებს, მისი წყობის სტრუქტურასა და შინაგანი ცხოვრების ნორმებს, პარტიის წევრებისადმი მოთხოვნებსა და მათ უფლებებს. საფუძვლად უდევს დემოკრატიული ცენტრალიზმის პრინციპი. დემოკრატიული ცენტრალიზმი ნიშნავს: პარტიის ყველა ხელმძღვანელი ორგანოს არჩევითობას თავიდან ბოლომდე; პარტიული ორგანოების პერიოდულ ანგარიშგებას თავიანთი პარტიული ორგანიზაციების წინაშე; მკაცრ პარტიულ დისციპლინას და უმცირესობის დამორჩილებას უმრავლესობისადმი; უმაღლესი ორგანოების გადაწყვეტილებათა უთუო სავალდებულობას ქვემდგომი ორგანოებისათვის.

დემოკრატიული ცენტრალიზმის პრინციპი უზრუნველყოფს პარტიაში მტკიცე დისციპლინას, ერთიანობასა და გამიზნულ მოქმედებას, მის წევრთა შემოქმედებით აქტივობას, საკითხთა თავისუფალ განხილვას, კოლექტიურობას, პილებულ გადაწყვეტილებათა შესრულებისათვის პარტიის წევრთა დარაზმულობას.

ვ. ი. ლენინი და ლენინელები თავიდანვე უდიდეს ყურადღებას აქცევდნენ პარტიის წევრის მოვალეობათა საკითხს. ეს საკითხი იყო და არის პარტიული მშენებლობის ქვაკუთხედი. კომუნისტურ პარტიაში ყოფნისათვის არ კმარა, რომ სცნობდეს მის პროგრამას. ამისათვის აუცილებელია პარტიის პროგრამისა და წესდების აღიარებასთან ერთად, აქტიურად იბრძოდე მათ მოთხოვნათა შესრულებისათვის, აუცილებლად მუშაობდე მის ერთ-ერთ ორგანიზაციაში მისი ხელმძღვანელობით, ეხმარებოდე პარტიას მატერიალურად, ე. ი. იხდიდე საწევრო შესატანს. ასეთია ლენინური დებულება პარტიის წევრობის შესახებ. პარტიის წევრისადმი ამ მოთხოვნების წინააღმდეგ ილაშქრებდნენ და ილაშქრებენ ოპორტუნისტები. პარტიის წევრობის საკითხზე მოხდა განხეთქილება 1903 წელს რსდმპ-ის რევოლუციურ ლენინურ მიმართულებასა და ოპორტუნისტულ მიმართულებას შორის. როგორც ცნობილია, რსდმპ II ყრილობაზე მიღებულ იქნა მარტოვის ოპორტუნისტული ფორმულირება, მაგრამ შემდეგ პარტიის III ყრილობამ (1905 წ.) და რსდმპ IV გამაერთიანებელმა ყრილობამ (1906 წ.) მიიღო ლენინური ფორმულირება, რომლითაც ხელმძღვანელობენ ყველა ქვეყნის კომუნისტური პარტიები.

¹² ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 5, გვ. 607.

* * *

საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ დიდი და სახელოვანი გზა განვლო. მისი ხელმძღვანელობით ჩვენი ქვეყნის მუშათა კლასმა და მშრომელმა გლეხობამ 1917 წლის ოქტომბერში განახორციელეს სოციალისტური რევოლუცია — დაამხეს ექსპლოატატორთა ბატონობა და დაამყარეს პროლეტარიატის დიქტატურა. დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციით კაცობრიობის ისტორიაში დაიწყო ახალი ერა — კაპიტალიზმის მოსპობისა და კომუნიზმის დამკვიდრების ერა.

ლენინური კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით საბჭოთა ხალხმა გმირულად დაიცვა დიდი ოქტომბრის მონაპოვრები შინაგანი და გარეშე მტრებისაგან და უზრუნველყო ჩვენს ქვეყანაში სოციალიზმის გამარჯვება. ახლა საბჭოთა კავშირის მშრომელები თავიანთ ძალღონეს, ცოდნასა და გამოცდილებას დაუზოგავად ახმარენ კომუნისტური საზოგადოების — ყველაზე სამართლიანი და საუკეთესო საზოგადოების აშენების საქმეს.

სსრ კავშირის — მსოფლიოში სოციალიზმის პირველი ქვეყნის მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობის გამარჯვებები, რომლებიც ახალ-ახალი გრანდიოზული წარმატებებისათვის საბრძოლველად აღაფრთოვანებენ საბჭოთა ხალხებს და უდიდეს აღტაცებას იწვევენ ჩვენი პლანეტის ყველა კუთხის მშრომელებში, მოპოვებულა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით, პარტიისა, რომელსაც მთელ თავის მრავალმხრივ და გმირულ მოღვაწეობაში გზას უნათებდა და უნათებს დიდი ლენინის უკვდავი იდეები.

ლენინური გზით, პარტიის ხელმძღვანელობით მიაღწია საბჭოთა ხალხმა ოქტომბრისა და სოციალიზმის გამარჯვებას, ლენინური გზით იგი მიაღწევს კომუნიზმის გამარჯვებას.

ბანკების სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ

რ. შენგელია,

იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი

ბანკების სამართლებრივი მდგომარეობა გაპირობებულია უპირველეს ყოვლისა იმ როლით, რომელსაც ისინი ასრულებენ სახელმწიფო ორგანოთა სისტემაში¹.

ბანკები სახალხო მეურნეობის გეგმების საფუძველზე ხელმძღვანელობს ფულის მიმოქცევას ჩვენს ქვეყანაში, ახდენს სახელმწიფო, კოოპერაციული, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, აგრეთვე მოქალაქეების თავისუფალ ფულად სახსრების მიზიდვას, აწარმოებს მოკლევადიან და გრძელვადიან დაკრედიტებას, ანგარიშსწორებას, სახელმწიფო ბიუჯეტის საკასო შესრულებას და სხვა ოპერაციებს.

ამ ოპერაციებს ბანკები ანხორციელებენ თავისი განყოფილებებისა და სააგენტოების მეშვეობით.

ბანკები ძირითადად მონაწილეობენ ორი ჯგუფის სამართლებრივ ურთიერთობებში. პირველია ისეთი ურთიერთობები, რომლებიც წარმოიშობა ბანკის მიერ თავისი ძირითადი, საწესდებო ფუნქციების — საკრედიტო-საანგარიშსწორებო ოპერაციების შესრულებისას. მეორე ჯგუფს განეკუთვნება არაძირითადი, დამხმარე ხასიათის ფუნქციების განხორციელებისას წარმოშობილი ურთიერთობანი.

თავისი ძირითადი ფუნქციების შესრულებისას ბანკი შეიძლება წარმოგვიდგეს როგორც მმართველობის ორგანო, ისე სამეურნეო ორგანო. დამხმარე, არაძირითადი ფუნქციების შესრულებისას კი ბანკი ყოველთვის გამოდის როგორც სამეურნეო ორგანიზაცია.

ბანკის, როგორც სამეურნეო ბრუნვის მონაწილე იურიდიული პირის საქმიანობა რეგულირდება სამოქალაქო სამართლის განსაზღვრული ნორმებით. ბანკის, როგორც ხელშეკრულების მონაწილე მხარის იურიდიული ბუნების შესწავლისას დიდი მნიშვნელობა აქვს ისეთი საკითხების გადაწყვეტას როგორცაა: ვინ გამოდის ხელშეკრულებაში მხარედ — ბანკი, როგორც ერთიანი ცენტრალიზებული სისტემა თუ მისი დაწესებულება — განყოფილებებისა და სააგენტოების სახით. ახასიათებს თუ არა ბანკის დაწესებულებებს იურიდიული პირისათვის დამახასიათებელი ნიშნები და შეიძლება თუ არა მათი აღიარება სამართლის სუბიექტებად? ეს საკითხები პრაქტიკაში სხვადასხვანაირად წყდება, ხოლო ლიტერატურაში მის შესახებ დავა წარმოებს.

ნორმატულ აქტებში, რომლებიც ბანკების საქმიანობას აწესრიგებენ, იურიდიულ პირად მიჩნეულია ბანკი მთლიანად და არა მისი დაწესებულებები. სახელმწიფო ბანკის 1929 წლის წესდებაში პირდაპირ ნათქვამია „სახელმწი-

¹ სსრ კავშირის სახელმწიფო ბანკისა და სამშენებლო ბანკის სამართლებრივი მდგომარეობა პრინციპში ერთნაირია. ამიტომ ბანკების შესახებ მსჯელობისას ძირითადად მხედველობაში გვქვს სსრ კავშირის სახელმწიფო ბანკი.

ფო ბანკი, მთელი თავისი კანტორებით, განყოფილებებით, სააგენტოებით და სხვა ლაროებით, წარმოადგენს სსრ კავშირის ერთიან ბანკს, რომელიც იურიდიული პირია და მოქმედებს კომერციული ანგარიშის საწყისებზე². 1949 წლის წესდებაში ეს სრულყოფილად ფორმულირებული არ არის. მასში აღნიშნულია: „სახელმწიფო ბანკი არის იურიდიული პირი და მოქმედებს სამეურნეო ანგარიშზე“. აქ არ გვხვდება არავითარი მითითება ბანკის დაწესებულებების იურიდიული ბუნების შესახებ. მაგრამ ნათელია, რომ ისინი იურიდიულ პირებად არ არიან აღიარებული. სახელმწიფო ბანკის ამჟამად მოქმედი წესდების 72-ე მუხლის ძიხედვით სახელმწიფო ბანკი მთელი თავისი დაწესებულებებით არის ერთიანი ცენტრალიზებული სისტემა. იმავე წესდების მე-4 მუხლი მას აღიარებს იურიდიულ პირად³. იგივეა აღნიშნული სამშენებლო ბანკის წესდებაშიც⁴.

როგორც ვხედავთ, ნორმატიული აქტები იურიდიულ პირებად თვლიან ბანკს, როგორც ასეთს, ხოლო ბანკის დაწესებულებების იურიდიულ პირად აღიარების სასარგებლოდ არავითარი მინიშნება არ გვხვდება. ბანკის ინსტრუქციებსა და ცალკეულ წერილებშიც ხაზგასმულია, რომ კლიენტებთან ურთიერთობებში მონაწილეობას იღებს ბანკი და არა მისი დაწესებულება. ამავე პოზიციებზე დგას სასამართლო პრაქტიკაც.

სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა სასამართლო კოლეგიის დადგენილებაში, რომელიც გამოტანილია ქუთაისის ბანკის განყოფილების მიმართ სამტრედიის მუშათა მომარაგების განყოფილების სარჩელთან დაკავშირებით, მითითებულია, რომ მთლიანად ბანკს და არა მის განყოფილებას ეკისრება პასუხისმგებლობა ვალდებულების დარღვევისათვის⁵.

ასეთი პოზიცია ლიტერატურაში გაბატონებული იყო უკანასკნელ პერიოდამდე⁶.

1951 წელს დ. მ. გენკინმა წამოაყენა განსხვავებული შეხედულება, რომლის თანახმად ბანკი არის რთული იურიდიული პირი, რომ იურიდიული პირის უფლებით სარგებლობენ მისი ცალკეული დაწესებულებებიც. დ. მ. გენკინი წერდა „რამდენადაც იურიდიული პირის ინსტიტუტი საბჭოთა სამოქალაქო სამართლის მიერ გამოიყენება ქონების მართვის ორგანიზაციისა და სამეურნეო კავშირების მიზანშეწონილად აგების მიზნით, ამდენად იურიდიული პირის უფლება შეიძლება ერთდროულად მიეცეს, როგორც ორგანიზაციას მთლიანად, ისე მის ცალკეულ ნაწილებს (სახელმწიფო ბანკი და მისი ფილიალები, სახელმწიფო დაზღვევა, მისი სამმართველო და ინსპექტურა, ტრესტი და მისი საწარმოები)⁷. ამ შეხედულებას დ. მ. გენკინის შემდგომი პერიოდის შრომებში განვი-

² СЗ СССР, 1929, № 38, ст. 333.

³ СП СССР, 1960, № 18, ст. 160.

⁴ СП СССР, 1964, № 19, ст. 122.

⁵ «Советская юстиция». 1939, № 12, стр. 66.

⁶ მიუხედავად იმისა, რომ ბანკის დაწესებულებები უშუალო ურთიერთობას ამყარებენ კლიენტურასთან, ლიტერატურაში მათი იურიდიულ პირად აღიარების ცდას ადრე ადგილი არ ჰქონია. პირიქით, ავტორები მიუთითებდნენ, რომ იურიდიული პირი მთლიანად ბანკია და არა მისი ცალკეული დაწესებულებები (С. Н. Братусь, Учебник советского гражданского права для юридических вузов. М., 1950, т. I, стр. 76).

⁷ Д. М. Генкин, Правосубъектность государственных и иных социалистических организаций в условиях развития внутреннего и внешнего товарооборота в СССР. Тезисы научной конференции ВИЮН, посвященной вопросам развития советского социалистического права в первой послевоенной пятилетке. М., 1951, стр. 13.

თარება არ მიუღია. იურიდიული პირის ინსტიტუტის საკითხებისადმი მიძღვნილ მის შრომაში საერთოდ ნახსენებიც არ არის ბანკი და მისი დაწესებულებები⁸.

ამგვარად საჭირო გახდა იმის დამტკიცება, რომ ბანკის დაწესებულებები მართლაც არიან იურიდიული პირები და შეიძლება ხელშეკრულებაში მათი მხარედ გამოსვლა. საჭირო იყო იმის განმარტებაც, თუ რას ნიშნავს „რთული“ იურიდიული პირი და რა ნიშნები ახასიათებს მას.

დ. მ. გენკინის მიერ წამოყენებული დებულება დაწვრილებით გააშუქა და შემდგომ განავითარა ს. ვ. პოლენინამ თავის საკანდიდატო დისერტაციაში⁹.

განიხილავს რა საანგარიშსწორებო ხელშეკრულებაში სახბანკის, როგორც მხარის მონაწილეობასთან დაკავშირებულ საკითხებს ს. ვ. პოლენინა აღნიშნავს, რომ იურიდიულ პირად შეიძლება აღიარებულ იქნეს ბანკის ცალკეული დაწესებულებაც. ამ აზრს იგი იცავს შემდეგი დებულებით: ბანკის დაწესებულებებს კლიენტურასთან ურთიერთობაში უჭირავს განსაზღვრული მდგომარეობა — მას ევალება კლიენტის საკრედიტო და საანგარიშსწორებო მომსახურება. ამიტომ ეს დაწესებულება თავისი სახელით გამოდის სასამართლო და ადმინისტრაციულ ორგანოებში. თავისი უფლებათუნარიანობის საფუძველზე ბანკის დაწესებულება ფლობს ქონებრივ უფლებათა გარკვეულ კომპლექსს და აკისრია დამოუკიდებელი ქონებრივი პასუხისმგებლობა სახელშეკრულებო ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არასათანადოდ შესრულების შემთხვევაში. სწორედ ამის საფუძველზე ასკვნის ს. ვ. პოლენინა, ბანკის დაწესებულება აღიარებულ უნდა იქნეს სამართლის სუბიექტად, რადგან იგი ბანკთან ერთად წარმოადგენს იურიდიულ პირს¹⁰.

ს. ვ. პოლენინა თვლის, რომ ბანკის, როგორც „რთული“ იურიდიული პირის ზასიათი იმაში მდგომარეობს, რომ ბანკის დაწესებულებებიც ბანკთან ერთად გამოდიან სამოქალაქო ბრუნვაში სამართლის სუბიექტად.

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, ს. ვ. პოლენინა იურიდიულ პირად თვლის ცალკეულ დაწესებულებებსაც. მას შესაძლებლად მიაჩნია ხელშეკრულებაში მხარედ გამოვიდეს ბანკის დაწესებულებაც. მისი აზრით ეს ხელს შეუწყობს კლიენტურის მომსახურების გაუმჯობესებას¹¹.

ს. ვ. პოლენინას შეხედულება ბანკის დაწესებულებების იურიდიულ პირად აღიარების შესახებ გააკრიტიკა ე. ა. ზინჩუკმა და ე. ა. ფლეიშციკმა.

ე. ა. ზინჩუკის აზრით ბანკის განყოფილებები და სააგენტოები არ სარგებლობენ იურიდიული პირის უფლებამოსილებით. ბანკის დაწესებულებები თავისი სამართლებრივი ბუნებით ყველაზე ახლოს დგანან სამეურნეო ორგანიზაციის ფილიალებთან, რომლებიც განსაზღვრულ ტერიტორიაზე ახორციელებენ იურიდიული პირის ყველა ფუნქციას და არ წარმოადგენენ სამართლის სუბიექტებს. ბანკის დაწესებულებების ძირითადი განმასხვავებელი ნიშანი სამეურნეო ორგა-

⁸ მისივე, Значение применения института юридического лица во внутреннем и внешнем товарообороте СССР. Сборник научных работ. М., 1955, вып. IX.

⁹ С. В. Поленина. Правовые формы иногородных расчетов между социалистическими организациями. Автореферат. М., 1953 г.

¹⁰ იქვე, გვ. 8.

¹¹ ს. ვ. პოლენინამ დისკუსიაზე, რომელიც იურიდიული პირების საკითხს მიეძღვნა, გამოთქვა აზრი იმის შესახებ, რომ ბანკის დაწესებულებების — როგორც იურიდიული პირის უფლებამოსილება დადგენილი ყოფილიყო საკანონმდებლო წესით, რაც მისი აზრით აამაღლებდა ბანკის დაწესებულებების პასუხისმგებლობას მასზე დაკისრებული ოპერაციების შესრულების პროცესში — Обзор дискуссии о государственных юридических лицах «Советское государство и право», 1954 г., № 8, стр. 118.

ნიზაციის ფილიალებისაგან იმაში მდგომარეობს, რომ თუ სამეურნეო ორგანიზაცია თავის ფუნქციებს ასრულებს თვითონ ან თავისი ფილიალების მეშვეობით, ბანკი მხოლოდ თავისი დაწესებულებების მეშვეობით მოქმედებს, რადგანაც ამ დაწესებულებათა ერთიანობა შეადგენს ბანკის მთლიანად, როგორც ერთიან იურიდიულ პირს¹².

ე. ა. ფლეიშიცი ფიქრობს, რომ რამდენადაც ს. ვ. პოლენინას აზრით ბანკის დაწესებულებებს ევალებათ განსაზღვრული ფუნქციების შესრულება, იგულისხმება, რომ ასეთ დავალებებს ისინი იღებენ თვითონ ბანკისაგან, მისი სამართველოს სახით. ეს ე. ა. ფლეიშიცის აზრით ბანკის დაწესებულებების იურიდიული პირის ხასიათზე კი არ მიუთითებს, არამედ ამტკიცებს საწინააღმდეგოს. ე. ა. ფლეიშიცი არ თვლის ბანკის დაწესებულებების იურიდიულ პირად აღიარებისათვის გამოსადეგ არგუმენტად იმ გარემოებას, რომ ისინი უშუალოდ აწარმოებენ კლიენტურის საკრედიტო და საანგარიშსწორებო მომსახურებას. ამ ფაქტს მხოლოდ ორგანიზაციულ-ტექნიკური ხასიათი აქვს და იგი კლიენტთა უკეთ მომსახურების მიზნით ხდება. ე. ა. ფლეიშიცს აგრეთვე მიაჩნია, რომ ბანკის დაწესებულებებს არა აქვთ დამოუკიდებელი ქონებრივი პასუხისმგებლობა. ამიტომ, მისი აზრით ბანკის დაწესებულებები არ შეიძლება მივიჩნიოთ იურიდიულ პირებად. ხელშეკრულებაში მხარედ გამოდის ბანკი, როგორც ასეთი და არა მისი დაწესებულებები¹³.

ე. ა. ფლეიშიცის წიგნზე „საანგარიშსწორებო და საკრედიტო ურთიერთობანი“ დაიწერა ორი რეცენზია. რეცენზიების ავტორებმა ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე დიამეტრულად საწინააღმდეგო პოზიციები დაიკავეს. მაგალითად, ვ. კ. რაიხერი ფიქრობს, რომ ე. ა. ფლეიშიცი დამაჯერებლად იცავს ლიტერატურაში გაბატონებულ აზრს იმის შესახებ, რომ იურიდიულ პირს წარმოადგენს ბანკი მთლიანად და არა მისი დაწესებულებები¹⁴. ე. ს. კომპანეცი, კი, პირიქით, აკრიტიკებს ე. ა. ფლეიშიცის არგუმენტაციას. მისი აზრით, ბანკის განყოფილებებს და კანტორებს გააჩნიათ ქონებრივი დამოუკიდებლობა და ატარებენ დამოუკიდებელ ქონებრივ პასუხისმგებლობას, რაც შეიძლება საფუძვლად დაედოს მათ იურიდიულ პირებად აღიარებას¹⁵.

ამ საკითხში თავისებური პოზიცია დაიკავა ი. ს. გურვეიჩმა. იგი თვლის, რომ ძირითადი ფუნქციების, საბანკო ოპერაციების განხორციელების დროს ბანკის დაწესებულებები იურიდიული პირის სახით არ გამოდიან. აქ მთლიანად ბანკი გვევლინება იურიდიულ პირად. მაგრამ სხვაგვარად უნდა გადაწყდეს საკითხი, როცა იგი ეხება ბანკის მიერ არაძირითად, დამხმარე ფუნქციების შესრულებას. ამ დროს ბანკის განყოფილებებსა და სააგენტოებს გააჩნიათ ქონებრივი დამოუკიდებლობა, რადგან სამეურნეო საქმიანობისათვის მათ სპეციალურად გამოეყოფათ ფულადი სახსრები სამართველოს მიერ. აღნიშნული ფუნქციების შესრულების პროცესში ისინი დამოუკიდებლად დებენ ხელშეკრულებას სხვა ორგანიზაციებთან და კისრულობენ დამოუკიდებელ ქონებრივ პასუ-

¹² Э. А. Зинчук, Договор краткосрочной ссуды между Госбанком и государственными хозяйственными организациями. Автореферат кандидатской диссертации. М., 1955, стр. 6.

¹³ Е. А. Флейшиц, Расчетные и кредитные первоотношения. М., 1956 г.

¹⁴ В. К. Райхер, Рецензия на книгу Е. А. Флейшиц «Расчетные и кредитные правоотношения», «Советское государство и право», 1957 г., № 12, стр. 135.

¹⁵ Е. С. Компанец, Рецензия на книгу Е. А. Флейшиц «Расчетные и кредитные правоотношения», «Советское государство и право», 1957, № 12, стр. 139.

ხისმგებლობას, მათთვის გამოყოფილი სახსრების ფარგლებში. ამიტომ ი. ს. გურევიჩის აზრით ბანკის დაწესებულებები ამ ფუნქციების შესრულების პროცესში არიან სამოქალაქო სამართლის სუბიექტები, ე. ი. იურიდიული პირები¹⁶. საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა მისი აზრით გვაძლევს გასაღებს ბანკის, როგორც „რთული“ იურიდიული პირის ახსნისათვის.

ჩვენის აზრით, არასწორია იმ ავტორთა პოზიცია, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ბანკის დაწესებულებები წარმოადგენენ იურიდიულ პირებს.

ბანკის დაწესებულებები არ სარგებლობენ იურიდიული პირის უფლებამოსილებით. მათი აღიარება იურიდიულ პირებად არ შეიძლება, მაშინაც კი, როცა ისინი არაძირითად — დამხმარე ფუნქციებს ასრულებენ. მართალია ბანკის დაწესებულებები გარკვეულ ტერიტორიაზე მოქმედებენ როგორც დამოუკიდებელი ერთეულები, და თვითონ ებმებიან კლიენტებთან სახელმწიფოებრივ ურთიერთობაში, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მათ ახასიათებს დამოუკიდებელი ორგანიზაციული ერთიანობა. ისინი წარმოადგენენ ბანკის ერთიანი ცენტრალიზებული სისტემის შემადგენელ ნაწილს. ამაზე პირდაპირ არის მითითებული როგორც სახელმწიფო ბანკის, ისე სამშენებლო ბანკის წესდებაში. ცალკეული სააგენტოს ან განყოფილების არსებობა წარმოუდგენელია ბანკის ამ ცენტრალიზებული სისტემის გარეშე.

ბანკის დაწესებულებებს არ გააჩნიათ დამოუკიდებელი, განკერძოებული ქონება. ეს ნათლად ჩანს ბანკის ფონდების განუყოფელობიდან. ეს ფონდები არ ემაგრება ბანკის ცალკეულ დაწესებულებებს. იგი ბანკის, როგორც მთლიანი ერთეულის ქონებაა და გამოიყენება მის საწესდებო ფუნქციების შესასრულებლად. ბანკის დაწესებულებები აწარმოებენ ამ ფონდის ნაწილის ხარჯვას ცენტრალიზებული წესით განსაზღვრული ლიმიტების საფუძველზე. არ შეიძლება სააგენტოებისა და განყოფილებების განკერძოებულ ქონებაზე ვილაპარაკოთ იმ შემთხვევაშიც, როცა ისინი მხოლოდ სამეურნეო ხასიათის ფუნქციებს ასრულებენ. მართალია მათ სარგებლობაში აქვთ ძირითადი საშუალებანი (შენობები, ინვენტარი და სხვა), რომლებიც საოპერაციო ხარჯებთან ერთად გაითვალისწინება საბალანსო დოკუმენტებში, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ისინი მიეკუთვნება ბანკის დაწესებულებების დამოუკიდებელ ბალანსს. ისინი აუცილებელი საბუღალტრო დოკუმენტებია, რომელთა გარეშე შეუძლებელია ბანკის დაწესებულებათა საქმიანობა და ბანკის ერთიანი ბალანსის მხოლოდ შემადგენელი ნაწილებია.

ბანკის დაწესებულებების დამოუკიდებელ ქონებრივ ხასიათზე არ მიუთითებს აგრეთვე მათთვის ადმინისტრაციულ-სამმართველო ხარჯების გამოყოფა, ვინაიდან მისი ოდენობა მტკიცდება ბანკის სამმართველოს მიერ და დაწესებულების ხელმძღვანელის მიერ განკარგვა ხდება არა დამოუკიდებლად, არამედ გარკვეული რწმუნების საფუძველზე. ამასთან, ეს სახსრები ბანკის, როგორც ერთიანი ცენტრალიზებული ორგანოს ქონებაა. ბანკის დაწესებულების ხელმძღვანელი არ სარგებლობს კრედიტის დამოუკიდებელი განკარგვის უფლებით.

ყურადღება უნდა მიექცეს ერთ გარემოებასაც. ბანკის დაწესებულებები, როცა აწარმოებენ სესხის გაცემას, ამისათვის მათ გამოეყოფათ ხოლმე განსაზღვრული სახსრები. მათ გამოყოფს არა სახელმწიფო ხელისუფლების რომელიმე კომპეტენტური ორგანო, არამედ თვით ამ დაწესებულების ზემდგომი

¹⁶ И. С. Гуревич, Очерки Советского банковского права, 1959, стр. 36.

ორგანო — ბანკის სამმართველო¹⁷. ყოველივე ეს მოწმობს, რომ ბანკის დაწესებულებათა ქონებრივი განკერძოებულობა ვერ აღწევს იმ დონემდე, რაც საფუძველს მოგვცემდა გველიარებინა ბანკის დაწესებულება იურიდიულ პირად.

ბანკის დაწესებულებებს არ აკისრიათ დამოუკიდებელი ქონებრივი პასუხისმგებლობა. სახელმწიფო ბანკისა და სამშენებლო ბანკის წესდებებში მითითებულია, რომ ქონებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრება ბანკს იმ ვალდებულებებზე, რომლებიც წარმოიშობა ბანკის დაწესებულებების მიერ სამეურნეო საქმიანობის დროს. პასუხისმგებლობისას პირველადი ადრესატია დაწესებულება, მაგრამ მასთან ერთად პასუხისმგებელია აგრეთვე მთლიანად ბანკი.

სასამართლო, საარბიტრაჟო ორგანოებში ბანკის დაწესებულებები, მოსარჩელის, მოპასუხის, მესამე პირის სახით გამოდიან არა თავის სახელით, არამედ ბანკის სახელით. სახელმწიფო ბანკის წესდების 81-ე მუხლში მითითებულია, რომ პრეტენზიები სახელმწიფო ბანკს (და არა მის განყოფილებას ან სააგენტოს — რ. შ.) წაყენება კანონის მიერ დადგენილ სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადებში.

ბანკის მრავალრიცხოვანი ინსტრუქცია და წერილი სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტად თვლის მთლიანად ბანკს და არა მის დაწესებულებებს.

სასამართლო პრაქტიკაში ზოგჯერ მხარედ კლიენტთან დავაში გამოდის არა ბანკი, არამედ მისი დაწესებულება. მაგრამ აქედან არავითარი დასკვნის გაკეთება არ შეიძლება. მიუხედავად პრაქტიკაში არსებული გამოჩაჩისი შემთხვევებისა, სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლო სამოქალაქო დავაში მხარედ მაინც თვლის მთლიანად ბანკს, და არა მის დაწესებულებებს.

სამშენებლო ბანკის დაწესებულებათა ხელმძღვანელების უფლებამოსილების იურიდიული გაფორმება, რასაც ადგილი ჰქონდა ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე, ნათლად მეტყველებს, რომ ბანკის დაწესებულებებს არა აქვთ სამოქალაქო ბრუნვაში თავისი სახელით გამოსვლის უფლება და ისინი გამოდიან მთლიანად ბანკის სახელით, რის გამოც ბანკის დაწესებულებათა ხელმძღვანელებს ეძლეოდათ მინდობილობები. ბანკის კანტორების ხელმძღვანელებს ასეთი მინდობილობებით უზრუნველყოფდა სამმართველოს თავმჯდომარე, ხოლო ცალკეულ განყოფილებათა ხელმძღვანელებს — კანტორათა მმართველები.

მინდობილობაში აღნიშნული იყო, რომ კონკრეტული თანამდებობის პირს (განყოფილების ან კანტორის მმართველს) ბანკის სახელით შეუძლია აწარმოოს სხვადასხვა მოქმედება, იყოს ბანკის წარმომადგენელი ყველა დაწესებულებაში კანტორის ან განყოფილების ყოველგვარ საქმეზე, ადმინისტრაციულ-სამეურნეო ფუნქციების შესრულებისას აწარმოოს ბანკის დაწესებულებისათვის გამოყოფილი სახსრების ხარჯვა, გამოვიდეს სასამართლოსა და არბიტრაჟში, შეასრულოს ყველა პრაციუსულური მოქმედება, რისი უფლებაც მოსარჩელეს კანონით აქვს მიკუთვნებული, ხელი მოაწეროს ყველა, მათ შორის ფულად საბუთებზე და ა. შ.

მინდობილობების გაცემის პრაქტიკა შეწყდა 1954 წელს საანგარიშსწორე-

¹⁷ ორგანიზაციის იურიდიული ბუნების განხილვისას მისთვის ქონების გამოყოფის წესის მხედველობაში მიღებაზე ლაპარაკი აქვს ი. ი. რაპოპორტს თავის სიტყვაში იურიდიული პირის შესახებ დისკუსიაში, რომელიც ჩატარდა 1954 წელს. Обзор дискуссии о государственных юридических лицах, «Советское государство и право», 1954 г., № 8, стр. 116. ი. ი. რაპოპორტი აღნიშნავს, რომ თუ მოცემულ საწარმოს მატერიალური ფასეულობანი გამოყოფილი მისი შემდგომი სამეურნეო ორგანიზაციის მიერ, მაშინ ასეთი საწარმო იურიდიულ პირად არ უნდა ჩაითვალოს.

ბო ფულადი ოპერაციებისათვის საჭირო დოკუმენტაციის გამარტივების მიზნით. მინდობილობის ნაცვლად შემოღებულ იქნა მოწმობები. ეს არ არის სწორი ბანკის დაწესებულებათა ხელმძღვანელების უფლებამოსილების შესახებ. ფულადი და საანგარიშსწორებო ოპერაციების შესრულების პროცესში ბანკის კლიენტურას შეიძლება სრულიადაც არ აღეძრას ეჭვი იმაში, რომ ესა თუ ის თანამდებობის პირი ბანკის სახელით ამყარებს მასთან სასესხო ურთიერთობებს.

სულ სხვაგვარად დგას საკითხი, როცა იგი ეხება ბანკის წარმომადგენლობას სხვადასხვა დაწესებულებაში — კერძოდ, სასამართლო, სანოტარო ან საარბიტრაჟო ორგანოებში. აქ აუცილებელია ისეთი საბუთის არსებობა, რომელიც დაამოწმებდა, რომ განყოფილების მმართველი გამოდის როგორც ბანკის წარმომადგენელი. შემთხვევითი არ არის ისიც, რომ მოსამართლეები დღესაც მოითხოვენ ბანკის დაწესებულებათა ხელმძღვანელებისაგან საბუთებს, რომ ისინი წარმოადგენენ ბანკის წარმომადგენლებს. ასეთ საბუთად ამჟამად ხმარობენ ცნობას, მოწმობას ბანკის დაწესებულების ხელმძღვანელის თანამდებობის შესახებ. მაგრამ ასეთი საბუთი საკმარისი არ არის. თუ სასამართლოში ბანკის განყოფილების მმართველი წარადგენს მისი თანამდებობის დამადასტურებელ საბუთს, ეს არ აძლევს სასამართლოს იმის უფლებას, რომ იგი ჩათვალოს ბანკის წარმომადგენლად. იგი ხელს ვერ შეუწყობს კანონიერების განმტკიცებას საბანკო პრაქტიკაში. საჭიროა კვლავ შემოღებულ იქნას მინდობილობა, რომელიც არ არის უბრალო ტექნიკური საბუთი. მასში გამოხატულებას პოულობს განსაზღვრული სამართლებრივი ურთიერთობანი. ამიტომ მისი გაუქმება არასწორია, მითუმეტეს, რომ ბანკის სამართლებრივ მდგომარეობაში არავითარი ცვლილება არ მომხდარა. თუ მინდობილობათა აღდგენა შეუძლებლად იქნა მიჩნეული, მაშინ გარკვეული ცვლილებები უნდა იქნეს შეტანილი ბანკის დაწესებულებათა დებულებებში. ამ დაწესებულებათა ხელმძღვანელებს უნდა გაუფართოვდეთ უფლებამოსილებანი, მიეცეთ უფლება იურიდიული მოქმედებანი შეასრულონ ბანკის სახელით. ეს, რა თქმა უნდა, არ იქნება ბანკის დაწესებულების გამოსვლა სამოქალაქო ბრუნვაში თავისივე სახელით.

ამგვარად, ბანკის დაწესებულებები მოკლებულია იურიდიული პირისათვის დამახასიათებელ შემდეგ ნიშანსაც — სამოქალაქო ბრუნვაში თავისი სახელით გამოსვლას.

საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ ბანკის კანტორები და განყოფილებები არ სარგებლობენ იურიდიული პირის უფლებით. ასეთი უფლება გააჩნია ბანკს, როგორც ერთიან ცენტრალიზებულ სისტემას.

არსებობს თუ არა ბანკის დაწესებულებების იურიდიული პირის უფლებამოსილებით აღჭურვის აუცილებლობა მომავალში? ასეთი აუცილებლობა არ არსებობს.

ბანკის დაწესებულებებისათვის იურიდიული პირის დამახასიათებელი ნიშნების მიკუთვნება ეწინააღმდეგება ლენინურ მითითებებს ბანკების ორგანიზაციის მკაცრი ცენტრალიზაციის შესახებ. ვ. ი. ლენინი 1918 წელს დაწერილ თეზისებში საბანკო პოლიტიკის შესახებ, აღნიშნავდა: „საბანკო პოლიტიკა არ უნდა დაკმაყოფილდეს ბანკების ნაციონალიზაციით და თანდათანობით, მაგრამ განუხრებლად უნდა წარიმართოს იქითკენ, რომ ბანკები გადაიქცეს. მთლიანად

მთელი ქვეყნის სოციალისტურად ორგანიზებული სამეურნეო ცხოვრების ახგარისწორებისა და რეგულირების ერთიან აპარატად¹⁸.

პრაქტიკული მიზანშეუწონლობა ასეთი ნაბიჯისა იმაში გამოიხატება, რომ ბანკის დაწესებულებების იურიდიულ პირად აღიარების შემთხვევაში, მათთვის ბანკის ცალკეული ფონდების გამოყოფა და ამით განკერძოებული ქონების შექმნა გააძნელებდა სახელმწიფო საკრედიტო რესურსებით მანევრირებას. ოპერატიული მანევრირება შესაძლებელია კრედიტების მიმართ მხოლოდ ცენტრალიზებული მმართველობით. გარდა ამისა ბანკის დაწესებულებები მათზე დაკისრებულ ფუნქციებს ისედაც კარგად ასრულებენ, რასაც მათი მუშაობის მრავალწლიანი გამოცდილება მოწმობს.

¹⁸ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 27, გვ. 158-159.

სახელმწიფო კომიზაჯების შესახებ

მ. ბაზაზარიანი,

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს განყოფილების გამგე,
საქართველოს სსრ დამსახურებული იურისტი

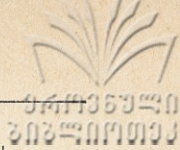
უკანასკნელ წლებში სამინისტროებისა და მთავარი სამმართველოების გვერდით წარმოიქმნა სახელმწიფო მმართველობის ორგანოს ახალი ფორმა — სახელმწიფო კომიტეტი.

საკმაოდ გავრცელებული შეხედულებით, სახელმწიფო კომიტეტის ცნება თითქმის გაიგივებულია სამინისტროს ცნებასთან. სამინისტრო, სახელმწიფო კომიტეტი, მთავარი სამმართველო წარმოდგენილი არიან, როგორც სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების ნაირსახეობანი. და ის, თუ რომელი სახელწოდება მიენიჭოს ამა თუ იმ ორგანოს — ეს თითქოს დამოკიდებულია მოცემული ორგანოს მხოლოდ საქმიანობის მოცულობასა და მნიშვნელობაზე. ასე მაგალითად, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული ხილის, ციტრუსოვანთა ნაყოფის, ბოსტნეულისა და კარტოფილის დამზადება — რეალიზაციის მთავარი სამმართველოს ბაზაზე შეიქმნა საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ხილისა და ბოსტნეულის დამზადების, გადამუშავებისა და რეალიზაციის სახელმწიფო კომიტეტი, ხოლო საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ გზატკეცილების მთავარ სამმართველოს ბაზაზე — საქართველოს სსრ საავტომობილო გზების სამინისტრო.

ამ ორივე ორგანოს საქმიანობის მოცულობა საკმაოდ მნიშვნელოვანია. ისინი გარდაქმნამდე მთავარი სამმართველოები იყვნენ. მაშ რატომ ეწოდა ერთს სამინისტრო, ხოლო მეორეს — სახელმწიფო კომიტეტი? ეს იმით უნდა აიხსნას, რომ შეხედულება თითქოს სახელმწიფო კომიტეტი და სამინისტრო სახელმწიფო მმართველობის ერთგვაროვანი ორგანოებია, სწორი არ არის.

სახელმწიფო კომიტეტები აღმოცენდნენ ორმოცდაათთან წლებში და 1964 წლისათვის მათ რიცხვმა ორმოცდაშვიდს მიაღწია. შემდეგ წლებში ზემდგომი ორგანოების გადაწყვეტილებით სახელმწიფო კომიტეტების რაოდენობა საგრძნობლად შემცირდა. ზოგიერთი მათგანი დარჩა, მტკიცედ მოიკიდა ფეხი, ვინაიდან მათი არსებობა და საქმიანობა გამომდინარეობს სოციალისტური სახელმწიფოებრიობის განვითარების ობიექტური აუცილებლობიდან, ხოლო დიდი ნაწილი ან გაუქმდა ანდა გარდაიქმნა სამინისტროებად, მათი საქმიანობის ხასიათის შესაბამისად.

ისტორიულად, სახელმწიფოებრივი ცხოვრების მრავალმხრივი საქმიანობის წარმართვის კლასიკურ ფორმას წარმოადგენს დარგობრივი მმართველობა სამინისტროს სახით. სამინისტრო არის დარგობრივი ხელმძღვანელობის ცენტრალიზებული ორგანო, რომელიც განაგებს მის სისტემაში შემავალ ყველა საწარმოს, დაწესებულებას და ორგანიზაციას. სამინისტროსათვის დამახასიათებელია დაქვემდებარებულ საწარმოთა და დაწესებულებათა საქმიანობის წარ-

მართვა ზოგიერთი იმ შეზღუდვით, რაც გამომდინარეობს დებულებიდან სოციალისტური სახელმწიფოს საწარმოს შესახებ¹.

ასეთივე დარგობრივია მინისტრთა საბჭოს ან მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მთავარი სამმართველო ან სამმართველო. განსხვავება მათსა და სამინისტროებს შორის მხოლოდ იმაშია, რომ სამმართველოების საქმიანობის მოცულობა გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე სამინისტროების მუშაობის მოცულობა.

სამინისტროს დარგობრივი ხასიათი იმას როდი ნიშნავს, რომ იგი უნდა განაგებდეს სახალხო მეურნეობის მინცდამინც ერთ დარგს. არსებობდნენ და არსებობს მრავალდარგოვანი სამინისტროებიც, რომელთა ცალკე დარგები იმყოფებიან გარკვეულ ურთიერთდამოკიდებულებაში. მათი გაერთიანება ერთ სამინისტროში ან დაყოფა რამდენიმე სამინისტროდ, ამ დარგების უკეთ მართვის თვალსაზრისით წყდება. მაგალითად არსებობდა ხე-ტყის, ხისდამმუშავებელი და ცელულოზა-ქაღალდის მრეწველობის სამინისტრო, რომელიც აერთიანებდა ოთხ დარგს. იგი გარდაიქმნა ხე-ტყისა და ხისდამმუშავებელი მრეწველობის სამინისტროდ და ცელულოზა-ქაღალდის მრეწველობის სამინისტროდ. მიუხედავად ამ გარდაქმნისა, თვითეული ეს სამინისტრო ხელმძღვანელობს ორ-ორ დარგს. ასეთივე ორდარგობრივია ხორცისა და რძის მრეწველობის სამინისტრო, სსრ კავშირის ნავთობდამმუშავებელი და ნავთობქიმიური მრეწველობის სამინისტრო.

საბჭოთა სახელმწიფოს მზარდი განვითარების მოთხოვნილებებმა განაპირობეს საჭიროება ისეთი სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების შექმნისა, რომელთა კომპეტენციაში შევიდოდა **დარგთაშორისო** ზოგიერთი მნიშვნელოვანი საკითხის ცენტრალიზებული დაგეგმვა და დამუშავება, კოორდინაცია სამინისტროებსა და უწყებებს შორის და კონტროლი მათი პრაქტიკული განხორციელებისადმი. ასეთი ორგანოები შეიქმნენ **სახელმწიფო კომიტეტების სახით**.

ცენტრალიზებული დაგეგმვა, საკითხების კოორდინაცია და კონტროლის ფუნქციები შედის აგრეთვე სამინისტროების კომპეტენციაშიც. სხვაობა მდგომარეობს იმაში, რომ სახელმწიფო კომიტეტის საქმიანობა ატარებს არა ვიწრო დარგობრივ, არამედ როგორც აღნიშნეთ დარგთაშორისო, და შეიძლება ითქვას ზეუწყებრივ ხასიათს. ამ აზრის ნათელსაყოფად მოვიყვანოთ შემდეგი მაგალითი: საქართველოს სსრ მშენებლობის სამინისტრო, საქართველოს სსრ სასოფლო მშენებლობის სამინისტრო და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს მშენებლობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტი (საქართველოს სსრ სახმშენი) — ემსახურებიან ერთ საქმეს — მშენებლობას. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული სამინისტროების საქმიანობის ხასიათი არსებითად განსხვავდება საქართველოს სსრ სახმშენის საქმიანობისაგან.

მშენებლობის სამინისტროების ძირითადი დანიშნულებაა — დამტკიცებული გეგმებით სამრეწველო, სასოფლო და საბინაო მშენებლობის წარმოება, სხვა სამინისტროებისა და უწყებების შეკვეთით. ამისათვის ისინი ახორციელებენ ოპერატიულ ხელმძღვანელობას მათდამი დაქვემდებარებულ სამშენებლო ორგანიზაციებისადმი, უზრუნველყოფენ მშენებლობის გეგმების შესრულებას.

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს მშენებლობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის საქმიანობა კი სულ სხვა ხასიათისაა. მის კომპეტენციაში არ შედის მშენებლობის ხელმძღვანელობა. მისი ამოცანებია: უზრუნველყოს მშენებლო-

¹ ЦП СССР, 1965 г. № 19-29, ст. 155.

ბაში ერთიანი ტექნიკური პოლიტიკის გატარება, რაც მიმართულია ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებისა და მშენებლობის ეფექტიანობის ამაღლებისაკენ; შეიმუშაოს და ფართოდ დანერგოს საწარმოო, საცხოვრებელი, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და სხვა შენობებისა და ნაგებობის ტიპობრივი პროექტი და კონსტრუქციები. სახმშენი ადგენს და ამტკიცებს რესპუბლიკურ ნორმატივებს, ინსტრუქციებს, დაპროექტების, მშენებლობისა და არქიტექტურის ხაზით მითითებებს, საბინაო-სამოქალაქო და სასოფლო-სამეურნეო მშენებლობის ობიექტების საპრეისკურანტო ფასებს, რომლებიც სავალდებულოა რესპუბლიკის სამინისტროების, უწყებების, საწარმოებების და დაწესებულებებისათვის. იგი ამოწმებს სამშენებლო დაპროექტებისა და მშენებლობის ტექნიკურ ღონეს, მშენებლობის ორგანიზაციას და მდგომარეობას.

ამასთან, სახმშენის საქმიანობა მოიცავს არა მხოლოდ სამშენებლო სამინისტროებს, არამედ ყველა იმ სამინისტროს და უწყების საქმიანობას მშენებლობის დარგში, ვისაც უფლება აქვს მინიჭებული აწარმოოს მშენებლობა საკუთარი ძალებით.

როგორც ვხედავთ, სახმშენის საქმიანობა აშკარად საუწყებათაშორისო და ზეუწყებრივი ხასიათისაა.

საბჭოთა სახელმწიფო მმართველობის უძველესი და უმნიშვნელოვანესი ორგანოები — სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს და მოკავშირე რესპუბლიკების მინისტრთა საბჭოების სახელმწიფო კომიტეტები, თავდაპირველად ცნობილი საგეგმო კომისიების სახელწოდებით, იმთავითვე გამოდიოდნენ როგორც საერთო სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის რგოლები სახელმწიფო მართვის სისტემაში. მათი გამწესრიგებელი როლი დაგეგმვის სფეროში მოიცავს ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის ყველა დარგს და ამ საქმიანობის ზეუწყებრივი და მაკოორდინებელი ხასიათი საყოველთაოდაა ცნობილი.

სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს შრომისა და ხელფასის საკითხების სახელმწიფო კომიტეტი შექმნილია 1955 წელს „სამინისტროებისა და უწყებების საქმიანობაზე კონტროლის გაძლიერების, შრომისა და ხელფასის დარგში მათი მუშაობისა და აგრეთვე ამ საკითხებზე კანონებისა და მთავრობის დადგენილებების პროექტების დამუშავების გაუმჯობესების მიზნით“². როგორც აქედან ჩანს ხელფასის დარგში იგი გამწესრიგებელი მაკოორდინირებელი დარგთაშორისო ორგანოა საკავშირო მასშტაბით, რომლის დადგენილებები და განმარტებები ხელფასის დარგში (ხშირად პროფესიული კავშირების სრულიად საკავშირო საბჭოსთან ერთად) სავალდებულოა ყველა სამინისტროსა, უწყებასა და ორგანოსათვის.

სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტი, რომელსაც დავალებული აქვს სსრ კავშირში მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების ძირითად მიმართულებათა განსაზღვრა, უწყებათაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკური პრობლემების დამუშავების ორგანიზაცია, მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევათა სახალხო მეურნეობაში დროული დანერგვის უზრუნველყოფა, კონტროლის გაწევა, რომ ინერგებოდეს ეს და სხვა, აგრეთვე წარმოადგენს დარგთაშორისო სახელმწიფო მმართველობის ზეუწყებრივი ხასიათის ორგანოს. ეს სახელმწიფო კომიტეტიც — საერთო საკავშირო ორგანოა. გამონაკლისის სახით საქართველოში არსებობს — საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტი, რო-

² სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს უწყებები, 1955 წ. № 8.

მელიც რესპუბლიკური დაქვემდებარების ორგანოა, და ზოგიერთი გამოხატვის გარდა ახორციელებს რესპუბლიკის მასშტაბით იგივე საუწყებათაშორისო მაკოორდინირებელ ფუნქციებს მეცნიერებისა და ტექნიკის ხაზით, რასაც საქვეყნო სახელმწიფო კომიტეტი.

ზემოჩამოთვლილ სახელმწიფო კომიტეტებს კიდევ ერთი თავისებურება ახასიათებს. მათ სამინისტროებისა და მთავარ სამმართველოებისაგან განსხვავებით, არ გააჩნიათ დაქვემდებარებულ საწარმოთა, დაწესებულებათა და ორგანიზაციათა ვრცელი სისტემა. მათ სისტემაში ორიოდ ორგანიზაცია თუ მოიპოვება, ისიც საპროექტო ან კვლევითი ინსტიტუტების სახით. მათი ამოცანაა შეიმუშაონ ის წინადადებები, რომელთაც შემდეგში გამოიყენებენ შესაბამისი სახელმწიფო კომიტეტები.

ამიტომ ხსენებული სახელმწიფო კომიტეტების საქმიანობა მდგომარეობს არა იმდენად დაქვემდებარებულ ორგანიზაციების მართვაში, რაც დამახასიათებელია სამინისტროებისა და მთავარ სამმართველოებისათვის, არამედ სამინისტროებისა და უწყებების საქმიანობის გარკვეულ უბნის რეგულირებასა და კოორდინაციაში.

ამრიგად, სახელმწიფო კომიტეტების საქმიანობა სცილდება სამინისტროებისათვის დამახასიათებელ ასე ვთქვათ, ვიწრო უწყებრივ, დარგობრივ ხასიათს. ამაშია მათი ძირითადი თავისებურება და როგორც ეს მითითებულია სპეციალურ ლიტერატურაში სწორედ ამით განსხვავდებიან ისინი სამინისტროებისაგან³.

მაგრამ ამავე დროს არის სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს სახელმწიფო კომიტეტები, რომლებზეც ვერ გავავრცელებთ სახელმწიფო კომიტეტების ზემომოყვანილ გაგებას. ისინი წარმოადგენენ არა დარგთაშორისო, შეუწყებრივ სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებს, არამედ მკაფიოდ გამოხატულ დარგობრივი მმართველობის ორგანოებს.

ასეთებია: სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს პროფესიულ-ტექნიკური განაოლების სახელმწიფო კომიტეტი და სატყეო მეურნეობის სახელმწიფო კომიტეტი.

მათი დარგობრივი ხასიათი ექვს არ იწვევს.

ჩვენი აზრით აღნიშნული სახელმწიფო კომიტეტები წარმოადგენენ გარდამავალ ფორმას და მოსალოდნელია მათი გარდაქმნა სამინისტროებად, რაც უფრო შეეფერება მათი საქმიანობის ხასიათს. ამ მოსაზრებას ადასტურებს სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების გარდაქმნის წინა წლების გამოცდილება. ასე, მაგალითად, გარდაქმნილ იქნენ: სსრ კავშირის ენერგეტიკისა და ელექტროფიკაციის სახელმწიფო საწარმოო კომიტეტი — სსრ კავშირის ენერგეტიკისა და ელექტროფიკაციის სამინისტროდ, სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს ვაჭრობის სახელმწიფო კომიტეტი — სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროდ, სსრ კავშირის სახელმწიფო გეოლოგიური კომიტეტი — სსრ კავშირის გეოლოგიის სამინისტროდ და სხვა.

სულ ახლახან სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1969 წლის 17 სექტემბრის ბრძანებულებით სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს დამზადე-

³ В. С. Пронина, «О природе Государственных комитетов в СССР, «Советское государство и право», 1963 г. № 11; С. А. Маевский, О правовой природе Государственных комитетов, კრებულში «Органы советского государственного управления в современный период», 1964 г.

ბათა სახელმწიფო კომიტეტი გარდაიქმნა სსრ კავშირის დამზადებათა საკავშირო რესპუბლიკურ სამინისტროდ.

ამის შესაბამისად საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1964 წლის 4 ნოემბრის ბრძანებულებით საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს პურეული პროდუქტებისა და კომბინირებული საკვების მრეწველობის სახელმწიფო კომიტეტი, გარდაიქმნა საქართველოს სსრ დამზადებათა სამინისტროდ.

საგულისხმოა რომ სახელმწიფო მმართველობის ეს ორგანოები ადრევე სამინისტროები იყვნენ. შემდეგ ზოგიერთი მათგანი გარდაიქმნა სახელმწიფო კომიტეტად, ზოგიერთი კი ჯერ საერთოდ გაუქმდა, ხოლო დროთა განმავლობაში აღდგენილ იქნა სახელმწიფო კომიტეტის სახით. ხოლო 1965 წლიდან ყველა ეს ორგანო კვლავ სამინისტროდ გარდაიქმნა, და ამით დაუბრუნდა თავისი დარგობრივი საქმიანობის ხასიათისათვის უფრო შესაფერ და ნაცად ფორმას.

ზოგიერთი სახელმწიფო კომიტეტი კი, რომლის საქმიანობა დარგობრივ ხასიათს ატარებს, სახელმწიფო მმართველობის ორგანოთა მშენებლობის ამ ეტაპზე გარდაიქმნა სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ კომიტეტებად, ზედსართავის „სახელმწიფო“-ს გარეშე. ასეთებია სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს ყოფილი სახელმწიფო კომიტეტები, ამჟამად სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებული — ბეჭდვითი სიტყვის, კინემატოგრაფიის, რადიომაწყებლობისა და ტელევიზიის კომიტეტები. ამ გარდაქმნასთან დაკავშირებით მათი თავმჯდომარეები აღარ შედიან სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს შემადგენლობაში.

საფიქრებელია, რომ ამ ორგანოსათვის არც კომიტეტის შერქმევია საბოლოო. პერსპექტივაში, ჩვენი აზრით, ეს ორგანოებიც გარდაიქმნებიან სამმართველოებად ან სამინისტროებად.

ჩვენს რესპუბლიკაშიც არიან რიგი სახელმწიფო კომიტეტებისა, რომელთა საქმიანობა მკაფიოდ გამოხატულ დარგობრივ ხასიათს ატარებს. ასეთია საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს სახელმწიფო კომიტეტები:

რადიომაწყებლობისა და ტელევიზიის, კინემატოგრაფიის, ბეჭდვითი სიტყვის, სატყეო მეურნეობის, ხილისა და ბოსტნეულის დამზადების, გადამუშავებისა და რეალიზაციის.

როგორც ცნობილია სატყეო მეურნეობის, სახელმწიფო კომიტეტი არსებობს სსრ კავშირში, საქართველოში და ზოგიერთ სხვა რესპუბლიკაში. რუსეთში, უკრაინასა და ბელორუსიაში არსებობენ სატყეო მეურნეობის სამინისტროები, რაც უფრო შეესაბამება სატყეო მეურნეობის აშკარა დარგობრივ ხასიათს და მნიშვნელობას. ლატვიაში მოქმედებს სატყეო მეურნეობისა და მრეწველობის სამინისტრო.

ასეთ სიტყვულეს ერთი და იმავე დარგის სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების დასახელებაში — ადგილი არ უნდა ჰქონდეს.

ასეთია სახელმწიფო კომიტეტის ფორმის გამოყენების პრაქტიკა სსრ კავშირის, ჩვენი რესპუბლიკისა და ზოგიერთი სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების სისტემაში. როგორც ვხედავთ ეს პრაქტიკა არ არის თანმიმდევრული და მწყობრი. იგი მოითხოვს გაუმჯობესებასა და სრულყოფას.

ქართველი საკითხისა და ქართველი სახელმწიფოებრიობის შესახებ სსრ კავშირში

პ. კორკაშასოვა,

იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი

ეროვნული საკითხის საზოგადოებრივი განვითარების ერთ-ერთი განსაკუთრებით მწვავე და აქტუალური პრობლემაა. ვ. ი. ლენინი წერდა, რომ „ჩვენთვის შეუფერებელი იქნებოდა დაგვეციყვნა ეროვნული საკითხის უდიდესი მნიშვნელობა“.¹

საბჭოთა ლიტერატურაში დამკვიდრდა შეხედულება, რომ ვ. ი. ლენინის მიერ ფედერაციის აღიარება ნაკარნახევი იყო ჩვენი ქვეყნის მრავალეროვნული შემადგენლობით. ერთგვარად განსხვავებულ აზრს გამოთქვამს პ. სემიონოვი, რომელიც წერს: „...პარტიის მიერ ორივე სახის ფედერაციის გეგმის მიღება განპირობებული იყო არა რუსეთის მოსახლეობის მრავალეროვნული შემადგენლობით, არამედ მასში ეროვნული საკითხის არსებობით; ე. ი. ეროვნებათა არათანასწორუფლებიანობით, ეროვნებათა ჩაგვრით, მათი ეკონომიური და კულტურული თანასწორუფლებიანობით“². ამრიგად, პ. სემიონოვი ანსხვავებს ორ ცნებას: — „მოსახლეობის მრავალეროვნულ შემადგენლობასა“ და „ეროვნულ საკითხს“, რის გამოც ორი ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული და განუყოფელი ცნებები ხელოვნურად არიან გათიშულნი. ანალოგიურ მოსაზრებას იზიარებს ი. კისლიცინი, რომელიც წერს: „სსრ კავშირის სახელმწიფო წყობილების ფედერაციული ფორმა მიღებული იქნა არა იმიტომ, რომ ქვეყანა მრავალეროვანი იყო, არამედ იმიტომ, რომ ამ მრავალეროვან ქვეყანაში გადასაწყვეტი იყო ეროვნული საკითხი“³.

მართალია ლინგვისტურად ეს ცნებები ერთმანეთს არ ემთხვევა, მაგრამ პრაქტიკულად ისინი წარმოუდგენელნი არიან ერთიმეორის გარეშე, ვინაიდან ეროვნული საკითხი მოსახლეობის მრავალეროვნული შემადგენლობის შედეგს წარმოადგენს. სადაც ამგვარ შემადგენლობას ადგილი არა აქვს, ეროვნული საკითხი არ არის და არც შეიძლება იყოს, და პირიქით — მოსახლეობის მრავალეროვნულმა შემადგენლობამ არ შეიძლება არ „მოგვეცეს“ ეროვნული საკითხი.

შესაძლებელია თუ არა ექსპლუატატორულ, ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში ერებისა და ეროვნებათა შორის სხვა ურთიერთობა, გარდა არათანასწორუფლებიანობისა და ჩაგვრისა? ამ კითხვაზე პასუხი გასცეს მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსებმა. მათი შეხედულებით ერთი ერის მიერ მეორის ექსპლუატაცია მოისპობა მხოლოდ ერთი ინდივიდის მიერ მეორის ექსპლუატაციის ლიკვიდაციის შემდეგ.

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 21, გვ. 111.

² П. Семенов, «Советское социалистическое государство, нация и личность», в сб.: «Личность, общество и государство», АН СССР, изд. «Наука», М., 1966.

³ И. М. Кислицын, «Об основных направлениях развития федеративного строя Советского Союза», Уд. зап. Приамурского государственного университета, № 173, стр. 93.

ცნობილია, რომ ეროვნული საკითხი წარმოიშობა ერების გაჩენასთან ერთად და ვაივლის განვითარების სამ ეტაპს. მათგან მესამე — სოციალისტური ხასიათდება საეროვნებათშორისო ურთიერთობის პრინციპულად ახალი შინაარსით: ეროვნებათა გაფურჩქვნით, როდესაც მათი განვითარება „ხორციელდება არა ეროვნებათა შუღლის, ეროვნული შეზღუდულობისა და ეგოიზმის გაძლიერების გზით, როგორც ეს ხდება კაპიტალიზმის დროს, არამედ მათი დაახლოების, ძმური ურთიერთდახმარებისა და მეგობრობის გზით“⁴.

ამრიგად, როგორც ჩანს, საქმე ეხება სოციალიზმის დროს ერებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების ხასიათის პრინციპულ შეცვლას და არა საერთოდ ეროვნული საკითხის ავტომატურად მოხსნას. ჩვენი აზრით, მრავალეროვანი სოციალისტური სახელმწიფოს პირობებშიც ეროვნული საკითხის არსებობა ბუნებრივი და კანონზომიერია, თუმცა მისი შინაარსი არსებითად განსხვავებულია: აქ საკითხი ეხება ეროვნებათა შორის ყოფილი ანტაგონიზმის ნაშთების ლიკვიდაციას, მათ შორის ძმურ თანამშრომლობას.

წარმოიშვა რა ერების გაჩენასთან ერთად, ეროვნული საკითხი იარსებებს ერების სრული ერთობის მიღწევამდე. შემთხვევითი არაა, რომ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამის ერთ-ერთი ქვესათაურია — „პარტიის ამოცანები ეროვნული ურთიერთობის დარგში“.

ჩვენს ქვეყანაში ეროვნული საკითხის გადაწყვეტის სახელმწიფო-სამართლებრივ ფორმას ფედერაცია წარმოადგენს. საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მშენებლობამ თავისი ფორმების მრავალფეროვნებით შესაძლებლობა მისცა საზოგადოებრივ-ეკონომიური განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე მყოფ ჩვენი ქვეყნის ხალხებს განეხორციელებინათ საკუთარი თვითგამორკვევის უფლება იმ ფორმებში, რომლებიც მათ ეროვნულ და ისტორიულ თავისებურებებს შეესაბამებოდა. ეს კი გულისხმობდა თითოეული ერის და ეროვნების პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიური, ისტორიული და კულტურულ-ფსიქოლოგიური პირობების რთული კომპლექსის ყოველმხრივ აღრიცხვასა და შესწავლას. ამ მხრივ არ არსებობდა მზა რეცეპტები და შაბლონები. როგორც ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა, სწორი ფორმების გამოძიებასა და გამონახვას განსაკუთრებული მოთმინება და სიფრთხილე ესაჭიროება. ამასთან, უნდა მივისწრაფოდეთ რაც შეიძლება მჭიდრო ფედერაციული კავშირისაკენ.

ცნობილია, რომ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია და მთავრობა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის სხვადასხვა ფორმების შექმნისას ყოველთვის ცდილობდნენ მაქსიმალურად ხელსაყრელი პირობები შეექმნათ სსრ კავშირში ახალი სოციალისტური ერების ჩამოყალიბებისა და აყვავებისათვის, მათ შორის ძმური თანამშრომლობის განმტკიცებისათვის.

საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოსათვის დამახასიათებელია ეროვნული კომპაქტურობა, დაწესებულებებში მუშაობის წარმოება ადგილობრივ ხალხთა ენაზე, ეკონომიური ერთობის ფაქტორი, ანუ ტერიტორიის ეკონომიური მთლიანობა.

საბჭოთა სახელმწიფო-სამართლებრივ ლიტერატურაში არ არის მოსახლეობის ეროვნული კომპაქტურობის ერთიანი გაგება. ასე მაგალითად, ზ. ენიკეევა ეროვნულ კომპაქტურობაში გულისხმობს ეროვნული სახელმწიფოს მოსახლეობას შორის რიცხობრივ მეტობას ან იმ ერის (ეროვნების) ეროვნულ-

⁴ სკკპ პროგრამა, თბილისი, 1961, გვ. 124-125.

სახელმწიფოებრივ წარმოქმნას, რომლის სახელსაც ატარებს ეროვნული სახელმწიფოებრიობის ეს ფორმა. იგი თვლის, რომ ეროვნული კომპაქტურობა აუცილებლად დამახასიათებელია საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მხოლოდ ისეთი ფორმის, როგორც არის მოკავშირე რესპუბლიკა⁵.

ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მშენებლობის პრაქტიკა კი იმას მოწმობს, რომ ერთის მხრივ არა ყველა მოკავშირე რესპუბლიკაში შეადგენენ უმრავლესობას ის ერები, რომელთა სახელებსაც ისინი ატარებენ (ყაზახეთის და ყირგიზეთის რესპუბლიკები), ხოლო მეორე მხრივ ავტონომიური რესპუბლიკების, აგრეთვე ავტონომიური ოლქებისა და ნაციონალური ოკრუგების უმრავლესობისათვის დამახასიათებელია მოსახლეობის ეროვნული კომპაქტურობა.

სხვაგვარად ესმის ეროვნული კომპაქტურობა ა. რადვოგინს, რომლის შეხედულებას, ჩვენი აზრით, უნდა მიეცეს უპირატესობა. „ეროვნულ კომპაქტურობაში, — წერს იგი, — უნდა გვესმოდეს ეკონომიურად მეტად თუ ნაკლებად მთლიანი ტერიტორიის საზღვრებში იმ ერის ძირითადი მასის დასახლება, რომელიც რაოდენობრივად სჭარბობს სხვა ადგილებში მცხოვრებ ამავე ერის ჯგუფებს“⁶.

ამ დებულებას ავტორი ასაბუთებს იქვე მოყვანილი ფაქტიური მონაცემებით სსრ კავშირის სხვადასხვა ერებისა და ეროვნებათა დასახლების შესახებ.

ზემოდასახლებული ნიშნების სინთეზირების საფუძველზე ა. რადვოგინი აყენებს სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შედეგად ჩამოყალიბებულ ეროვნული სახელმწიფოებრიობის შემდეგ განმარტებას: „... კომპაქტურად განლაგებული ერის (ეროვნების) მშრომელთა პოლიტიკური ხელისუფლების ორგანიზაცია საბჭოებისა და მათდამი დაქვემდებარებული ორგანოების ფორმით, რომლებიც უზრუნველყოფენ ეროვნული თავისებურებებისა და მოთხოვნილებების გათვალისწინებით ეროვნული ეკონომიკისა და კულტურის უთანასწორობის ლიკვიდაციას და სოციალური ერების დაახლოებას კომუნისტური მშენებლობის პროცესში“⁷.

ეროვნული სახელმწიფოებრიობის უფრო სრულ განმარტებას, ჩვენი აზრით, იძლევა ს. რაჯაბოვი: „საბჭოთა სოციალისტური ეროვნული სახელმწიფოებრიობა არის მუშათა კლასის მეთაურობით ამ ერის მთელი ხალხის პოლიტიკური ხელისუფლება, რომელიც სსრ კავშირის ყველა ხალხების წინაშე მდგარი საერთო ამოცანების გადაჭრასთან ერთად მოწოდებულია შეასრულოს სპეციფიკური ამოცანებიც, რომლებიც დაკავშირებულია ყოველი ხალხის ეროვნული ეკონომიკის და კულტურის განვითარებასთან“⁸.

ჩვენს ლიტერატურაში „სახელმწიფოებრიობას“ ხშირად ხმარობენ „სახელმწიფოს“ მნიშვნელობით. საერთოდ ტერმინოლოგიის პირობითობის მიუხედავად, მაინც ვფიქრობთ, რომ ეს ცნებები იდენტურნი არ არიან და რომ „სახელმწიფოებრიობა“ თავისი შინაარსით უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე „სახელმწიფო“. იგი ასახავს სახელმწიფოს რთულ ხასიათს — მის შემადგენლობაში ფედერაციის წევრების, მათ შორის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნების

⁵ იხ. **З. Г. Еникеева**, «Автономная республика — Советское Социалистическое государство», изд. «Юридическая литература», М., 1964 г.

⁶ **А. В. Радвогин**, «О понятии Советской национальной государственности (на материале Киргизской ССР)», «Советское государство и право», № 7, 1966, стр. 129.

⁷ იქვე, გვ. 132.

⁸ **С. А. Раджабов**, Доклад на всесоюзной научной сессии «Актуальные проблемы истории национально-государственного строительства в СССР», Душанбе, 1968, стр. 7.

არსებობას (შემთხვევით არ ვლაპარაკობთ ჩვენ სსრ კავშირის ეროვნულ სახელმწიფოებრიობაზე და არა სსრ კავშირის ეროვნულ სახელმწიფოებზე). ამავე დროს ჩვენ ვთვლით, რომ სახელმწიფოებრიობის ცნება მოიცავს სამართლებრივ სისტემასაც, რაც გამოიხატება კონსტიტუციის არსებობაში და სამართალშემოქმედების სხვა ფორმებში.

ამასთან დაკავშირებით მიზანშეწონილი იქნებოდა შევჩერებულიყავით ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის ცნებაზე. სამწუხაროდ, სახელმწიფო-სამართლებრივ ლიტერატურაში ამ საკითხს არ ეთმობა სათანადო ყურადღება. როგორც ცნობილია, ვ. ი. ლენინი, რომელიც დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ფორმულირების სიზუსტეს, ხმარობდა ტერმინს „სახელმწიფომაგვარი წარმონაქმნი“. ამ ტერმინით, ჩვენი აზრით, იგი ხაზს უსვამდა ხალხთა თვითგამორკვევის განხორციელების შესაძლებლობას არა მარტო სახელმწიფოს, არამედ ავტონომიის სახითაც.

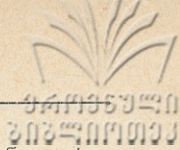
იმ იურიდიული ნიშნების ანალიზი, რომლებიც ერთობლიობაში შეადგენენ ეროვნული სახელმწიფოებრიობის ცნებებს, გვიჩვენებს, რომ ეს ნიშნები ახასიათებს როგორც ეროვნულ სახელმწიფოს, ისევე ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნს. ა. რადევიგინი განსხვავებს ეროვნულ სახელმწიფოსა და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნს შორის იმაში ხედავს, რომ ამ უკანასკნელს არ გააჩნია სახელმწიფოს ატრიბუტები.

ძნელია ასეთი მტკიცების უარყოფა, მაგრამ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის არსის ამგვარი ახსნა მაინც უკმარისია. იმ ნიშნების დამთხვევა, რომლებიც საბოლოოდ იძლევა ეროვნული სახელმწიფოსა და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის ცნებას, შემთხვევითი როდია. იგი ასახავს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ერთეულების სხვადასხვა ფორმების პოლიტიკური შინაარსის ერთიანობას.

იმ საკანონმდებლო აქტების ანალიზი, რომლებიც არეგულირებენ საბჭოთა სოციალისტური ავტონომიური რესპუბლიკის, ავტონომიური ოლქისა და ნაციონალური ოკრუგის სამართლებრივ სტატუსს გვარწმუნებს, რომ თითოეული მათგანის სამართლებრივ სტატუსს პრინციპული ერთიანობა ახასიათებს: ყველა ისინი სუვერენული საბჭოთა ერების პოლიტიკური ორგანიზაციის ფორმებს წარმოადგენენ.

რაც შეეხება განსხვავებას ავტონომიის თითოეული ფორმის სამართლებრივი მდგომარეობისა, არსებითად გამოიხატება მხოლოდ ავტონომიური უფლებამოსილების არაერთიან მოცულობაში, ავტონომიური რესპუბლიკის, ავტონომიური ოლქისა და ნაციონალური ოკრუგის სამართლებრივი გარანტიების სხვადასხვაგვარ ვაფორმებაში.

საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის ნებისმიერი ფორმა წარმოიშობა იმ მომენტიდან, როდესაც იგი განსაზღვრულ ტერიტორიულ და ეკონომიური ერთეულიდან გამოიყოფა პოლიტიკურ ერთეულად და მიუხედავად ეროვნული სახელმწიფოებრიობის კონკრეტული ფორმისა, როგორც პოლიტიკური ერთეულისა ერთნაირია, სამართლებრივი სტატუსი პრინციპულად ერთიანია. ავტონომიური უფლებამოსილების განსხვავებული მოცულობა იძლევა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის იურიდიული ფორმების მრავალფეროვნებას მათი სუვერენიტეტის ხარისხის იგივეობის პირობებში. ეს იმიტომ, რომ ხალხის სუვერენიტეტის ხარისხს არ განსაზღვრავს ეროვნული სახელმწიფოებრიობის ფორმა.

იურიდიული კრიტერიუმი, რომელიც საფუძვლად უდევს ეროვნულ სახელმწიფოსა და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის სამართლებრივ სტატუსს (ყოველ შემთხვევაში ავტონომიის ფარგლებში) უნდა ვეძიოთ, ჩვენი აზრით, საბჭოთა ავტონომიის ორი ფორმის არსებობაში⁹.

აღნიშნულიდან გამომდინარე ვთვლით, რომ საბჭოთა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი ზოგად ნიშნებში შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ეროვნების მიერ რეალიზაცია თავისი ეროვნული სუვერენიტეტისა, რაც გამოიხატება ადმინისტრაციულ-პოლიტიკურ ავტონომიაში.

ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის მეცნიერული განსაზღვრების შემუშავებამ ხელი უნდა შეუწყოს იმას, რომ გამოინახოს საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის სხვადასხვა ფორმების ზუსტი კრიტერიუმი. ამ საკითხის გადაწყვეტას აქვს არა მარტო თეორიული საფუძველი, არამედ მეტად მნიშვნელოვანი პრაქტიკული მხარეც: იგი ხელს შეუწყობს კანონმდებლობის დროულად განახლებას, ისეთი სამართლებრივი ფორმების შექმნას, რომლებიც ოპტიმალური იქნებიან ეროვნული სახელმწიფოებრიობის განვითარების მოცემულ ეტაპზე.

კერძოდ იგი გამოიყენება იმისათვის, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში უფრო სრულ შესაბამისობაში იქნას მოყვანილი კონსტიტუციური კანონმდებლობა ფაქტიურად არსებულ მდგომარეობასთან. ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს ის კონკრეტული გარემოება, რომ მოქმედი კონსტიტუტია ფედერაციულ რესპუბლიკად ასახელებს მხოლოდ რუსეთის საბჭოთა ფედერაციულ რესპუბლიკას, მაშინ როდესაც სსრ კავშირში 4 რესპუბლიკაა, რომელთა შემადგენლობაში ავტონომიური რესპუბლიკები შედიან. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ყველა მოკავშირე საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა, რომლის შემადგენლობაში შედიან ავტონომიური რესპუბლიკები, ავტონომიური ოლქები და ნაციონალური ოკრუგები (მიუხედავად ამ ავტონომიური ერთეულების რაოდენობისა) უნდა ჩაითვალოს ფედერაციულ რესპუბლიკად. მათი სტატუსი, როგორც ფედერაციებისა შესაბამისად უნდა მოწესრიგდეს, როგორც ამის შესახებ უკვე არაერთხელ იყო მითითებული დ. ზლატოპოლსკის, ი. ლევინის, ა. ლეპიოშკინის, ო. ჩისტიაკოვის, ვ. ფარქოსაძისა და სხვა ავტორთა შრომებში.

⁹ საბჭოთა სახელმწიფო სამართლებრივ ლიტერატურაში ავტორები საბჭოთა ავტონომიის ფორმებს სხვადასხვა სახელმწიფოებს აძლევენ. მაგალითად ი. ჟმანსკი და ვ. ზლატოპოლსკი ლაპარაკობენ პოლიტიკურ და ადმინისტრაციულ ავტონომიის შესახებ, ტ. ანისიმოვა მათ უწოდებს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ და ეროვნულ-ადმინისტრაციულ ავტონომიას, ა. ლეპიოშკინი კი თვლის, რომ ავტონომიის ფორმების დაყოფა უნდა მოხდეს სახელმწიფოებრივ პოლიტიკურ და ადმინისტრაციულ-პოლიტიკურ ფორმებად.

სასამართლო უსიქოლოგიური ექსპერტიზის ზოგიერთი საკითხი

რ. ზოდროვილი,

იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 70-ე მუხლის თანახმად, ექსპერტიზა აუცილებლად უნდა დაინიშნოს, როდესაც საქმის გამოკვლევის ან სასამართლოში საქმის განხილვის დროს საჭიროა მეცნიერული ან სხვა სპეციალური ცოდნა. კანონის ეს მითითება ზოგადია. მასში ჩამოთვლილი არ არის ექსპერტიზის ყველა ის კონკრეტული სახე, რომელიც გამოძიების მიერ ან სასამართლოში საქმის განხილვის დროს შეიძლება დაინიშნოს.

ჩვენს იურიდიულ ლიტერატურაში დაუმუშავებელია ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის დანიშვნის, ჩატარებისა და შეფასების საკითხები. ერთადერთი ნაშრომი, სადაც ამ საკითხმა ასახვა პპოვა, ეს არის პროფ. გ. მ. მინკოვსკის შრომა¹. აქ ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის დანიშვნის საკითხები გაშუქებულია მხოლოდ არასრულწლოვანთა დანაშაულის გამოძიების ან საქმის სასამართლოში განხილვის დროს.

ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის ჩატარება არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ არასრულწლოვანთა ჩადენილი დანაშაულის საქმეთა გამოძიების დროს. მას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენისათვის მთელი რიგი კატეგორიის სისხლის სამართლის საქმეებზე, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ხშირად ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის კომპეტენციაში შემავალი საკითხები საგამომძიებლო ორგანოების ან სასამართლოს მიერ გადასაწყვეტად გადაეცემათ ხოლმე ფსიქიატრიულ ექსპერტიზას. უფრო მეტიც, ზოგიერთი კატეგორიის საქმეებზე თვით გამოძიების ან სასამართლოს მუშაკები ახდენს პიროვნების ფსიქოლოგიური მდგომარეობის ახსნასა და შეფასებას, რაც შემდეგ საფუძვლად ედება კვალიფიკაციის განსაზღვრას. მაგალითად სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლის მე-5 პუნქტში ნათქვამია, რომ სასჯელის დანიშვნის დროს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად ითვლება დანაშაულის ჩადენა ძლიერი სულიერი აღელვების გავლენით.

კანონი ფსიქოლოგიურ მდგომარეობის დროს ჩადენილ დანაშაულს შემამსუბუქებლად თვლის იმიტომ, რომ ადამიანს ამ დროს არ შეუძლია მთლიანად გაუწიოს კონტროლი თავის მოქმედებას. სწორედ ამიტომ ძლიერი სულიერი აღელვება უთანაბრდება ფსიქოლოგიური აფექტის გავებას, რომელიც წარმოადგენს ერთბაშად წამოჭრილ, სწრაფად წამავალ და უკიდურესად ინტენსიურ ემოციას, რომელიც ეუფლება პიროვნებას, წარმართავს მის ქცევას და ხასიათდება ძლიერი გამომხატველი მოძრაობით.

ძლიერი სულიერი აღელვების დროს უკიდურესად ირღვევა წონასწო-

¹ Г. М. Минковский, Особенности расследования и судебного разбирательства дел о несовершеннолетних, М., 1959 г.

² ლ. ნათაძე, ფსიქოლოგია, თბ., 1969, გვ. 215.

რობა სუბიექტისა, იგი ობიექტურად ვერ აფასებს შექმნილ მდგომარეობას და იძლევა მიზანშეუწონავ, ხშირად ქაოსურ რეაქციას. დადგენილი რომ იქნეს ძლიერი სულიერი აღელვების ფაქტორი, შესწავლილი უნდა იქნეს დამნაშავე პირის ფსიქოლოგიური თავისებურებანი, მისი ხასიათი, ტემპერამენტი და სხვა. ხოლო რაოდენ რთულია ამ საკითხების გარკვევა და მოითხოვს თუ არ იგი სპეციალურ ცოდნას, შეიძლება დაგრწმუნდეთ თუ მოკლედ შევჩერდებით ადამიანის თავისებების ისეთ მნიშვნელოვან სახეზე, როგორცაა ტემპერამენტი.

ტემპერამენტი წარმოადგენს ადამიანის ემოციური ცხოვრების საფუძველს. მასზეა დამოკიდებული როგორია პიროვნება: აუღელვებელი, ცივი თუ პირიქით, ემოციური, აფექტური, მშფოთვარე. ტემპერამენტზეა დამოკიდებული ასევე, ძნელი გამოსაწვევია მასში გრძნობები თუ არა, ძლიერი ვნებები ახასიათებს პიროვნებას თუ პირიქით, უცნაო მისთვის ვნება და აფექტი. ყველა ეს ფსიქოლოგიური მონაცემები შეიძლება შესწავლილი და შეფასებული იქნას არა საგამომძიებლო ან სასამართლო მუშაკთა მიერ, არამედ ექსპერტი — ფსიქოლოგების ხანგრძლივი დაკვირვებისა და შესწავლის შედეგად. შესაძლოა თქვან, რომ საგამომძიებლო და სასამართლო დარგის მუშაკებმა კარგად იციან ფსიქოლოგიის საფუძველები და ამას გარდა საშსახურებრივი მოვალეობის აღსრულების დროს ხშირად უხდებათ ადამიანთა (დამნაშავე პირების) ფსიქოლოგიის შესწავლაც. მაგრამ საგამომძიებლო და სასამართლო დარგის მუშაკებმა, როგორც წესი, კარგად იციან კრიმინალისტიკაც. მიუხედავად ამისა გამოძიება ან სასამართლოს შემადგენლობა ყველა საჭირო შემთხვევაში მიმართავს დასკვნისათვის ექსპერტ-კრიმინალისტებს (ხელის ექსპერტიზა, ბალისტიკური ექსპერტიზა, დაქტილოსკოპიური ექსპერტიზა და სხვ.). ამდენად გამონაკლისს არ უნდა წარმოადგენდეს ფსიქოლოგიური ექსპერტების მიერ დასკვნის მიცემა, ისეთ საკითხზე რომელიც განსაზღვრავს დანაშაულის ჩადენის მომენტში ძლიერი სულიერი აღელვების ფაქტორს.

საგამომძიებლო და სასამართლო დარგის მუშაკებს აქვთ უფლება საქართველოს სსრ სსკ 70-ე მუხლის თანახმად შეადგინონ ექსპერტების დასკვნა, ვაინაირონ ანდა უარყონ იგი. მაგრამ ეს უფლება არ გამორიცხავს ამ საკითხის გადაწყვეტისას სპეციალური დასკვნის მოთხოვნას. ამ მხრივ საყურადღებოა მსჯავრდებულ ზურაბიშვილის ბრალდების საქმე. ზურაბიშვილს ბრალი ედება მასში, რომ მან 1968 წლის 17 ნოემბერს ი. ჭაჭვავაძის გამზირზე ძლიერი სულიერი აღელვების შედეგად მოკვლის მიზნით მუცლის არეში დანა ორჯერ ჩაარტყა თ. ჩხენკელს იმისათვის, რომ ამ უკანასკნელმა უმიზეზოდ სცემა მის ამხანავს გერლიანს. წინასწარმა გამოძიებამ აღნიშნულ საქმეზე დანიშნა არა ფსიქოლოგიური, არამედ ფსიქიატრიული ექსპერტიზა, რომელმაც ცნო, რომ ზურაბიშვილს არ აღენიშნება, ფსიქიური დაავადების ნიშნები, წარმოადგენს ფსიქოპათიურ პიროვნებას და ინკრინინირებული დანაშაულის მიმართ შერააცხადიან.

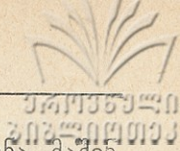
ფსიქიატრიული ექსპერტიზა რა თქმა უნდა სწორად მოიქცა, რომ არ გასცდა თავის კომპეტენციის ფარგლებს. მაგრამ ისმის კითხვა, რით დაადგინა გამოძიებამ, რომ ზურაბიშვილი დანაშაულის ჩადენის დროს იყო ძლიერი სულიერი აღელვების გავლენის ქვეშ?

როგორც საბრალდებო დასკვნიდან ჩანს, გამოძიება ასეთ დასკვნამდე მივიდა მოწმეთა ჩვენების საფუძველზე.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ მოწმეთა ჩვენებით ამ საკითხის გადაწყვეტა ყოვლად დაუშვებელია, რადგან მოწმეს არ შეუძლია განსაზღვროს, პირი, რომელმაც დანაშაული ჩაიდინა, მოქმედებდა თუ არა ძლიერი სულიერი აღელვების პირობებში, რადგან არა ყველა სულიერი აღელვება, არამედ მხოლოდ ძლიერი შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის შემამსუბუქებელ გარემოებად. ამის განსაზღვრა კი შეუძლია არა მოწმეს, არამედ ექსპერტ-ფსიქოლოგს, ვინაიდან ნორმალური ადამიანის ფსიქოლოგია არა ნაკლებ რთულია, ვიდრე ფსიქოპათოლოგია. არასრულწლოვანთა დანაშაულის გამოძიების ან სასამართლოში საქმის განხილვის დროს ხშირად წამოიჭრება საკითხი იმის შესახებ შეეძლოთ თუ არა არასრულწლოვანს, თავისი გონებრივი განვითარებით მთლიანად შეეგნო თავისი მოქმედების მნიშვნელობა?.

ამის გადაწყვეტა უდავოდ გულისხმობს დადგინდეს არასრულწლოვანის შეურაცხადობის საკითხი და იგი გადასაწყვეტად უნდა მიენდოს ექსპერტ ფსიქოლოგს. შესაძლოა გვითხრან, რომ შეურაცხადობის საკითხი ეს ფსიქიატრ ექსპერტის კომპეტენციაში შედის. რა თქმა უნდა, როდესაც გამოძიებას ან სასამართლოს აქვს მონაცემები იმისა, რომ პირმა დანაშაული ჩაიდინა ფსიქიური ავადმყოფობის მსვლელობის დროს შეურაცხადობის საკითხს გადაწყვეტს ფსიქიატრიული ექსპერტიზა, მაგრამ ფსიქიური ავადმყოფობა არ არის ერთადერთი პირობა, რომელიც გამორიცხავს შეურაცხადობის საკითხს. არასრულწლოვანი მისი ფსიქიკისა და ასაკობრივი განვითარების შეჩერების შედეგად შეიძლება ჩათვალოს შეურაცხად პირად ზოგიერთი დანაშაულებრივი ქმედობისათვის ანუ ფსიქოლოგ სპეციალისტთა ენით, რომ ვთქვათ ჩაითვალოს ფსიქოლოგიურად შეურაცხად პირად. შეურაცხადობა — ვაპირობებულობა აქ არა მისი ფსიქიკის ავადმყოფური ვაგებით, არამედ მისი განუვითარებლობით. ამ მდგომარეობის შესწავლა და დადგენა რთული ფსიქოლოგიური პროცესია და თუ რომელიმე საკითხის გარკვევას ესაჭიროება სპეციალური ცოდნა ვფიქრობთ, რომ იგი სჭირდება ამ საკითხსაც.

ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის დანიშვნა და ჩატარება აუცილებელია მაშინაც, როდესაც არის იმის მონაცემები, რომ დაზარალებული ან მოწმე ფანტაზიორობს. ფანტაზიორობას განსაკუთრებით ვხვდებით ისეთი კატეგორიის საქმეთა განხილვის დროს, როდესაც დაზარალებულნი ან მოწმენი არასრულწლოვანები არიან. ეს იმით აიხსნება, რომ მოზარდებს დიდი მისწრაფება აქვთ ფანტაზიორობისკენ. ამავე დროს მხედველობაშია მისაღები რომ ისინი შეიძლება დააშინონ უფროსებმა. ზოგჯერ ბავშვები ფანტაზიორობენ შთაგონების შედეგადაც. ფსიქოლოგია იცნობს ფანტაზიორობის რამდენიმე სახეს, მათ შორის ნებისმიერ ანუ აქტიურ და უნებლიე ანუ პასიურ ფანტაზიორობას. როგორც აქტიურ ისე პასიურ ფანტაზიორობას თავის წარმომშობი მიზეზები აქვთ და მათი ახსნა რთული მეცნიერული პროცესია. ამიტომ იმის გადაწყვეტა დაზარალებული ან მოწმე ფანტაზიორობს თუ არა წარმოადგენს უპირველეს ყოვლისა ფსიქოლოგი სპეციალისტის მეცნიერული შესწავლის და გამოკვლევის საგანს, რაც შემდგომ კრიტიკულად შეფასებული უნდა იქნეს საგამომძიებლო ან სასამართლოს შემადგენლობის მიერ.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია სპეციალისტი ფსიქოლოგის დასკვნა, მაშინ, როდესაც ბრალდებული, დაზარალებული ან მოწმე უთითებს მეხსიერების დაჭკვიებაზე. ასეთ პირობებშიც უნდა დაინიშნოს ფსიქოლოგიური ექსპერტიზა, რომლის მოვალეობა არის პასუხი გასცეს არა ჩვენებების უტყუარობაზე (ეს საკითხი საგამომძიებლო ან სასამართლოს შეფასების კომპეტენციაში შედის), არამედ იმაზე, შეეძლო თუ არა მათ სწორად აღეჭვათ გარემოებანი, რომელთა დადგენასაც მნიშვნელობა აქვს საქმისათვის.

ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის დანიშვნის და ჩატარების საკითხები დიდ სირთულესთან არის დაკავშირებული, მაგრამ მისი აუცილებლობა გაპირობებულია საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის მიზნით.

სსრკ სენსრალური კომიტეტის და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს
1969 წლის 28 ნოემბრის დადგენილება

კოლმეურნეობის სანიმუშო წესდების შესახებ

სსრკ ცენტრალური კომიტეტი და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო
ადგენენ:

დამტკიცდეს კოლმეურნეთა მესამე სრულიად საკავშირო კრილო-
ბის მიერ მიღებული კოლმეურნეობის სანიმუშო წესდება.

სსრკ ცენტრალური კომიტეტის მდივანი ლ. ბრეჟნევი
სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე ა. კოსიგინი

კოლმეურნეობის სანიმუშო წესდება

საკოლმეურნეო წყობილება საბჭოთა სო-
ციალისტური საზოგადოების განუყოფელი
ნაწილია: ეს არის კომუნისზე თანდათანო-
ბით გადასვლის ისტორიულად შემოწმებული
და გლეხობის თავისებურებათა და ინტერე-
სთა შესაბამისი გზა, რომელიც ვ. ი. ლენინ-
მა დასახა.

წარმოების საშუალებათა საზოგადოებრი-
ვით საკუთრებაში, მსხვილი კოლექტიური მეურ-
ნეობის უპირატესობებში, პარტიისა და სახელ-
მწიფოს ყოველდღიურმა ზრუნვამ და დახ-
მარებამ საშუალება მოგვცა განვეყობოთ
ბინა უდიდესი სოციალურ-ეკონომიური გარ-
დაქმნის სოფლად. კოლმეურნე გლეხობის
თავდადებული შრომის, მუშათა კლასის, მთე-
ლი საბჭოთა ხალხის ღონისძიებათა მეშვეობით
კოლმეურნეობები გადაიქცნენ მსხვილ მექანიზე-
ბულ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებად, გა-
ნუხომლად გაიზარდა მათი საზოგადოებრივი
ღირებულება, ამაღლდა კოლმეურნეთა ცხოვრე-
ბის დონე, თანდათან ქრება განსხვავება ქა-
ლაქსა და სოფელს შორის.

კოლმეურნეობა როგორც სოციალისტური
მეურნეობა საზოგადოებრივი ფორმა სავსე-
ბით შეესაბამება სოფლის საწარმოო ძალების
შემდგომი განვითარების ამოცანებს, უზრუნ-
ველყოფს, რომ წარმოება მართონ თვით კო-
ლმეურნეთა მესამე საკოლმეურნეო დემოკ-
რატიის საფუძველზე, საშუალებას ქმნის, რომ
კოლმეურნეთა პირადი ინტერესები სწორად
ეხამებოდეს საზოგადოებრივ, საერთო-სახალ-
ხო ინტერესებს. კოლმეურნეობა კომუნისმის
სკოლაა გლეხობისათვის.

კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით,
კოლმეურნე გლეხობა მუშათა კლასთან მჭიდ-
რო და ურღვევ კავშირში, აქტიურად მონა-

წილობს ჩვენს ქვეყანაში კომუნისმის მშე-
ნებლობაში

მიზნები და ამოცანები

1. — რესპუბლიკის — ოქის (მხარის)
ოკრუგის — რაიონის —

კოლმეურნეობა — (კოლმეურნეობის სა-
ხელწოდება) — არის კოლმეურნეობის ორ-
განიზაცია გლეხებისა, რომლებიც ნებაყოფ-
ლობით გაერთიანდნენ, რათა წარმოების სა-
ზოგადოებრივი საშუალებებისა და კოლექტი-
ური შრომის საფუძველზე ერთად გაუძღვნენ
მსხვილ სოციალისტურ სასოფლო-სამეურნეო
წარმოებას;

2. კოლმეურნეობა ძირითად ამოცანებად
ისახავს:

ყოველი ღონისძიებით განამტკიცებდეს და
ავითარებდეს საზოგადოებრივ მეურნეობას,
განუზრუნავს ამაღლებდეს შრომის ნაყოფი-
რებას და საზოგადოებრივ წარმოების ეფექ-
ტიანობას;

საკოლმეურნეო წარმოების ინტენსიფიკა-
ციისა და შემდგომი ტექნიკური ხელახალი
შეიარაღების, კომპლექსური მექანიზაციისა და
ელექტროფიკაციის დაწესების, მიწების ქიმიზა-
ციისა და მელიორაციის ფართოდ განხორციე-
ლების შედეგად ზრდიდეს სოფლის მეურნეო-
ბის პროდუქციის წარმოებას და სახელმწიფო-
სათვის მიყიდვას;

პარტიული ორგანიზაციის ხელმძღვანელო-
ბით უწყობდეს მუშაობას კოლმეურნეთა კო-
მუნისტური აღზრდისათვის, საზოგადოებრივ
ცხოვრებაში მათი ჩაბმისათვის, სოციალისტუ-
რი შეჯიბრების განვითარებისათვის;

უფრო სრულად აკმაყოფილებდეს კოლმეუ-
რნეთა მზარდ მატერიალურ და კულტურულ

ქართული
საბჭოთაო

შოთხონილებებს, აუმჯობესებდეს მათს სა-
ყოფაცხოვრებო პირობებს, თანდათანობით
გარდაქმნიდეს სოფლებს კეთილმოწყობილ
დაბებლად.

II. კოლმეურნეობის წევრობა, კოლმეურნეობის წევრობა უფლებანი და მოვალეობანი

3. კოლმეურნეობის წევრი შეიძლება იყოს
სსრ კავშირის ყველა მოქალაქე, რომელსაც
16 წელი შესრულებია და გამოთქვამს სურ-
ვილს შრომით მიიღოს მონაწილეობა კოლმე-
ურნეობის საზოგადოებრივ მეურნეობაში.

კოლმეურნეობის წევრად იღებს კოლმეურ-
ნეთა საერთო კრება კოლმეურნეობის გამგეობის
წარდგინებით იმ პირის თანდასწრებით, ვინც
განცხადება შეიტანა.

განცხადება კოლმეურნეობის წევრად მიღე-
ბის შესახებ კოლმეურნეობის გამგეობამ უნ-
და განიხილოს ერთ თვეში.

კოლმეურნეობის თვითეულ წევრზე დგება
ურთიანი ნიშნის „კოლმეურნის შრომის
წიგნაკი“.

4. კოლმეურნეობის წევრს უფლება აქვს:
კოლმეურნეობის საზოგადოებრივ მეურნეო-
ბაში მიიღოს სამუშაო გარანტირებული ანაზ-
ღაურებით, დახარჯული შრომის რაოდენობი-
სა და ხარისხის შესაბამისად.

მონაწილეობდეს კოლმეურნეობის საქმეთა
შართვაში, აირჩიოს და არჩეულ იქნას მისი მარ-
თვის ორგანოებში;

შეიტანოს წინადადებანი კოლმეურნეობის საქ-
მიანობის გაუმჯობესებისათვის, გამგეობისა და
თანამდებობის პირთა მუშაობაში არსებულ ნაკ-
ლოვანებათა აღმოფხვრისათვის;

მიიღოს კოლმეურნეობის დახმარება საწარ-
მოო კვალიფიკაციის ამაღლებასა და სპეცია-
ლობის შექმნაში;

ისარგებლოს საკარმიდამო მიწის ნაკვეთით იქ
დახმარებ მეურნეობის საწარმოებლად, საცხო-
ვრებელი სახლისა და სამეურნეო ნაგებობათა
ანაშენებლად, ავრთვე კოლმეურნეო საძო-
ვრებით, საზოგადოებრივი მუშა პირუტყვით
და ტრანსპორტით პირადი საჭიროებისათვის
კოლმეურნეობაში დადგენილი წესის შესაბა-
მისად;

სოციალური უზრუნველყოფისა, კულტუ-
რულ-საყოფაცხოვრებო მომსახურებისა და
კოლმეურნეობის მხრივ დახმარებისა სა-
ცხოვრებელი სახლის მშენებლობასა და რე-
კონსტრუქციისა და სათბობით უზრუნველყოფაში.

5. კოლმეურნეობის წევრი ვალდებულია:
იცავდეს კოლმეურნეობის წესდებასა და
შინაგანაწესს, ასრულებდეს საერთო კრებების

დადგენილებებსა და კოლმეურნეობების გამგე-
ობის გადაწყვეტილებებს;

კეთილსინდისიერად შრომობდეს საზოგა-
დოებრივ მეურნეობაში, იცავდეს შრომის დის-
ციპლინას, ეუფლებოდეს მუშაობის მოწინავე
მეთოდებსა და ხერხებს;

აქტიურად მონაწილეობდეს კოლმეურნეობის
საქმეთა მართვაში, უფრთხილდებოდეს, იცა-
ვდეს და განამტკიცებდეს სახელმწიფო და
საკოლმეურნეო საკუთრებას, არ დაუშვას უყ-
აირათობა და საზოგადოებრივი დოვლათისად-
მი დაუდევარი დამოკიდებულება, რაციონა-
ლურად და სწორად იყენებდეს საზოგადოე-
ბრივი სარგებლობისა და საკარმიდამო ფონდის
მიწებს.

6. კოლმეურნეობებიდან დროებით წასული
პირები კოლმეურნეობის წევრებად რჩებიან
ისეთ შემთხვევებში, თუ:

გადიან ნამდვილადიან სამხედრო სამსახურს;
არჩეული არიან არჩევითს თანამდებობაზე
საბჭოთა, საზოგადოებრივ და კოოპერაციულ
ორგანიზაციებში;

სწავლობენ წარმოებისაგან მოწყვეტით;

იგზავნიან სამუშაოდ საკოლმეურნეობათა-
შორის ორგანიზაციებში, მუშაობენ მრეწვე-
ლობაში თუ სახალხო მეურნეობის სხვა და-
რგებში კოლმეურნეობის გამგეობის მიერ დად-
გენილი ვადით.

კოლმეურნეობის წევრებად რჩებიან ავრე-
თვე კოლმეურნენი, რომლებიც აღარ მუშაო-
ბენ მოხუცებულობისა თუ ინვალიდობის გა-
მო, თუ ისინი კვლავ კოლმეურნეობის ტერი-
ტორიაზე ცხოვრობენ.

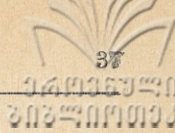
7. კოლმეურნის განცხადება კოლმეურნეო-
ბიდან გასვლის შესახებ უნდა განიხილოს კო-
ლმეურნეობის გამგეობამ კოლმეურნეობის
წევრთა საერთო კრებამ არა უგვიანეს სამი
თვისა განცხადების შეტანის დღიდან.

ყოფილ კოლმეურნეს კოლმეურნეობის გამ-
გეობა მთლიანად უსწორებს ანგარიშს სამეუ-
რნეო წლის დამთავრების შემდეგ, არა უგვი-
ანეს ერთი თვისა კოლმეურნეობის წლიური
ანგარიშის დამტკიცებიდან.

III. მიწა და მისი გამოყენება

8. სსრ კავშირის კონსტიტუციის შესაბამი-
სად მიწა, რომელიც კოლმეურნეობას უჭირ-
ავს, ეძლევა უსასყიდლოდ და უფადო სარგე-
ბლობისათვის, ესე იგი სამუდამოდ.

მიწა, რომელიც კოლმეურნეობას ვაძლევს,
არის სახელმწიფო საკუთრება, ესე იგი საყო-
ველთაო-სახალხო კუთვნილება და არ შეიძლე-

ბა გახდეს ყიდვა-გაყიდვის, საიჯაროდ გაცემისა და სხვა გარიგებათა ობიექტი.

მშრომელთა დებუტატების რაიონული (საქალაქო) საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი თვითეულ კოლმეურნეობას აძლევს მიწით სარგებლობის უფლების სახელმწიფო აქტს, რომელშიც აღნიშნულია კოლმეურნეობისათვის მიჩენილი მიწის ოდენობა და ზუსტი საზღვრები.

კოლმეურნეობისათვის მიჩენული მიწები იყოფა საზოგადოებრივი სარგებლობის მიწებად და საკარმიდამო მიწებად. საკარმიდამო მიწები ნატურაში გამოიყოფა საზოგადოებრივი სარგებლობის მიწებისაგან.

9. კოლმეურნეობა კისრულობს ვალდებულებას: რაც შეიძლება სრულად და სწორად იყენებდეს და განუწყვეტლევ აუმაჯობესებდეს მისთვის მიჩენილ მიწას, ამოღებდეს მის ნაყოფიერებას; სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში აქცევდეს (გამოუყენებელ მიწებს; ახორციელებდეს მიწების მორწყვისა და ამოშრობის, ნიადაგის ეროზიის წინააღმდეგ ბრძოლის, მინდორსაცხი ტყის ნარგავების შექმნის ღონისძიებებს, უვლიდეს და მკაცრად იცავდეს საკოლმეურნეო მიწებს განაივებისაგან; იცავდეს ბუნების დაცვის, ტყეებით, წყლის წყაროებითა და სასარგებლო წილისეულით (ქვიშა, თიხა, ქვა, ტორფი და სხვ.) სარგებლობის დადგენილ წესებს.

კოლმეურნეობის გამგეობა, ხელმძღვანელები და სპეციალისტები პასუხს აგებენ მიწების მალაუნაყოფიერი გამოყენებისათვის.

10. საკოლმეურნეო მიწების ფართობის შემცირება ან კოლმეურნეობის მიწათსარგებლობის საზღვრების შეცვლა, რაც გამოწვეულია სახელმწიფოს თუ საზოგადოებრივი საჭიროებით, ხდება მხოლოდ კოლმეურნეთა საერთო კრების თანხმობით შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოების გადაწყვეტილებით. ამასთან, როგორც წესი, არ შეიძლება არა სასოფლო-სამეურნეო საჭიროებისათვის ვასცენ სარწყავი და ამოშრობითი მიწები, სახნავ-სათესი, მიწის ნაკვეთები, სადაც გაშენებულია მრავალწლიანი ნარგავები და ვენახები.

კოლმეურნეობას უფლება აქვს აინახაუროს ზარალი, რომელიც დაკავშირებულია საკოლმეურნეო მიწების ფართობის შემცირებასთან ან დროებით დაკავებასთან. ზარალის ანახალურება ხდება მოქმედი კანონმდებლობის დადგენილი წესის შესაბამისად.

IV. კოლმეურნეობის საზოგადოებრივი საკუთრება

11. მიწის სახელმწიფო საკუთრების გარდა კოლმეურნეობის ეკონომიური საფუძველია

კოლმეურნეობის საზოგადოებრივი საკუთრება.

კოლმეურნეობის საზოგადოებრივი საკუთრება მისი საწარმოები, შენობები, ნაგებობანი, ტრაქტორები, კომბაინები და სხვა მანქანები, მოწყობილობა, სატრანსპორტო საშუალებანი, და მუშა და პროდუქტიული პირუტყვი, მრავალწლიანი ნარგავები, სამელიორაციო და საირიგაციო ნაგებობანი, წარმოებული პროდუქცია, ფულადი სახსრები და კოლმეურნეობის ქონება. საზოგადოებრივი საკუთრება აგრეთვე საკოლმეურნეობათაშორის და სახელმწიფო საკოლმეურნეო ორგანიზაციებსა და საწარმოების ქონება და საშუალებანი მისი წილობრივი მონაწილეობის შესაბამისად.

12. თავისი საქმიანობის განხორციელებისა და საზოგადოებრივი მეურნეობის შემდგომი ზრდისათვის კოლმეურნეობა ქმნის, გვეგაზომიერად და ნაყოფიერად იყენებს და ავსებს ძირითად და საბრუნავ საწარმოო ფონდებს. ეს ფონდები განუყოფელია (მათი სახსრებო არ უნდა განაწილდეს კოლმეურნეობის წევრებს შორის) და მათ იყენებენ მხოლოდ მიზნობრივი დანიშნულებით.

განუყოფელია აგრეთვე არასაწარმოო დანიშნულების ძირითადი ფონდებიც.

13. კოლმეურნეობის ქონებისა და ფულადო სახსრების განკარგვის უფლება აქვს მხოლოდ თვით კოლმეურნეობას — მისი მართვის ორგანოებს. კოლმეურნეობას დაუშვებლად მიაჩნია სახსრების გამოყენება იმ მიზნებისათვის, რომლებიც დაკავშირებული არ არის მის საქმიანობასთან.

ძირითადი სახსრებისა და სხვა მატერიალურ ღირებულებათა შეძენა, გაყიდვა, წუნდება და ჩამოწრა ხდება კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრების მიერ დადგენილი წესით და მოქმედი კანონმდებლობის საფუძველზე.

კოლმეურნეობის წევრები, რომელთა მიზეზით დაიღუპა, გაფუჭდა ან დიკარგა საკოლმეურნეო ქონება, აგრეთვე რომლებსაც ბრალი მიუძღვით ტრაქტორების, ავტომობილების, სასოფლო-სამეურნეო მანქანების, მუშა პირუტყვის თვითნებურ გამოყენებაში და კოლმეურნეობას მიაყენეს მატერიალური ზარალი, ვალდებული არიან ეს ზარალი აუნახაურონ კოლმეურნეობას.

ნამდვილი ზარალის ოდენობას განსაზღვრავს კოლმეურნეობის გამგეობა. ზარალის გადახდადენება წარმოებს ნამდვილი ზარალის ოდენობით, მაგრამ არ უნდა აღემატებოდეს კოლმეურნეობის წევრის ძირითადი თვითრემოსავლის 1/3-ს, თუ ზარალი მიყენებულია დაუდევრობით მუშაობაში. თუ ზარალი გან-

ზრახ არის მიყენებული, აგრეთვე კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, კოლმეურნეობის წევრებს ეკისრებათ მატერიალური პასუხისმგებლობა გადიდებული ან სრული ოდენობით. ზარალის გადახდებიანებს აწარმოებს კოლმეურნეობის გამგეობა, ხოლო დავის შემთხვევაში — სახალხო სასამართლო.

V. კოლმეურნეობის საწარმოო-სამეურნეო და საფინანსო საქმიანობა

14. კოლმეურნეობა თავის მეურნეობას უქდევნა კოლმეურნეთა საერთო კრების მიერ დამტკიცებულ გეგმის მიხედვით და იყენებს წარმოების ორგანიზაციის ყველაზე პროგრესულ, მეცნიერულად დასაბუთებულ ფორმებსა და მეთოდებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ შრომისა და სახსრების რაც შეიძლება ნაკლები დანახარჯებით მაღალი ხარისხის პროდუქციის მაქსიმალური რაოდენობით მიღებას.

გეგმების შემუშავებისას კოლმეურნეობა ითვალისწინებს საზოგადოებრივი მეურნეობის გაფართოებულ კვლავწარმოებას, სახელმწიფო შესყიდვათა გეგმის, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების კონტრაქტაციის ხელშეკრულებების შესრულებას და მარცვლეულის და სახელმწიფოსათვის საჭირო სხვა პროდუქციის მიყიდვის გეგმის გადამეტებით, კოლმეურნეთა მატერიალური და კულტურული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას.

15. კოლმეურნეობის საწარმოო-საფინანსო საქმიანობა ხორციელდება სამეურნეო ანგარიშის, მორალური და მატერიალური სტიმულების ფართოდ გამოყენების საფუძველზე, რომელთა მიზანია წარმოების განვითარება და მეურნეობის რენტაბელობის ამაღლება.

16. კოლმეურნეობის გამგეობა და ყველა წევრი ვალდებული არიან უზრუნველყონ: სასოფლო-სამეურნეო წარმოების რაციონალური გაძღოლა მისი ინტენსიფიკაციისა და სპეციალიზაციის, იმ დარგების უპირატესი განვითარების გზით, რომლებსთვისაც საუკეთესო პუნქტირე-ეკონომიური პირობებია;

სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოსავლიანობის გადიდება მიწათმოქმედების კულტურის ამაღლების, თესვბრუნვათა დაცვის, მეთესლეობის გაუმჯობესების, სასუქების სისტემის გამოყენებისა და სხვა ღონისძიებათა განხორციელების საფუძველზე;

მეცხოველეობის ყოველი ღონისძიებით განვითარება, პირუტყვისა და ფრინველის პროდუქტიულობის ზრდა, ჯიშისანაშენო საქმის გაუმჯობესება, ზოოტექნიკური და ვეტერინარული წესების დაცვა, მეცხოველეობისათვის

მტკიცე და მყარი საკვები ბაზის შექმნა; წარმოებაში ახალი ტექნიკისა და პროგრესული ტექნოლოგიის კომპლექსური მექანიზაციის, ელექტრიფიკაციის, მეცნიერების მიღწევათა და მოწინავე გამოცდილების დანერგვა; მიწების მელორაცია და ქიმიზაცია;

ტრაქტორების, კომბაინების, ავტომობილებისა და სხვა მანქანების, მუშა და პროდუქტიული პირუტყვის, შენობებისა და ნაგებობების ეფექტიანი გამოყენება და მოვლა;

საწარმოო შენობებისა და კულტურულ-საყოფაცხოვრებო დანიშნულების ობიექტების, საცხოვრებელი სახლებისა და საბავშვო დაწესებულებების, გზების, წყალსამეურნეო და სხვა ნაგებობების მშენებლობა მეურნეობის განვითარებისა და დასახლებული პუნქტების განაშენიანების გეგმების შესაბამისად.

17. შრომის რესურსებისა და ნედლეულის ადგილობრივი წყაროების უფრო სრული და თანაბარზომიერი გამოყენების, საზოგადოებრივი მეურნეობის შემოსავლიანობის გადიდების მიზნით კოლმეურნეობა ქმნის და ავითარებს, სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისათვის ზარალის მიუყენებლად, დამხმარე საწარმოებს, აგრეთვე სხვადასხვა სარეწებს; შეუძლია სახელმწიფო კერძო ურთიერთობა დაამყაროს სამრეწველო საწარმოებთან და სავაჭრო ორგანიზაციებთან სასოფლო სამეურნეობისათვის თავისუფალ პერიოდებში კოლმეურნეთა ძალეობით სხვადასხვა ნაკეთობისა და საქონლის წარმოებისათვის კოლმეურნეობაში ფილიალების (სამაქროების) შესაქმნელად.

18. კოლმეურნეობას შეუძლია ნებაყოფლობით საწყისებზე მონაწილეობა მიიღოს საკოლმეურნეობათაშორისო და სახელმწიფო საკოლმეურნეო საწარმოთა და ორგანიზაციათა საქმიანობაში, შეეიდეს გაერთიანებასა და კავშირებში.

19 კოლმეურნეობას კოლმეურნეთა საერთო კრების გადაწყვეტილებით შეუძლია თავისი სახსრების ნაწილი გაერთიანოს მშრომელთა დეპუტატების ადგილობრივი საბჭოების, საბჭოთა მეურნეობებისა და სხვა სახელმწიფო და კომპერაციული საწარმოებისა და ორგანიზაციების სახსრებთან კოლმეურნეობაში წილობრივ საწყისებზე კულტურულ-საყოფაცხოვრებო დანიშნულების მშენებლობისათვის, კეთილმოწყობისა და სხვა ღონისძიებათა განხორციელებისათვის, რომლებიც უზრუნველყოფენ საკოლმეურნეო წარმოების განვითარებისა და კოლმეურნეთა კულტურულ-საყოფაცხოვრებო მომსახურების გაუმჯობესებას.

20. კოლმეურნეობა სახელმწიფო, კომპერაციულ და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან დებს ხელშეკრულებებს სოფლის მეურნეო-

ბის პროდუქციის გაყიდვის, მანქანების, მასალების, პირუტყვისა და სხვა ქონების ყიდვის, დამხმარე საწარმოებისა და სარეწების ნახევარფაბრიკებისა და ნაწარმის გაყიდვის, სხვადასხვა სამუშაოთა შესრულებისა და მოსახურების გაწევის შესახებ, ამყარებს აგრეთვე სხვა სახელშეკრულებო ურთიერთობას, რომელიც შეესაბამება მისი საქმიანობის მიზნებს.

21. კოლმეურნეობა სსრ კავშირის სახელმწიფო ბანკის დაწესებულებაში ხსნის ანგარიშს ანგარიშსწორებისა და ფულადი სახსრების შენახვისათვის და აწარმოებს ყველა საქასო და საანგარიშსწორებო ოპერაციას დადგენილი წესების შესაბამისად.

კოლმეურნეობის ანგარიშიდან ფულადი სახსრების გადარიცხვა ან ვაცემა სსრ კავშირის სახელმწიფო ბანკის დაწესებულებებში წარმოებს კოლმეურნეობის გამგეობის განკარგულებით.

კოლმეურნეობას შეუძლია ისარგებლოს სახელმწიფო მოკლევადიანი და გრძელვადიანი კრედიტებით.

კოლმეურნეობის ანგარიშიდან სახსრების გადარიცხვასა თუ ვაცემაზე კოლმეურნეობის გამგეობის განკარგულებანი, აგრეთვე კოლმეურნეობის საკრედიტო ვალდებულებანი ძალამოსილია, თუ არის კოლმეურნეობის თავმჯდომარისა და მთავარი ბუღალტრის ხელმოწერა.

22. კოლმეურნეობა აწარმოებს საბუღალტრო, ოპერატიულ და სტატისტიკურ აღრიცხვას, ნერგავს აღრიცხვის მოწინავე მეთოდებსა და ფორმებს, ადგენს ანგარიშგებას დამტკიცებული ფორმების მიხედვით და დადგენილ ვადაში წარუდგენს მას შესაბამის ორგანოებს.

23. კოლმეურნეობა პასუხისმგებელი არ არის კოლმეურნეობის წევრთა ვალდებულებებისა და ვალდებისათვის. კოლმეურნეობის წევრები პასუხისმგებელი არ არიან თავიანთი ქონებით კოლმეურნეობის ვალდებულებებისა და ვალდისათვის.

VI. შრომის ორგანიზაცია, ანაზღაურება და ღირსივლინა

24. კოლმეურნეობის საზოგადოებრივ მეურნეობაში ყველა სამუშაო სრულდება კოლმეურნეთა პირადი შრომით.

სპეციალისტებისა და სხვა მუშაკების გარედან მიღება სამუშაოზე დაიშვება მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როცა კოლმეურნეობაში არა ჰყავთ შესაბამისი სპეციალისტები, ან როცა სასოფლო-სამეურნეო და სხვა სამუშაოები ვერ

შესრულდება საჭირო ვადებში კოლმეურნეთა ძალებით.

კოლმეურნეობა ნერგავს შრომის მეცნიერულ ორგანიზაციას, ზრუნავს საზოგადოებრივ წარმოებაში მუშახელის სრული და რაც შეიძლება რაციონალური გამოყენებისათვის.

25. კოლმეურნეობაში სამუშაო ღღის ხანგრძლივობისა და განაწესის, გამოსასვლელი ღღეულების, ყოველწლიური ანაზღაურებული შვებულებების მიცემის წესის, აგრეთვე საზოგადოებრივ მეურნეობაში შრომისუნარიან კოლმეურნეთა შრომითი მონაწილეობის მინიმუმის რეგულირება ხდება კოლმეურნეობის შინაგანაწესით.

26. წარმოებისა და შრომის ორგანიზაციის ფორმებს — უბნებს, ფერმებს, ბრიგადებს, რგოლებსა და სხვა საწარმოო ქვეგანაყოფებს ადგენს და იყენებს კოლმეურნეობა მეურნეობის კონკრეტული პირობებისა და წარმოების მექანიზაციის, სპეციალიზაციისა და ტექნოლოგიის ღონის მიხედვით.

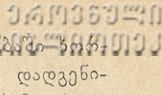
საწარმოო ქვეგანაყოფების შემადგენლობაში კოლმეურნეები შეჰყავთ საზოგადოებრივი მეურნეობის განვითარების ინტერესების მიხედვით და კვალიფიკაციის, მუშაობის გამოცდილების, ჩვევების, საცხოვრებელი ადგილის, პირადი სურვილის გათვალისწინებით.

კოლმეურნეობის საწარმოო ქვეგანაყოფებს მიუხედავად მიწის ნაკვეთებს, ტრაქტორებს, მანქანებსა და ინვენტარს, მუშა და პროდუქტიულ პირუტყვს, საჭირო ნაგებობებსა და წარმოების სხვა საშუალებებს.

კოლმეურნეობის საწარმოო ქვეგანაყოფების საქმიანობა ხორციელდება შიდასამეურნეო ანგარიშსწორების საფუძველზე.

27. კოლმეურნეთა შემოსავლის ძირითადი წყაროა კოლმეურნეობის საზოგადოებრივი მეურნეობა. შრომის ანაზღაურება კოლმეურნეობაში წარმოებს თვითღელი კოლმეურნის მიერ საზოგადოებრივ მეურნეობაში გაწეული შრომის რაოდენობისა და ხარისხის შესაბამისად, პრინციპით: კარგი შრომისათვის, უკეთესი შედეგებისათვის — უფრო მაღალი ანაზღაურება. კოლმეურნეობის წევრთა შრომის ანაზღაურების ზრდა უნდა ხორციელდებოდეს შრომის ნაყოფიერების წინამსწრები ზრდის საფუძველზე.

კოლმეურნეობაში იყენებენ შრომის სანარდო, აკორდულ ანაზღაურებას შესრულებულ სამუშაოთა მოცულობისათვის, წარმოებული პროდუქციისათვის, დროებრივ, დროებრივ-პრპკიულ და შრომის ანაზღაურების სხვა სისტემებს. კოლმეურნის მიზეზით უხარისხოდ შესრულე-

ბულ სამუშაოს არ ანაზღაურებენ ან ანაზღაურების ოდენობა შესაბამისად მცირდება.

გამოშვების ნორმებისა და სასოფლო-სამეურნეო და სხვა სამუშაოების ფასდების შემუშავება და საჭიროების დროს გადასინჯვა ხდება კოლმეურნეების და სპეციალიტების ფართო მონაწილეობით გამოშვებების ტიპობრივი ნორმების შესაბამისად მეურნეობის კონკრეტული პირობების საფუძველზე, და მათ ამტკიცებს კოლმეურნეობის გამგეობა.

28. საზოგადოებრივ წარმოებაში მუშაობისათვის კოლმეურნეობა აწესებს კოლმეურნეობის წევრთა შრომის გარანტირებულ ანაზღაურებას.

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების გადიდებით, მისი ხარისხის გაუმჯობესებითა და თვისობრივებების შემსუბუქებით კოლმეურნეთა მატერიალური დანტერესების ამაღლებასათვის, შრომის ძირითად ანაზღაურებასთან ერთად ხორციელდება დამატებითი ანაზღაურება და სხვა სახეობათა მატერიალური სტიმულირება.

კოლმეურნეობის წევრებს, რომლებმაც საპატიო მიზეზების უქონლად ვერ შეასრულეს საზოგადოებრივ მეურნეობაში შრომითი მონაწილეობის მინიმუმი, აგრეთვე ჰქონდათ ვაცდენები, კოლმეურნეობის გამგეობის გადაწყვეტილებით შეიძლება ნაწილობრივ მიეცეთ ან სულაც არ მიეცეთ დამატებითი საზღაური და სხვა სახის მატერიალური წახალისება.

29. სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზე კოლმეურნეთა მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად კოლმეურნეობაში იქმნება შრომის მიხედვით განაწილების ნატურალური ფონდი, რომელშიც გამოიყოფა მარცვლეულისა და სხვა პროდუქტების საერთო მისაღვლის, აგრეთვე საკვების გარკვეული ნაწილი. ეს პროდუქტები და საკვები მიეცემათ შრომის ანაზღაურების ანგარიშში ან მიეყიდებათ კოლმეურნეებს კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრების მიერ დადგენილი რაოდენობითა და წესით.

30. კოლმეურნეობის გამგეობა უზრუნველყოფს, რომ კოლმეურნეებს დროზე აუნაზღაურდეთ კუთვნილი ხელფასი. ამასთან ფულის გადახდა ხდება თვეში ერთხელ მაინც, ხოლო ნატურალური პროდუქტია გაიცემა მისი შემოსევის კვლობაზე.

კოლმეურნეებთან საბოლოო ანგარიშსწორება წარმოებს კოლმეურნეობის წლიური ანგარიშის დამტკიცების შემდეგ არაუგვიანეს ერთი თვის ვადისა.

31. კოლმეურნეობის გამგეობა, ხელმძღვანელობს რა ამ წესით, ამუშავებს შინაგანაწესს, დებულებებს შრომის ანაზღაურებისა და შინადასამეურნეო ანგარიშსწორების შესახებ, რომლებსაც ამტკიცებს კოლმეურნეთა საერთო კრება.

32. ყველა სამუშაო კოლმეურნეობაში ხორციელდება უსაფრთხოების ტექნიკის დადგენილი წესებისა და საწარმოო სანიტარიის მოთხოვნების დაცვით.

კოლმეურნეობა გამოჰყოფს საჭირო სახსრებს უსაფრთხოების ტექნიკის, საწარმოო სანიტარიის ღონისძიებებისათვის, სპეციალური ტანსაცმლის, სპეციალური ფეხსაცმლისა და დამკავის სამარჯვების შექმნისათვის, რათა დადგენილი ნორმების მიხედვით მიეცეთ ან მიეყიდოს ისინი კოლმეურნეებს.

33. კოლმეურნეობის წევრ ქალებს აქვთ ორსულობისა და მშობიარობის გამო შვებულების უფლება; ორსულ ქალებს ეძლევათ უფრო მსუბუქი სამუშაო. ძუძუმწოვარი ბავშვების დედებს ექიმებთან საჭირო პირობები ბავშვების დროული კვებისათვის, მათ შეიძლება მიეცეთ დამატებითი შვებულება.

კოლმეურნეობა მოზარდთათვის აწესებს შემოკლებულ სამუშაო დღესა და სხვა შეღავათებს.

34. წარმოებაში მაღალი შედეგების მიღწევისათვის, რაციონალიზატორულ წინადადებათა შემუშავებისა და დანერგვისათვის, საზოგადოებრივი სახსრების დაზოგვისათვის, საკოლმეურნეო წარმოებაში მრავალი წლის უმწიკვლო მუშაობისა და სხვა დამსახურებისათვის კოლმეურნეობის წინაშე კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრება ან გამგეობა იყენებენ კოლმეურნეთა წახალისების შემდეგ ღონისძიებებს:

მაღლობის გამოცხადება;

პრემიის მიცემა, ფასიანი საჩუქრით დაჯილდოება;

საპატიო სიგელით დაჯილდოება;

საპატიო დაფაზე ან საპატიო წიგნში შეტანა;

„დამსახურებული კოლმეურნისა“ და „საპატიო კოლმეურნის“ წოდებათა მინიჭება;

კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრების შეხვედრებისამებრ შეიძლება დაწესდეს წახალისების სხვა ღონისძიებებიც.

„დამსახურებული კოლმეურნისა“ და „საპატიო კოლმეურნის“ წოდებანი კოლმეურნეებს ენიჭებათ კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრების გადაწყვეტილებით. კოლმეურნეობის მიერ დამტკიცებული დებულების თანახმად.

35. შრომის დისციპლინის კოლმეურნეობის წესდების ან შინაგანაწესის დარღვევისათვის დამნაშავეებს კოლმეურნეთა საერთო კრებამ ან კოლმეურნეობის გამგეობამ შეიძლება დააკისროს შემდეგი სასჯელი:

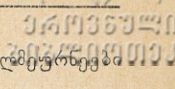
გაიცივება;

საყვედურო;

სასტიკი საყვედურო;

ნაკლებხელფასიან სამუშაოზე გადაყვანა;

თანამდებობიდან განთავისუფლება;

გაფრთხილება კოლმეურნეობიდან გარიცხვის შესახებ.

კოლმეურნეობიდან გარიცხვა დასაშვებია მხოლოდ როგორც უკიდურესი ღონისძიება იმ პირობითაა მიმართ, რომლებიც სისტემატურად არღვევენ შრომის დისციპლინას ან კოლმეურნეობის წესდებას, მის შემდეგ, რაც ამ პირობითაა მიმართ უკვე გამოყენებული იყო დასჯის სხვა ღონისძიებანი. კოლმეურნეთა საერთო კრების დადგენილება კოლმეურნეობიდან გარიცხვის შესახებ შეიძლება გასაჩივრდეს მშრომელთა დებუტატების რაიონული (საქალაქო) საბჭოს აღმასრულებელ კომიტეტში.

კოლმეურნეობიდან გარიცხულ პირებს ჩამოერთმევათ კოლმეურნეობის წევრის უფლებანი, რომლებიც დადგენილია ამ წესდებით.

კოლმეურნეობის თავმჯდომარესა და სარევიზიო კომისიის თავმჯდომარეს, გამგეობის წევრებსა და სარევიზიო კომისიის წევრებს სასჯელი შეუძლიათ დააკისროს კოლმეურნეთა საერთო კრებამ, ხოლო მთავარ (უფროს) სპეციალისტებს, მთავარ ბუღალტერსა და საწარმოო ქვეგანყოფილების ხელმძღვანელებს — კოლმეურნეობის საერთო კრებამ ან გამგეობამ.

სასჯელის დადებისა და მოხსნის წესი განისაზღვრება კოლმეურნეობის შინაგანაწესით.

VII. კოლმეურნეობის საერთო პროდუქციისა და უმომსახურის განაწილება

36. შემოსავლის განაწილების დროს უზრუნველყოფილ უნდა იქნას დაგროვებისა და მოხმარების სწორი შეხამება, საწარმოო, სადაზღვეო და კულტურულ-საყოფაცხოვრებო საზოგადოებრივი ფონდების განუწყვეტელი ზრდა, კოლმეურნეთა ცხოვრების დონის ამაღლება.

კოლმეურნეობის მიერ წარმოებული საერთო პროდუქციიდან ხდება მის წარმოებაზე გაწეული მატერიალური დანახარების (ძირითადი ფონდების ამორტიზაციის, თესლის, საკვების, სასუქების, ნავთობპროდუქტების დანახარების, მიმდინარე რემონტის ხარჯების და სხვ.) ანაზღაურება.

მიღებული საერთო შემოსავლის ხარჯზე კოლმეურნეობა ქმნის შრომის ანაზღაურების ფონდს.

წმინდა შემოსავალს კოლმეურნეობა იყენებს იმისათვის, რომ:

გადაიხადოს სახელმწიფოს გადასახადები და შეიტანოს ფულადი გადასახადები;

გაადიდოს ძირითადი და საბრუნავი ფონდები;

შექმნას კულტურულ-საყოფაცხოვრებო ფონდი, კოლმეურნეთა სოციალური უზრუნველყოფისა და მატერიალური დანახარების ფონდი;

მატერიალურად წახალისოს კოლმეურნეობა და სპეციალისტები;

შექმნას და შეავსოს სარეზერვო ფონდები, და სხვა მიზნებისათვის.

ანარიცხები ძირითადი და საბრუნავი ფონდების გასადიდებლად სავალდებულოა; ანარიცხების ოდენობა წესდება ყოველწლიურად, ამასთან გათვალისწინებული უნდა იქნას მოთხოვნილება საზოგადოებრივი წარმოების შემდგომი განუწყვეტელი ზრდის უზრუნველყოფისათვის საჭირო სახსრებზე.

37. მემცენარეობისა და მეცხოველეობის წარმოებული ნატურალური პროდუქტიიდან კოლმეურნეობა:

ქმნის სათესლე ფონდს სრული მოთხენილების ოდენობით;

ასრულებს სახელმწიფოსათვის სოფლის მეურნეობის პროდუქტების მიყიდვის გეგმას, აბრუნებს ნატურალურ სესხს. ქმნის მარცვლისა და სხვა პროდუქტების ნატურალურ ფონდს კოლმეურნეებისათვის შრომის ანაზღაურების ანგარიშში მისაცემად ან მისაყიდად და შესაძლებლობის შემთხვევაში გეგმის გადამტებით ყიდის მარცვალსა და სახელმწიფოსათვის საჭირო სხვა პროდუქციას;

გამოჰყოფს საკვებს პირტუცვისა და ფრინველის საზოგადოებრივი სულადობისათვის წლიური მოთხოვნილების ოდენობით, აგრეთვე კოლმეურნეებისათვის მისაცემად ან მისაყიდად;

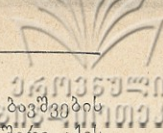
ქმნის სადაზღვეო და გარდასახვად ფონდებს; სათესლე, საფურაჟე და სასურსათო ფონდებს; გამოჰყოფს პროდუქტებს საზოგადოებრივი კვებისათვის, საბავშვო დაწესებულებათა და ობლებების შენახვისათვის და პროდუქტებისა და საკვების ნაწილს პენსიონერების, ინვალიდების, კოლმეურნეობის იმ წევრებისათვის დახმარების გასაწევად, რომლებსაც ეს ესაჭიროებათ.

დნაარჩენ პროდუქციას კოლმეურნეობა მიჰყიდის სამომხმარებლო კოოპერაციას, ყიდის საკოლმეურნეო ბაზარზე ან იყენებს სხვა საჭიროებისათვის თავისი შეხედულებისამებრ.

38. პროდუქციის რეალიზაციისა და სხვა წყაროებიდან მიღებულ ფულად სახსრებს კოლმეურნეობა უწინარეს ყოვლისა იმისათვის იყენებს, რომ ანგარიში გაუსწოროს კოლმეურნეებს შრომის მიხედვით, დაფაროს სხვა საწარმოო დანახარებები, შეიტანოს სახელმწიფოს გადასახადები და დააბრუნოს ფულადი სესხი, შექმნას და შეავსოს კოლმეურნეობის საზოგადოებრივი ფონდები.

VIII. კოლმეურნეთა სოციალური უზრუნველყოფა

39. კოლმეურნეობის წევრები, მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, კოლმეურნეთა სო-

ციალური უზრუნველყოფის ცენტრალიზებული სკავშირო ფონდის სახსრებიდან იღებენ მოხუცებულობის, ინვალიდობის პენსიებს, პენსიას მარჩენალის დაკარგვის გამო, ქალები კი, ამას გარდა, იღებენ დახმარებას ორსულობისა და მშობიარობის გამო.

40. კოლმეურნეობის წევრები დადგენილი წესის შესაბამისად კოლმეურნეთა სოციალური უზრუნველყოფის ცენტრალიზებული ფონდის სახსრებიდან იღებენ დახმარებას დროებითი შრომისუუნარაინაობის გამო, საგურუებს სანატორიუმებსა და დასასვენებელ სახლებში, მათ ეძლევათ აგრეთვე სხვა სახეობათა სოციალური დაზღვევა.

კოლმეურნეობას საერთო კრების გადაწყვეტილებით შეუძლია მისცეს კოლმეურნეთათვის დადგენილი ყველა სახეობათა პენსიების დამატება და დაუწესოს პერსონალური პენსიები საკოლმეურნეო მშენებლობის ეტერანებსა და იმ პირებს, რომლებსაც განსაკუთრებული დამსახურება აქვთ კოლმეურნეობის საზოგადოებრივი მეურნეობის განვითარებაში.

კოლმეურნეობის შრომისუუნარო წევრებს, რომლებიც პენსიებსა და დახმარებას არ იღებენ, კოლმეურნეობა თავისი სახსრებიდან უწყევს მათერიალურ დახმარებას. კოლმეურნეთა საერთო კრების გადაწყვეტილებით კოლმეურნეობას შეუძლია გამოჰყოს სახსრები კოლმეურნეობებისა და საკოლმეურნეობათაშორისო სანატორიუმების, დასასვენებელი სახლების, პიონერთა ბანაკებისა და ღრმად მოხუცებულთა და ინვალიდთა სახლების მშენებლობისათვის.

კოლმეურნეობა დადგენილი წესით აწარმოებს სახსრების გადარიცხვას კოლმეურნეთა სოციალური უზრუნველყოფის ცენტრალურ საკავშირო ფონდში და კოლმეურნეთა სოციალური დაზღვევის ცენტრალურ საკავშირო ფონდში.

IX. კულტურა. ყოფაცხოვრება. კეთილმოწყობა

41. კოლმეურნეობა ახორციელებს კოლმეურნეთა კულტურულ-საყოფაცხოვრებო პირობების გაუმჯობესების ღონისძიებებს, ყოველდღიურად ზრუნავს კოლმეურნეობის წევრებისა და მათი ოჯახების ჯანმრთელობის განმტკიცებისა და ფიზიკური აღზრდისათვის.

ამ მიზნით კოლმეურნეობა: აშენებს და აღჭურავს საკოლმეურნეო კლუბებს, ბიბლიოთეკებსა და სხვა კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, სპორტულ ნაგებობებს, ხელს უწყობს ფიზკულტურისა და სპორტის განვითარებას, ქმნის საბავშვო ბაღებსა და ბაგებს;

ეხმარება მშობლებსა და სკოლას ბავშვების სწორად აღზრდაში, მკვიდრო კავშირი აქვს სკოლასთან, ხელს უწყობს სახალხო განათლების ორგანოებს ბავშვთა საწარმოო სწავლებაში, აძლევს სკოლებს მიწის ნაკვეთებს, ტექნიკას, თესლს, სასუქებსა და ტრანსპორტს, უზრუნველყოფს სკოლების კურსდამთავრებულთა შრომით მოწყობას კოლმეურნეობაში;

საჭიროების შემთხვევაში აწყობს საზოგადოებრივ კვებას კოლმეურნეობისათვის;

ეხმარება ჯანმრთელობის დაცვის ორგანოებს კოლმეურნეობაში სამკურნალო და პროფილაქტიკურ ღონისძიებათა განხორციელებაში, კოლმეურნეობის წევრებს უფასოდ და დაუყოვნებლივ აძლევს ტრანსპორტს ავადმყოფების მისაყვანად სამკურნალო დაწესებულებებში;

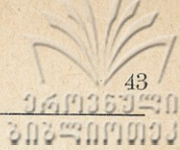
ახორციელებს კოლმეურნეობის დასახლებული პუნქტებისა და კოლმეურნეთა სახლების კეთილმოწყობას, ელექტრიფიკაციასა და რადიოფიკაციას, ხელს უწყობს კოლმეურნეობის წევრთა საყოფაცხოვრებო მომსახურების ორგანიზაციას; კოლმეურნეობაში დადგენილი წესით ეხმარება კოლმეურნეებს საცხოვრებელი სახლების მშენებლობასა და შეკეთებაში, უზრუნველყოფს საცხოვრებელი ფართობით კოლმეურნეობაში მომუშავე უბინაო სპეციალისტებს.

კოლმეურნეობა ზრუნავს კოლმეურნეობის წევრთა საწარმოო კვალიფიკაციისა და კულტურულ-ტექნიკური ღონის ამაღლებისათვის; დადგენილი წესით სასწავლებლად გზავნის კოლმეურნეებს უმაღლეს და საშუალო სპეციალურ სასწავლებლებში, პროფესიულ-ტექნიკურ სასწავლებლებსა და სკოლებში, კვალიფიკაციის ასამაღლებელ კურსებზე; იმ კოლმეურნეებს, რომლებიც წარმატებით სწავლობენ დაუსრულებელ და საღამოს ზოგადსაგანმანათლებლო და სპეციალურ სასწავლებლებში და კეთილსინდისიერად მუშაობენ კოლმეურნეობაში, აძლევს მოქმედი კანონმდებლობით გათვალისწინებულ დახმარებას.

კოლმეურნეები, რომლებმაც დაამთავრეს სასწავლებლები კოლმეურნეობის მიმართვით, ვალდებული არიან დაბრუნდნენ ამ კოლმეურნეობაში სპეციალობაზე სამუშაოდ.

X. კოლმეურნის ოჯახის (საკოლმეურნეო კომლის) საკარმიდამო მეურნეობა

42. კოლმეურნის ოჯახის (საკოლმეურნეო კომლის) საკუთრებაში შეიძლება იყოს საცხოვრებელი სახლი, სამეურნეო ნაგებობანი, პროდუქტიული პირუტყვი, ფრინველი, ფუტკარი და წვრილი სასოფლო-სამეურნეო ინვენტარი საკარმიდამო ნაკვეთიში სამუშაოდ.

კოლმეურნის ოჯახს (საკოლმეურნეო კომლს) სარგებლობისათვის ეძლევა მიწის საკარმიდამო ნაკვეთი ბოსტნის, ბაღისა და სხვა საჭიროებისათვის 0,50-მდე ჰექტარის ოდენობით; ამ ფართობში შედის მიწა, რომელიც ნაგებობებს უჭირავს, სარწყავი მიწები კი 0,20-მდე ჰექტარი.

საკარმიდამო ნაკვეთის ოდენობას დადგენილი ნორმების ფარგლებში განსაზღვრავს კოლმეურნეობის წესდება. ამასთან არსებული საკარმიდამო ნაკვეთების ოდენობა, რაც სასოფლო-სამეურნეო არტელის ადრე მოქმედი წესებით იყო დადგენილი, შეიძლება დარჩეს.

საკარმიდამო ნაკვეთი კოლმეურნის ოჯახს (საკოლმეურნეო კომლს) ეძლევა კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრების გადაწყვეტილებით, მისი ოდენობა წესდება კოლმეურნის ოჯახის (საკოლმეურნეო კომლის) წევრთა რაოდენობისა და კოლმეურნეობის საზოგადოებრივ მეურნეობაში მათი შრომითი მონაწილეობის გათვალისწინებით.

სასოფლო დასახლებული პუნქტების კომპაქტური განაშენიანების დროს კოლმეურნეობა კოლმეურნეებს მათი საცხოვრებელი სახლების (ბინების) მახლობლად გამოუყოფს საკარმიდამო ნაკვეთებს ნაკლები ოდენობით, ამასთან აძლევს მიწის ნაკვეთის დანარჩენ ნაწილს დასახლებული პუნქტის საცხოვრებელი ზონის ფარგლებს გარეთ. ამავე დროს კოლმეურნის ოჯახის (საკოლმეურნეო კომლის) სარგებლობისათვის გამოყოფილი მიწის მთელი ფართობი არ უნდა აღმატებოდეს კოლმეურნეობის წესდებით გათვალისწინებულ საკარმიდამო ნაკვეთის ოდენობას.

კოლმეურნეობის მიერ დაწესებული ოდენობით საკარმიდამო ნაკვეთებით სარგებლობის უფლება რჩებათ კოლმეურნეთა ოჯახებს (საკოლმეურნეო კომლებს) იმ შემთხვევებში, თუ ოჯახის (საკოლმეურნეო კომლის) ყველა წევრი შრომისუნაროა მოხუცებულობის ან ინვალიდობის გამო, თუ ოჯახის (საკოლმეურნეო კომლის) ერთადერთი შრომისუნარიანი წევრი ვაწყვეულია ნამდვილ ვადიან სამხედრო სამსახურში ან არჩეულია არჩევითს თანამდებობაზე, ან დაიწყო სწავლა, დროებით გადავიდა სხვა სამუშაოზე კოლმეურნეობის თანხმობით, ან თუ ოჯახის (საკოლმეურნეო კომლის) შემადგენლობაში დარჩენენ მხოლოდ არასრულწლოვანნი. ყველა სხვა შემთხვევაში საკარმიდამო ნაკვეთის შენარჩუნების საკითხს წყვეტს კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრება.

საკარმიდამო ნაკვეთის გადაცემა სხვა პირების სარგებლობაში ან დაქირავებული შრომის გამოყენებით დამუშავება არ შეიძლება.

კოლმეურნეობის გამგეობა კოლმეურნეობის მიერ დადგენილი წესით ეხმარება კოლმეურნე-

ებს საკარმიდამო ნაკვეთების დამუშავებაში; ასეთ დახმარებას უწევდნენ პირველ რიგში ოჯახებს, რომელთა შემადგენლობაში არ არიან შრომისუნარიანი პირნი.

კოლმეურნეობის გამგეობა ვალდებულია სისტემატურად უწევდეს კონტროლს საკარმიდამო ნაკვეთების დადგენილი ოდენობის დაცვას. საკარმიდამო ნაკვეთების ოდენობის თვითნებურად გადიდების შემთხვევაში დადგენილ ნორმებზე ზედმეტ ფართობს გამგეობა ჩამოართმევს და ამ ნაკვეთზე მოყვანილ მოსავალს აძლევს კოლმეურნეობას უკანონო სარგებლობის დროს გაწეული ხარჯების აღნაშაურებლად.

43. კოლმეურნის ოჯახს (საკოლმეურნეო კომლს) შეუძლია ჰყავდეს ერთი ძროხა და ერთ წლამდე ხბო და ერთი მოზვერი ან დეკეული ორ წლამდე, ერთი ნეზვი სამ თვემდე ასაკის გოჭებით ან ორი გასასუქებელი დორი, 10-მდე ცხვარი და თხა ერთად, ფუტკარი, ფრინველი და ბოცვერები.

პირუტყვის შენახვის ნორმების გადიდება კოლმეურნის ოჯახის (საკოლმეურნეო კომლის) პირად საკუთრებაში, ერთი სახეობის პირუტყვის შეცვლა სხვა სახეობის პირუტყვით ცალკეულ რაიონებში ეროვნული თავისებურებისა და ადგილობრივი პირობების გათვალისწინებით შეიძლება მოკავშირე რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს გადაწყვეტილებით.

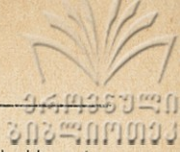
პირუტყვის რაოდენობასა და სახეობას, რომელიც კოლმეურნის ოჯახს (საკოლმეურნეო კომლს) შეიძლება ჰყავდეს, დადგენილი ნორმების ფარგლებში განსაზღვრავს კოლმეურნეობის წესდება.

კოლმეურნეობის გამგეობა კოლმეურნეებს ეხმარება პირუტყვის შეძენაში, ზოვეტერინარულ მომსახურებაში, აგრეთვე საკვებითა და სამოვრებით პირუტყვის უზრუნველყოფაში.

პირუტყვის ყოლა წესდებით დაწესებული ნორმებით გადამტებით აკრძალულია.

44. კოლმეურნეობა კოლმეურნეთა საერთო კრების გადაწყვეტილებით საკარმიდამო მიწის ნაკვეთებს აძლევს მასწავლებლებს, ექიმებსა და სხვა სპეციალისტებს, რომლებიც სოფლად მუშაობენ და ცხოვრობენ კოლმეურნეობის ტერიტორიაზე. კოლმეურნეობის ტერიტორიაზე მცხოვრებ მუშებს, მოსამსახურეებს, პენსიონერებსა და ინვალიდებს, თუ არის თავისუფალი საკარმიდამო მიწები, შეიძლება მიეცეთ საკარმიდამო ნაკვეთები კოლმეურნეთა საერთო კრების გადაწყვეტილებით.

აღნიშნულ პირებს კოლმეურნეობამ შეიძლება აგრეთვე ნება მისცეს დადგენილი წესით ისარგებლონ სამოვრებით თავიანთი პირუტყვისათვის.

XI. კოლმეურნეობის მართვის ორგანოები და სარევიზიო კომისია

45. კოლმეურნეობის საქმეების მართვა ხორციელდება ფართო დემოკრატიის, საკოლმეურნეო ცხოვრების ყველა საკითხის გადაჭრაში კოლმეურნეთა აქტიური მონაწილეობის საფუძველზე.

კოლმეურნეობის საქმეებს განაგებს კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრება, ხოლო კრებებს შორის პერიოდში — კოლმეურნეობის გამგეობა.

46. კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრება კოლმეურნეობის მართვის უმაღლესი ორგანოა. საერთო კრება:

იღებს კოლმეურნეობის წესდებებს, შეაქვს მასში ცვლილებანი და დამატებანი;

ირჩევს კოლმეურნეობის გამგეობას, თავმჯდომარესა და სარევიზიო კომისიას;

წყვეტს კოლმეურნეობის წევრად მიღებისა და კოლმეურნეობის წევრობიდან კოლმეურნეთა გარიცხვის საკითხებს;

იღებს კოლმეურნეობის შინაგანაწესს, დებულებებს შრომის ანაზღაურების შესახებ და შიდასამეურნეო ანგარიშსწორების შესახებ;

ამტკიცებს კოლმეურნეობის ორგანიზაციულ-სამეურნეო, პერსპექტიულ და წლიურ საწარმოო-საფინანსო გეგმებს;

ისმენს კოლმეურნეობის გამგეობისა და სარევიზიო კომისიის ანგარიშებს მათი საქმიანობის შესახებ;

ამტკიცებს კოლმეურნეობის წლიურ ანგარიშს და ნატურალური და ფულადი ფონდების ოდენობას;

ამტკიცებს კოლმეურნეობის გამგეობის გადაწყვეტილებებს კოლმეურნეობის მთავარი (უფროსი) სპეციალისტებისა და მთავარი ბუღალტრის სამუშაოზე დანიშვნისა და სამუშაოდან გათავისუფლების შესახებ;

წყვეტს საკითხებს საკოლმეურნეობათაშორისო და სახელმწიფო-საკოლმეურნეო საწარმოებსა და ორგანიზაციებში კოლმეურნეობის მონაწილეობის შესახებ, გაერთიანებებში, კავშირებში მისი შესვლის შესახებ, კოლმეურნეობის გამსხვილებისა ან დაწვრილვითეულების შესახებ;

განიხილავს კოლმეურნეობის მიწების ოდენობის შეცვლისა და მისი მიწათსარგებლობის საზღვრების საკითხებს.

ზემოთ აღნიშნულ საკითხებზე კოლმეურნეობის გამგეობის გადაწყვეტილებას ძალა არა აქვს, თუ იგი საერთო კრების მიერ არ არის დამტკიცებული.

კოლმეურნეთა საერთო კრება განიხილავს ავ-

რთვე კოლმეურნეობის საქმიანობის სხვა საკითხებს.

47. კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრებას იწვევს კოლმეურნეობის გამგეობა წვლილში ოთხჯერ მაინც. კოლმეურნეობის გამგეობა ვალდებულია აგრეთვე მოიწვიოს კოლმეურნეთა საერთო კრება, თუ ამას მოითხოვს კოლმეურნეობის წევრთა ერთი მესამედი მაინც ან სარევიზიო კომისია.

საერთო კრება უფლებამოსილია გადაწყვიტოს საკითხები, თუ კრებას ესწრება კოლმეურნეობის წევრთა სულ ცოტა ორი მესამედი.

კოლმეურნეთა საერთო კრებაზე გადაწყვეტილება მიიღება ხმის უბრალო უმრავლესობით.

კოლმეურნეობის გამგეობა კოლმეურნეობებს აცნობებს საერთო კრების მოწვევას კრებადღე არაუგვიანეს შეიდი დღისა.

48. მსხვილ კოლმეურნეობებში, სადაც კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრებების მოწვევა ძნელია, იმ საკითხების გადასაწყვეტად, რომლებსაც საერთო კრება განაგებს, შეიძლება მოიწვიონ რწმუნებულთა კრებები.

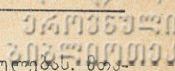
რწმუნებულებს ირჩევენ კოლმეურნეთა კრებებზე კოლმეურნეობის ბრიგადებსა და სხვა ქვეგანაყოფებში. რწმუნებულთა წარმომადგენლობის ნორმებსა და არჩევის წესს განსაზღვრავს კოლმეურნეობის გამგეობა. საკითხებს, რომლებიც რწმუნებულთა კრების კომპეტენციაში შედის, წინასწარ განიხილავენ ბრიგადების (ქვეგანაყოფების) კოლმეურნეთა კრებებზე. რწმუნებულნი ბრიგადების (ქვეგანაყოფების) კრებებს მოახსენებენ რწმუნებულთა კრებაზე მიღებულ გადაწყვეტილებებს.

რწმუნებულთა კრება უფლებამოსილია გადაწყვიტოს საკითხები, თუ კრებას ესწრება რწმუნებულთა სულ ცოტა სამი მოთხმისი.

49. კოლმეურნეობის გამგეობა არის აღმასრულებელ-განმკარგულებელი ორგანო, რომელიც პასუხსაგებს კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრების წინაშე და ხელმძღვანელობს კოლმეურნეობის მთელ ორგანიზაციულ, საწარმოო-საფინანსო, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და აღმზრდელობითს საქმიანობას.

კოლმეურნეობის გამგეობა აწყობს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოებისა და სახელმწიფოსათვის მიყიდვის გეგმების შესრულებას, უზრუნველყოფს მიწის რაციონალურად გამოყენებას, ყარათიანად, მომჭირნობით ხარავს მატერიალურ და ფულად სახსრებს ახორციელებს საწარმოო და შრომის დისციპლინის განხორციელების ღონისძიებებს.

თავის საქმიანობაში კოლმეურნეობის გამგეობა განუწყვეტილვ ეყრდნობა ფართო საკოლმეურნეო აქტივს ავითარებს და მხარს უჭერს კოლმეურნეობის წევრთა შემოქმედებითს ინი-

კიატივას საზოგადოებრივი წარმოების ორგანიზაციის სრულყოფასა და შრომის ნაყოფიერების ამაღლებაში, განუწყვეტლივ ზრუნავს კოლმეურნეთა შრომისა და ყოფაცხოვორების პირობების გაუმჯობესებისათვის, გულისხმეირად და ყურადღებით ეკიდება მათი თხოვნისა და წინადადებების განხილვას.

კოლმეურნეობის გამგეობას ირჩევენ სამი წლის ვადით. კოლმეურნეობის გამგეობა თავისი საქმიანობის შესახებ ანგარიშს ყოველწლიურად აბარებს კოლმეურნეთა საერთო კრებას.

კოლმეურნეობის გამგეობის სხდომებს იწვევენ საჭიროებისამებრ, მაგრამ თვეში ერთხელ მაინც; გამგეობა უფლებამოსილია გადაწყვიტოს საკითხები, თუ სხდომას ესწრება გამგეობის წევრთა სულ ცოტა სამი მეოთხედისა.

გამგეობის გადაწყვეტილებანი მიიღება ხმის უბრალო უმრავლესობით.

50. კოლმეურნეთა საერთო კრება სამი წლის ვადით ირჩევს კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს, რომელიც ამავე დროს არის კოლმეურნეობის გამგეობის თავმჯდომარე.

კოლმეურნეობის თავმჯდომარე ახორციელებს კოლმეურნეობის საქმიანობის ყოველდღიურ ხელმძღვანელობას, უზრუნველყოფს საერთო კრებისა და გამგეობის გადაწყვეტილებათა შესრულებას, წარმოადგენს კოლმეურნეობას სახელმწიფო ორგანოებთან და სხვა დაწესებულებებთან და ორგანიზაციებთან ურთიერთობაში.

კოლმეურნეობის გამგეობა თავისი შემადგენლობიდან ირჩევს კოლმეურნეობის თავმჯდომარის ერთ-ორ მოადგილეს.

51. კოლმეურნეობის გამგეობა კოლმეურნეობის წევრთაგან ნიშნავს ან შრომითი ხელშეკრულებით სამუშაოზე იღებს მთავარ ბუღალტერს.

მთავარი ბუღალტერი აწყობს აღრიცხვა-ანგარიშგებას კოლმეურნეობაში, ახორციელებს ყოველდღიური კონტროლს ფულადი სახსრებისა და მატერიალურ ფასეულობათა დაცულობისა და სწორი ხარჯვისადმი. მთავარი ბუღალტერი კოლმეურნეობის თავმჯდომარესთან ერთად ხელს აწერს კოლმეურნეობის წლიურ ანგარიშს და ფულადი სახსრებისა და მატერიალურ ფასეულობათა შემოსავალ-გასავლის დოკუმენტებს.

52. კოლმეურნეობის საქმიანობის ცალკეული დარგების ხელმძღვანელობისათვის გამგეობა კოლმეურნეობის წევრთაგან ნიშნავს ან შრომითი ხელშეკრულებით სამუშაოზე იღებს სპეციალისტებს.

მთავარი (უფროსი) სპეციალისტები პასუხს აგებენ იმ დარგების მდგომარეობისათვის, რომელსაც ისინი ხელმძღვანელობენ, და აწყობენ

საწარმო-საფინანსო გეგმის შესრულებას. მთავარი (უფროსი) სპეციალისტების მითითებანი იმ საკითხებზე, რომლებიც მათს გამგებლობაშია, საეაღდებულოა კოლმეურნეობის წევრებისათვის, აგრეთვე კოლმეურნეობის თანამდებობის პირთათვის.

53. საზოგადოებრივი წარმოების მართვაში კოლმეურნეობის წევრთა უფრო ფართო მონაწილეობისათვის კოლმეურნეობის ბრიგადებსა და სხვა საწარმოო ქვეგანყოფებში იწვევენ კოლმეურნეთა კრებებს.

ბრიგადის (ქვეგანყოფის) კოლმეურნეთა კრება:

ირჩევს ბრიგადირს (ქვეგანყოფის ხელმძღვანელს), რომელსაც შემდგომ ამტიკებს კოლმეურნეობის გამგეობა;

განიხილავს საგეგმო დავალებას, ბრიგადირის (ქვეგანყოფის ხელმძღვანელის) მუშაობის ანგარიშს და საწარმოო საქმიანობის სხვა საკითხებს;

განიხილავს შრომის დისციპლინის განმტკიცების ღონისძიებებს, შეაქვს კოლმეურნეობის გამგეობაში წინადადებანი წახალისებისა და სასჯელის ღონისძიებათა შესახებ.

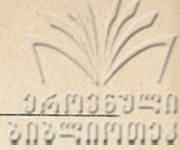
კრებას იწვევენ კოლმეურნეობის საწარმოო ქვეგანყოფის ხელმძღვანელი, გამგეობა ან თავმჯდომარე.

კრებაზე ირჩევენ ბრიგადის (ქვეგანყოფის) საბჭოს. საბჭოს თავმჯდომარეა შესაბამისი ქვეგანყოფის ხელმძღვანელი. საბჭოს უფლება-მოვალეობებს განსაზღვრავს კოლმეურნეობის გამგეობა.

ბრიგადირის (ქვეგანყოფის ხელმძღვანელის) განკარგულებანი, რომლებიც დაკავშირებულია საწარმოო საქმიანობასთან, საეაღდებულოა მოცემულ ქვეგანყოფში მომუშავე ყველა კოლმეურნისათვის. ბრიგადირი (ქვეგანყოფის ხელმძღვანელი) თავის მუშაობაში ემორჩილება კოლმეურნეობის გამგეობასა და თავმჯდომარეს, ხოლო სპეციალურ საკითხებში აგრეთვე მთავარ (უფროს) სპეციალისტებს.

54. კოლმეურნეობის გამგეობისა და თანამდებობის პირთა სამეურნეო საფინანსო საქმიანობის კონტროლისათვის ირჩევენ სარევიზიო კომისიას სამი წლის ვადით. სარევიზიო კომისია თავისი შემადგენლობიდან ირჩევს თავმჯდომარეს.

სარევიზიო კომისია ხელმძღვანელობს კოლმეურნეობის წესდებით და მოქმედი კანონმდებლობით, ანგარიშს აბარებს კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრებას და კონტროლს უწყევს კოლმეურნეობის წესდების დაცვას, კოლმეურნეობის ქონების დაცულობას, ხელშეკრულებათა და სამეურნეო ოპერაციათა კანონიერებას, ფულადი სახსრებისა და მატერიალურ ფასეუ-

ლობათა ხარჯვას, აღრიცხვა-ანგარიშგებისა და კოლმეურნეებთან ანგარიშსწორების სისწორეს, აგრეთვე კოლმეურნეობის გამგეობისა და თანამდებობის პირთა მიერ კოლმეურნეობის საჩივრებისა და განცხადებების დროზე განხილვას.

სარევიზიო კომისია ყოველწლიურად 2-ჯერ მაინც აწყობს კოლმეურნეობის სამეურნეო-საფინანსო საქმიანობის რევიზიას, პერიოდულად ამოწმებს ბრიგადების და სხვა საწარმოო ქვეგანყოფილების სამეურნეო საქმიანობას და იძლევა თავის დასკვნას კოლმეურნეობის წლიური ანგარიშის შესახებ. რევიზიის აქტებს ამტკიცებს კოლმეურნეთა საერთო კრება.

55. სარევიზიო კომისიას უფლება აქვს:

შეამოწმოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის, თესლისა და ფურაჟის, მატერიალურ-ტექნიკური და ფულადი სახსრების, მუშა და პროდუქტიული პირუტყვის, შენობების, ნაგებობებისა და სხვა ქონების გამოყენების სისწორე და დაცულობა;

შემოწმებისათვის კოლმეურნეობის თანამდებობის პირებსა და წევრებს მოსთხოვოს საჭირო დოკუმენტები;

შემოწმებათა და რევიზიათა შედეგების მიხედვით შეიტანოს წინადადებანი კოლმეურნეობის საერთო კრებისა და გამგეობის განსახილველად.

სარევიზიო კომისიის წინადადებანი განიხილება მორიგ საერთო კრებაზე, ხოლო კოლმეურნეობის გამგეობაში შეტანილი წინადადებანი — 10 დღის განმავლობაში.

56. კოლმეურნეობის გამგეობის, თავმჯდომარისა და სარევიზიო კომისიის არჩევა ხდება ღია ან ფარული კენჭისყრით კოლმეურნეთა საერთო კრების შეხვედრულეობისამებრ.

გამგეობისა და სარევიზიო კომისიის წევრთა რიცხვს განსაზღვრავს კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრება.

კოლმეურნეობის თავმჯდომარე და წევრები, რომლებიც ვერ გაამართლებენ კოლმეურნეთა ნდობას, შეიძლება გაწვეულ იქნან ვალზე ადრე კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრების გადაწყვეტილებით.

57. კოლმეურნეობა ქმნის საჭირო პირობებს საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა წარმატებითი საქმიანობისათვის.

58. კოლმეურნეობაში შეიძლება შექმნას ეკონომიური საბჭო ან ეკონომიური ანალიზის ბიურო, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და სხვა კომისიები, რომლებიც საზოგადოებრივ საწყისებზე მუშაობენ, აგრეთვე ურთიერთდამხმარე სალარო.

XII. კოლმეურნეობის წესდების მიღება და რეგისტრაცია

59. კოლმეურნეობის წევრთა საერთო კრებაზე სანიმუშო წესდების საფუძველზე მიღებული კოლმეურნეობის წესდება სარეგისტრაციოდ წარედგინება მშრომელთა დებუტატების რაიონული (საქალაქო) საბჭოს აღმასრულებელ კომიტეტს. კოლმეურნეობის წესდების შემდგომი ცვლილებანი და დამატებანი შეაქვთ ასეთივე წესით.

60. კოლმეურნეობის რეგისტრირებული წესდება ინახება კოლმეურნეობის გამგეობაში, რაიონულ სასოფლო-სამეურნეო ორგანოსა და მშრომელთა დებუტატების რაიონული (საქალაქო) საბჭოს აღმასრულებელ კომიტეტში.

61. კოლმეურნეობა თავის საქმიანობაში ხელმძღვანელობს კოლმეურნეობის წესდებით და მოქმედი კანონმდებლობით.

კოლმეურნეობა სოციალისტური სასოფლო-სამეურნეო საწარმოა, სარგებლობს იურიდიული პირის უფლებებით, აქვს ბეჭედი და დროშა.

ანგიჟური სახელმწიფოს განვითარების საკითხისათვის

გ. ყორანაშვილი,
ფილოსოფიურ მეცნიერებათა კანდიდატი

ამ სტატიაში ჩვენ განვიხილავთ, თუ როგორ განვითარდა ანტიკური სახელმწიფო და როგორ გადავიდა იგი ფეოდალური ტიპის სახელმწიფოში. გვარკვევთ საკითხს, იყო თუ არა ეს მოძრაობა მთლიანად დამოუკიდებელი, თუ განისაზღვრებოდა სხვა საფუძვლით. ამასთან ჩვენ, რა თქმა უნდა, დავყრდნობით იმას, რომ ეს საფუძველი მდგომარეობდა თვით ეკონომიკის განვითარებაში.

თემურ-გვაროვნული წყობილების განვითარების უმაღლეს სტადიაზე მმართველობის ფორმა იყო სამხედრო დემოკრატია, რომლის ორგანოებს წარმოადგენდა სახალხო კრება, უსუცესთა საბჭო და მეფის ხელისუფლება. ხანდახან ხდებოდა რამდენიმე ტომის გაერთიანება ომისა და თავდაცვის წარმოების მიზნით. მაგრამ ამ შემთხვევაშიც კი მეფის ხელისუფლების ინსტიტუტი პირველყოფილი დემოკრატიის ჩარჩოებში იმყოფებოდა. მმართველობის აღნიშნული ფორმა შეესაბამებოდა საზოგადოების პრიმიტიულ სტრუქტურას, რომელშიც მხოლოდ ისინი იყო ჩნდებოდნენ კლასები. ისეთი საზოგადოებრივი ფენომენის არარსებობა, როგორც სახელმწიფო, ანტიკური სახლების განვითარების ამ სტადიაზე გამოწვეული იყო ეკონომიკის დაბალი განვითარებით. მის მთავარ დარგად ძვ. წ. I ათასწლეულის დამდეგამდე რჩებოდა მესაქონლეობა, რომელიც არსებულ ბუნებრივ პირობებში არ იძლეოდა უდამეტი პროდუქტის წარმოების შესაძლებლობას. ამდენად არც ადამიანთა შიერ ადამიანების ექსპლუატაციას ჰქონდა ადგილი. ეს კიდევ უფრო მეტად ითქმის მიწათმოქმედებაზე, რომელიც ტექნიკის განვითარების იმდროინდელ დონეზე წარმოების მეორესხარისხოვანი დარგი იყო. რაც შეეხება ხელოსნობას, იგი, მართალია, რამდენიმე დარგისაგან შედგებოდა, მაგრამ მაინც საოჯახო ხელოსნობის ფარგლებს არ სცილდებოდა. ასეთი იყო ის ეკონომიური ბაზისი, რომელიც განაპი-

რობებდა გვარის — ძირითადი საზოგადოებრივი ერთეულის გაბატონებულ მდგომარეობას.

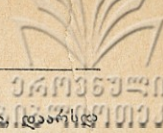
მაგრამ ეკონომიკის პროგრესმა გადატრიალება მოახდინა სოციალურ სტრუქტურაში, მანვე გამოიწვია ახალი სოციალური ფენომენის — სახელმწიფოს წარმოშობა. ამ პროცესს ჩვენ ჯერ საბერძნეთის მაგალითზე ვუჩვენებთ. აქ კი გამოგვადგება ატიკის მაგალითი, სადაც, როგორც ფრ. ენგელსი აღნიშნავდა, სახელმწიფოს ჩამოყალიბება მიმდინარეობდა წმინდა სახით და სადაც სახელმწიფოს განვითარების საკმაოდ მაღალი ფორმა — დემოკრატიული რესპუბლიკა — წარმოიშვა უშუალოდ გვაროვნული საზოგადოებიდან¹.

ატიკის მოსახლეობა გვაროვნული წყობილების აყვავების ხანაში გაერთიანებული იყო ოთხ ტომში. თვითეული ტომი შედგებოდა შ ფრაქციისაგან, ხოლო ფრაქცია — ში გვარისაგან². გვარი წარმოადგენდა ძირითად სამეურნეო და საზოგადოებრივ ერთეულს.

მაგრამ უკვე ძვ. წ. II ათასწლეულის ბოლო საუკუნეებში გაჩნდა ამ 4 ტომის საერთო მმართველობა. მეფის ხელისუფლება და გვაროვნული არისტოკრატების საბჭო, რომლებიც იმყოფებოდნენ ათენში, წყვეტდნენ ადმინისტრაციის, სასამართლოსა და რელიგიური კულტის ზოგიერთ საკითხს. მათ ხელშივე იყო თავდაცვის საქმეც. ამ საერთო ფუნქციების შესრულება იმით იყო გამოწვეული, რომ ატიკის საზოგადოებაში გაჩნდა ისეთი საერთო მოთხოვნილებანი, რომელთა შესრულება ტრადიციული მმართველობით, ტომის შიგნით არ შეიძლებოდა. ხელოსნობის, ვაჭრობის, სავარეო, თავდაცვის საჭიროებანი იწვევდნენ ახალი ორგანოების გაჩენის აუცილებლობას. მაგრამ ახალი ეკონომიური მოვლენები ისე მკვეთრად არ გამოჩნდნენ, რომ უკვე ამ ხანისათვის გვეგულისხმება ფეოდალური საფუძვლით მთელი ატიკის დაყოფა სოციალურ ჯგუფებად. როგორც მ. კოლოზოვა

¹ ფრ. ენგელსი. ოჯახის, კერძო საკუთრებისა და სახელმწიფოს წარმოშობა. 1953, გვ. 164.

² ძველი ბერძნული ისტორიული ტრადიციის თანახმად შეიძლება დავასკვნათ, რომ ატიკის მოსახლეობის რაოდენობა ამ დროისათვის აღწევდა 43-44 ათასს.

ფიქრობს, ე. წ. „თეგეოსის სინოიკიზმში“ უნდა ვხედავდეთ გვაროვნული არისტოკრატის, ყოველ შემთხვევაში ნაწილის, ერთად დასახელებას ქალაქ ათენის ტერიტორიაზე³. ეს ფაქტიც კი ძალიან მნიშვნელოვანი იყო იმ აზრით, რომ, როგორც ეს ფრ. ენგელსმა შენიშნა, აღწმუნულ გეროიანებას საფუძვლად ედო ქონებრივი და არასისხლის ნათესაობითი პრინციპი.

გვაროვნული წყობილების რდგევა ატიკაში სწრაფი ტემპით განვითარდა ძვ. წ. I ათასწლეულის დამდეგიდან. პროცესი დაკავშირებული იყო ქვეყანაში რკინის მეტალურგიის ფართო გავრცელებასთან. რკინის შრომითი იარაღებით შესაძლებელი გახდა სოფლის მეურნეობის პროგრესი, ხალხთმოსახლეობის შემდგომი ზრდა, მათ შორის ემიგრანტების ხარჯზე, ხელოსნობისა და ვაჭრობის შემდგომი განვითარება. მეურნეობის ეს ახალი დარგები ძირითადად იმყოფებოდნენ ქ. ათენის ფარგლებში. ყველაფერმა ამან გამოიწვია ის, რომ ახალ ეკონომიურ პირობებში სისხლის ნათესაობაზე დამყარებული ატიკის ძველი საზოგადოება თანდათან ინტერდა; მისი ძველი ერთეულები (გვარი, ფრატრია, ტომი) უკვე აღარ იუვნენ ისე მფქტურნი, რომ მათი მეშვეობით დაკმაყოფილებულიყო ახალი სოციალური ფენების მოთხოვნილებანი ადმინისტრაციასა და სასამართლოში. მხოლოდ რელიგიური მოთხოვნილება თუ შეიძლებოდა ასე თუ ისე დაკმაყოფილებულიყო საზოგადოების ძველი ორგანიზაციის პირობებში. შეიქმნენ ახალი ორგანოები: ნავჯაროები და ნავჯარარების საბჭო, რომელნიც მიზანდასახავდნენ მეზობელი საზღვაო სახელმწიფოთაგან თავდაცვას, სავარყო ვაჭრობის ინტერესების დაცვას. გაჩნდა ახალი თანემდებობაც თესმოთეატებისა, რომლებიც ჩვეულებით სამართალს განმარტავდნენ⁴. ათენში მათი რაოდენობა 6-ს აღწევდა. გაფართოვდა არეობაგის ფუნქციებიც. ცვლილებანი განიცადა მეფის ხელისუფლებამაც. ძველი მეფის — ბაზილევსის ხელში დარჩა მხოლოდ ქუჩუშის ფუნქცია. სამხედრო საქმის გასაძლეოდ დაწესდა მეფე — პოლემარქის თანამდებობა. არქონტის კომპეტენციაში შედიოდა საოჯახო საქმეები და შესაძლოა ატიკაში დასახლებული უცხოელების — მეტეკების საქმეებიც. შეიქმნა სხვა თანამდებობანიც: ხაზინად-

რებისა, პოლეტებისა, კოლაკრეტებისა, დაოსკთერთმეტის კოლეგია. ესენი უძლეებოდნენ ხაზინას, სახელმწიფო საკუთრებას, ციხის საქმეებსა და სხვ. საზოგადოების ორგანიზაციის ასეთი ევოლუცია, როგორც აღვნიშნეთ, გამოიწვია ახალმა ეკონომიურმა პროცესებმა, რომლებმაც მიზანშეწონილი გახადეს საზოგადოების დაყოფა ევპატრიდებად — გვაროვნულ არისტოკრატებად, გეომორებად — მიწათმოქმედებად და დემიურებად — ხელოსნებად.

მაგრამ ახალი პოლიტიკური ორგანიზაციის განვითარება, თუმცა ის ეკონომიკისა და ახალი სოციალური ევოლუციის საფუძველზე ხდებოდა და ამდენად ხალხთა მასების პრაქტიკული გწრებით იყო გამოწვეული, — უშუალოდ გვაროვნული არისტოკრატის მოქმედების შედეგი იყო. ახალ ორგანოებსა და თანამდებობებს ქმნიდნენ და იკავებდნენ ევპატრიდები.

ბუნებრივია, რომ გვაროვნული წყობილების რდგევა და სახელმწიფოს ჩამოყალიბება ატიკაში, განსაკუთრებით VIII-VII-ში, მიმიდიაარეობდა მძაფრი კლასობრივი ბრძოლის პირობებში⁵. არსებული წყობილების შეცვლას ზოთხვოდნენ დემოსის ფართო ფენები. დარბს გლეხებს სურდათ ვალების გაუქმება, მიწების გადანაწილება. გლეხების, ხელოსნების, ვაჭრების, მეტეკების მიზანი იყო ჩვეულებითი სამართლის კოდიფიკაცია, პოლიტიკური უფლებების მოპოვება. სწორედ მათი ოპოზიციის გამო გვაროვნული არისტოკრატია იძულებული გაადა ნაწილობრივ დათმობებზე წასულიყო. 621 წელს კოდიფიცირებულ იქნა ჩვეულებითი სამართალი. გამოცდა კანონები კერძო საკუთრების დასაცავად, სისხლის ადების აღსაკვეთად. მაგრამ ეს დათმობანი უმნიშვნელო იყო, ამიტომაც კლასობრივი ბრძოლა ატიკაში კვლავ გრძელდებოდა მწვავე ფორმებში. ამან განაპირობა ის, რომ ევპატრიდები დათანხმდნენ შემდგომი რეფორმების გატარებას, რაც უკავშირდება სოლონის 594 წლის მოღვაწეობას.

გალატაკებული გლეხობის ინტერესებისათვის სოლონმა მოახდინა ვალების გაუქმება და თანამოქალაქეთა დაკაბლების აკრძალვა. მან ატიკის საზოგადოება სისხლის ნათესაობის პრინციპის მაგიერ დაჰყო ქონებრივი ცენზის საფუძ-

³ იხ. K. M. Колубова, Л. М. Глускина. Очерки истории древней Греции. Л., 1958, стр. 105.

⁴ ფრ. ენგელსი. ოჯახის, კერძო საკუთრებისა და სახელმწიფოს წარმოშობა, გვ. 150.

⁵ არისტოტელეს „ათენელთა პოლიტაში“ ნათქვამია, რომ თესმოთეატები იწერდნენ სამართლის ნორმებს. მაგრამ ეს არ ეთანხმება კანონდებლობის შემდგომ განვითარებას ამ ქვეყანაში.

⁶ ეს კლასობრივი ბრძოლა ბურჟუაზიულ მეცნიერებაში გავრეულია როგორც ბრძოლა ფეოდალებსა და ბურჟუაზიას შორის. ამ შეხედულების კრიტიკა შორის წაგვიყვანდა. მოვლენის სწორი გაგება მოგვცა ფრ. ენგელსმა ლ. 3. მორგანის შრომაზე დაყრდნობით.

ველზე, სულ 4 კლასად⁷. უკანასკნელ კლასში შედიოდნენ დარბი გლეხები, ატიკური წარმოშობის ხელოსნები და ვაჭრები. უმაღლეს თანამდებობებს იკავებდნენ მხოლოდ მდიდარი მიწათფლობელები. II და III კლასის წარმომადგენლებს მხოლოდ მცირე თანამდებობების დაკავება შეეძლოთ, IV კლასის წარმომადგენლები კი ამასაც მოკლებულნი იყვნენ.

ძველი სატომო სახალხო კრებების ნაცვლად შეიქმნა სახალხო კრება მთელი ატიკის მასშტაბით. მისი ფუნქციონირებისათვის დაარსებულ იქნა ოთხსთა საბჭო. სოლონმა შექმნა აგრეთვე სახალხო სასამართლოც, რომელსაც ირჩევდნენ პირველი ორი კლასის წარმომადგენელთაგან. IV კლასის წარმომადგენლები — თეტები მხოლოდ მონაწილეობდნენ სახალხო კრების სხდომებზე. მიუხედავად დადებითი მხარეებისა, სოლონის რეფორმები არსებული კონსტიტუციის გარდასაქმნელად მაინც სანახევრო იყო. დარჩა 4 გვაროვნული ტომი, არ ყოფილა რეფორმირებული გვაროვნული ორგანიზაციის ძირითადი ერთეული — გვარი. ჭარის მნიშვნელოვანი ნაწილი — ჰომოტიკები და ცხენოსნები რჩებოდა პირველი ორი კლასის ხელში, მხოლოდ მსუბუქად შეიარაღებული ქვეითები გამოდიოდნენ მესამე და მეოთხე კლასებიდან. გვაროვნული არისტოკრატია, რჩებოდა რა კომპაქტურად დასახლებული ძველ ადგილებში, კვლავ ძლიერი იყო თავისი პოლიტიკური გავლენით. სოლონის რეფორმების ასეთი ნახევრულობა იმპულსი იყო ატიკის საზოგადოებაში კლასობრივი ბრძოლების არსებობისათვის ძველი მიმართულებით მთელი VI ს-ის მანძილზე.

საზოგადოების ფენებს შორის დაძაბულმა ურთიერთობამ შესაძლებლობა მისცა პისისტრატეს და მის მემკვიდრეებს ხელთ ეგდოთ სახელმწიფო ძალაუფლება. უმაღლესი ხელისუფლება იმყოფებოდა მათ ხელში, თუმცა სოლონისეული კონსტიტუცია კვლავ ძალაში რჩებოდა. აწონასწორებდა რა მებრძოლ ფენებს, ტირანიას, — ისევე როგორც გვიანფეოდალური ხანის აბსოლუტიზმს, — მხოლოდ დროებით

თუ შეეძლო არსებობა. საზოგადოებაში რევოლუციის მოხდენა რევოლუციურ მხარეზე დაუბრუნებით ტირანებს ძველ ატიკაში არ მოუხდენიათ. ეს მოახდინა კლისთენემ 508-507 წლებში, დაამთავრა რა მთელი რიგი „გერატოწოდებული პოლიტიკური რევოლუციები“ (ფრ. ენგელსი) ატიკაში.

მთელი მოსახლეობა კლისთენემ დაჰყო 10 ტერიტორიულ ფილად. ძველი გვარების ნაცვლად შეიქმნა დემები, სადაც სისხლის ნათესაობა არავითარ როლს არ თამაშობდა; ისინი წარმოდგენდნენ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს. ატიკა დაყოფილ იქნა 80 ნაწილად; აქედან 10 ნაწილი მოდიოდა ათენის ირგვლივ მდებარე დაბლობზე, 10 — ზღვისპირა ტერიტორიაზე და 10 — ქვეყნის შიდა ადგილებზე, თვითონ ქალაქი ათენიც დაყოფილ იქნა რამდენიმე ნაწილად. 8 ნაწილი თითოეული ამ 10 ნაწილიდან შეადგენდა ახალ ტერიტორიულ ტომს. ეს რთული დაყოფა კანონმდებელმა იმიტომ მოახდინა, რომ შეემციერებინა გვაროვნული არისტოკრატის როლი. ამ დონისძიებით რბილდებოდა ანტაგონიზმი საზოგადოების სხვადასხვა ნაწილებს შორის.

საბჭოს წევრების რაოდენობა გაიზარდა ხუთასამდე. ამიერიდან თვითეულ ახალ ტერიტორიულ თემს — ფილას გამოჰყავდა თავისი ჭარები, ხოლო გვერთიანებულ ჭარს ხელმძღვანელობდა კომისია 10 სტრატეგის შემადგენლობით; გაიზარდა მოქალაქეთა რაოდენობა მეტეკების და განთავისუფლებული მონების სარგზე.

კლისთენეს რეფორმები იყო რადიკალური მომენტი ატიკის სახელმწიფოს განვითარებაში, რადგან მან გააქარწყლა გვაროვნულ ორგანიზაცია და მისი ადგილი დაიკავა საზოგადოების პოლიტიკურმა ორგანიზაციამ — სახელმწიფომ. უკანასკნელის ჩამოყალიბებამ პროცესი არ მოხდა სწრაფად, როგორც თავისუფალ ბერძნების მიზანდასახული საქმიანობის შედეგი (როგორც ამას ა. ტოინბი ფიქრობს)⁸, ანდა ბერძნების გვერთიანების შედეგი ერთიან სამოქალაქო კოლექტივად მონების ჩახშობის მიზნით⁹. მარ-

⁷ სიტყვა „მედიმნის“ ეტიმოლოგიის საფუძველზე იულიუს ბელოხი მოქალაქეთა შემოსავალს ანგარიშობდა მარცვლულთ. იხ. Ю. Белох. История Греции. М., 1897, т. I, გვ. 316, მაგრამ თუ ამას დავუშვებთ, მაშინ გამოდის, რომ იმდროინდელი აგროტექნიკისა და ხორბლის მოსავლიანობის პირობებში I კლასის წარმომადგენლებს უნდა ჰქონოდათ სულ მცირე 50 ჰა, II კლასს — 30 ჰა, თეტებს, რომელთაც უხდებოდათ თვისიანი სამუშაო ძალის გაქირავება — 15 ჰა, ხოლო უღარიბეს გლეხებს — 10 ჰა-მდე. ეს მაშინ, როცა შეძლებულ გლეხებს იტალიაში, გერმანიაში და სხვ. 5-6 ჰა ჰქონდათ. ამრიგად, უნდა დავუშვათ, რომ შემოსავალი შედგებოდა სხვა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებისაგანაც.

⁸ Toynbee A. S. Hellenism. The History of a Civilisation. Oxford, 1959.

⁹ ასეთ თვალსაზრისს ადგას ე. მ. კოლობოვა. იხ. ჩვენ მიერ ზემოთ მოხსენებული წიგნი, აგრეთვე К. М. Колобова. Возникновение и развитие рабовладельческих полисов в Греции. Л., 1956.

თალია, სახელმწიფო ატიკაში ამ ფუნქციასაც ასრულებდა, მაგრამ არანაკლები იყო ღარიბი მოქალაქეებისა და მეტეკების წინააღმდეგობის ჩახშობის ფუნქციაც. გარდა ამისა, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ თავდაცვის ინტერესები, აგრეთვე ხელოსნობის, ვაჭრობის, ქალაქ ათენის მოსახლეობის ორგანიზაციის, შინაგანი წესრიგის ინტერესებიც. ბოლოს და ბოლოს საზოგადოების გვაროვნული ორგანიზაცია არაქალაქური განსა და პოლიტიკური ორგანიზაციის შექმნა წიოთხოვა თვით ეკონომიურმა განვითარებამ, რომელიც ადევკატურ პოლიტიკურ ორგანიზაციაში სწრაფად მოხდა, რასაც გვიჩვენებს V-IV საუკუნეების ატიკა. არ უნდა დაგვაფიწყდეს ის გარემოებაც, რომ ატიკის, როგორც საერთოდ ანტიკური სახელმწიფოს, შექმნაში თვალსაჩინო წვლილი მიუძღვის ბერძენი წვრილი მწარმოებლების — და არა მარტო მონების — შრომასაც. სწორედ მათი ეკონომიური და პოლიტიკური აქტივობის შედეგი იყო ათენის პოლისის შექმნა გვაროვნული არისტოკრატის ინტერესების მიუხედავად და მის საწინააღმდეგოდ.

ანალოგიურად ვითარდებოდა სახელმწიფო ბერძნული სამყაროს დიდ ნაწილში¹⁰. ფულად-სასაქონლო მეურნეობის განვითარების პირობებში რამდენიმე ტომისაგან იქმნებოდა ერთი ქალაქი — სახელმწიფო, ხოლო მთელ ბერძნულ სამყაროში ასეთი ქალაქი — სახელმწიფო რამდენიმე ასეული შეიქმნა. ისეთი სახელმწიფო, როგორც იყო ატიკა (2500 კმ² ფართობით) ანდა როდოსი (1400 კმ²) ბერძენთა თვალში ძალიან დიდი ჩანდა. ნორმალურად ითვლებოდა სახელმწიფოები 300-400 კმ²-ზე. ასეთ შეზღუდულ ტერიტორიაზე და შეზღუდული მოსახლეობით ანტიკური ხანის ბერძენი თავს გრძობდა ძალიან თავისუფლად. იგი მონაწილეობდა სახალხო კრების სწდომებში, სადაც იღებდა ან უარყოფდა კანონპროექტებს, იყო მოსამართლე და ხუთასთა საბჭოს წევრი, ასრულებდა სხვადასხვა თანამდებობებს. სახელმწიფოს ბერძნული ფორმა, ტერიტორიის სიმცირე, კომუნიკაციების განუვითარებლობის პირობებში განაპირობებდა ბერძენი მოქალაქის პოლიტიკურ აქტივობას, რამაც კულმინაციურ პუნქტს მიაღწია V-IV საუკუნეების ბერძნული დემოკრატიული ფორმის სახელმწიფოში¹¹.

აქ არ შეგჩერდებით ბერძნული სახელმწიფოს ნაკლოვან მხარეებზე. ამაზე საბჭოთა ლიტერატურაში უკვე საკმაოდ ითქვა. არც იმას ვიტყვით, რომ ყველა ბერძენ მოქალაქეს შეეძლო თანაბრად მიეღო აქტიური მონაწილეობა პოლიტიკურ საქმიანობაში. ქონებრივი და კულტურული უთანასწორობა თვით თავისუფალ ბერძენთა შორის საკმაო იყო. მაგრამ მიუხედავად ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ბერძნული დემოკრატია კაცობრიობის არანაკლები მიღწევა იყო, ვიდრე ბერძნული ხელოვნება და ფილოსოფია. ბერძენმა დაამტკიცეს, რომ საზოგადოებას შეუძლია თვითონ იყოს ბატონპატრონი თავისი პოლიტიკური ცხოვრებისა, პროფესიონალური არმიისა და პოლიტიკოსების უწყობად. ამ პოლიტიკური მიღწევის საფუძველი თავიდან იყო თავისუფალ ბერძენ ხელოსანთა, ვაჭართა და გლეხთა ეკონომიური საქმიანობა, ხოლო შემდეგ — მათი დიდი ნაწილის გათავისუფლება მონური შრომით წარმოებისაგან.

სულ მცირე 100-150 ათასმა მონამ, როგორც ახალმა გიგანტურმა საწარმოო ძალამ, ატიკის ეკონომიკა საგრძობლად განავითარა. საზოგადოების ეკონომიური სტრუქტურის განვითარების შედეგად შემდგომი განვითარება ჰპოვეს ზედნაშენის სხვადასხვა ელემენტებმა, მათ შორის სახელმწიფომ. ფრ. ენგელსი წერდა: „ერთი რამ ცხადია: სანამ ადამიანის შრომა იმდენად ნაკლებპროდუქტიული იყო, რომ მცირეოდენ ნაჭარბს იძლეოდა ადამიანისთვის აუცილებლად საჭირო საარსებო საშუალებებს ზევით, საწარმოო ძალების გაძლიერება, კავშირურთიერთობის გაფართოება, სახელმწიფოსა და სამართლის განვითარება, ხელოვნებისა და მეცნიერების დაფუძნება მხოლოდ შრომის გაძლიერებული დანაწილებით იყო შესაძლებელი, რის საძირკველსაც წარმოადგენდა შრომის დიდი დანაწილება უბრალო ფიზიკური შრომით დატვირთულ მასებსა და მცირერიცხოვან პრივილეგირებულთა შორის, რომლებიც სამუშაოებს, ვაჭრობას, სახელმწიფო საქმეებს ხელმძღვანელობდნენ, ხოლო შემდეგ ხელოვნებისა და მეცნიერების დარგში იღვწოდნენ. შრომის ამ განაწილების უმარტივესი სტიქიურად აღმოცენებული ფორმა სწორედ მონობა იყო“¹².

¹⁰ ბერძნული სამყაროს ნაწილში სახელმწიფოს ჩამოყალიბების პროცესი სულ სხვა ტემპებისა და სხვა ხასიათისა იყო. აქ ეს მოხდა დაპყრობის მეშვეობით და ბატონყმობის საფუძველზე. იხ. ფრ. ენგელსი. ოჯახის, კერძო საკუთრებისა და სახელმწიფოს წარმოშობა, გვ. 84. Маркс и Энгельс. Об античности. 1932, გვ. 241.

¹¹ ატიკაში ეს იმიტომ მოხდა, რომ სპარსელებთან ომის საფრთხის გამო აქ შეიქმნა დიდი საზღვაო ფლოტი, სადაც დემოსის წარმომადგენლები იყვნენ დასაქმებულნი. მათზე დაყრდნობით ეფიალტემ, პერიკლემ და სხვ. შეძლეს ათენის დემოკრატის შემდგომი განვითარება.

¹² ფრ. ენგელსი, ანტი-დიურინგი. 1952, გვ. 214.

მაგრამ იგივე მონობა გახდა მიწევი საბერძნეთის ეკონომიკის შემდგომი განუვითარებლობისა და მით ბერძნული სახელმწიფოს აღმავლობის შეწყვეტისა¹³. ამ მაგალითით რელიეფურად ჩანს სისწორე კარლ მარქსის ფუნდამენტური დებულებისა, რომ „სამართლებრივი ურთიერთობანი, ისევე როგორც სახელმწიფოს ფორმები, ვერც თვით მათგან გაიგებიან, ვერც ადამიანის გონების ეგრეთწოდებული საერთო განვითარებიდან, რომ, პირიქით, ისინი ფესვგადგმულნი არიან ცხოვრების მატერიალურ პირობებში“¹⁴. მოხდა კლასიკური მონობის საფუძველზე განვითარებული საზოგადოების ეკონომიკის სტაგნაცია და მით არსებული სახელმწიფოს აღმავალი განვითარების შეწყვეტა. მცირე ტერიტორიისა და მცირე მოსახლეობის პირობებში ბერძნებმა გაიარეს დასავლეთევროპული სახლების მსგავსი გზა: ნატურალური მეურნეობიდან სასაქონლომდე, საზოგადოების პრიმიტიული ორგანიზაციიდან ტირანიასა და რესპუბლიკამდე, ძალაუფლების განაწილებით საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო სელისუფლებებს შორის. შემდგომი განვითარება კი სახელმწიფოსაკენ ექსპლოატირებული მონების, ქალებისა და მეტეკების მონაწილეობით ბერძნებმა ვერ შეძლეს. მონების მონაწილეობა სახელმწიფოს საქმეებში და საერთოდ ცივილიზებულ ცხოვრებაში ეწინააღმდეგებოდა ბერძნული კულტურის არსს. ამიტომ იყო, რომ ბერძნული აზროვნების უდიდესი წარმომადგენლები — არისტოტელე და პლატონიც კი ბერძნული საზოგადოების მომავალს ხედავდნენ კვლავ მონობაში და სახელმწიფოს განვითარების პოლისურ ფორმაში. ერთადერთი, რაც შემდგომ დამოუკიდებლად და შეგნებულად გააკეთეს ბერძნებმა, ეს იყო ე. წ. ფედერაციების შექმნა — ბეოტიისა, ეტოლიისა და სხვ.¹⁵. მაგრამ ეს ძირითადად თავდაცვის ხასიათისა იყო, როგორც საგარეო მტრის, ისე ლუმპენპროლეტარიატის წინააღმდეგ. ე. წ. ფედერაციები არ ცვლიდნენ ბერძნული სახელმწიფოების შინაგან სტრუქტურას.

სულ სხვა იქნებოდა, ბერძნულ სინამდვილეში რომ გაჩენილიყო რკინიგზები, ადგილი ჰქონოდა მრეწველობის, ვაჭრობის შემდგომ განვი-

თარებას. მაშინ დამოუკიდებელი ბერძნული პოლისები გაერთიანდებოდნენ ერთიან სახელმწიფოდ, თვითონ დაიტოვებდნენ რა ადგილობრივ თვითმმართველობას. მაგრამ ამის დაშვებაც შეუძლებელია. ეს გამორიცხულია ბერძნული ცივილიზაციის მონათმფლობელური არსიდან. მაგრამ ცხოვრების შემდგომმა მსვლელობამ ერთი რამ კი საჭირო გახდა. მონათმფლობელებსა და ლუმპენპროლეტარებს შორის ბრძოლით აღსავსე ბერძნულ საზოგადოებას სჭირდებოდა ახალი იძულების აპარატი. ეს აპარატი მათ მაკედონიის მონარქიამ, ხოლო შემდგომ რომის სახელმწიფომ მოუტანეს მაკედონელთა და რომაელთა გარნიზონების სახით.

ანტიკური სახელმწიფოს განვითარების შემდგომი ლოკია და მისი გადასვლა ფეოდალურში კარგად ჩანს რომის სახელმწიფოს მაგალითზე.

ჩვენ აქ არ შევუდგებით რომის სახელმწიფოს განვითარების უწინდელ ევოლუციას. ზოგად საზღვრში აქ პროცესი იგივე იყო, რაც საბერძნეთში. ანტიკურ იტალიაშიც სასაქონლო წარმოების განვითარების პირობებში გვაროვნული ორგანიზაცია შეცვალა პოლიტიკურმა ორგანიზაციამ პოლისების ფორმით. პროცესის მთავარი თავისებურება საკუთრივ რომში ის იყო, რომ ხელოსნობისა და ვაჭრობის როლი ეკონომიკაში, ხოლო ხელოსნებისა და ვაჭრების როლი — საზოგადოებაში ისე ძლიერი არა ყოფილა, როგორც ატიკაში. ამიტომაც დემოკრატია რომში ჩამორჩებოდა ატიკის დემოკრატიას, პირველ შემთხვევაში შედარებით მცირე იყო სახალხო კრების მნიშვნელობა, სამაგიეროდ მეტი იყო სენატის როლი. ამას დაემატა ის, რომ გლეხურ რომში მსხვილ მიწათმფლობელთა გამდიდრებისაკენ მისწრაფება ახალი მიწების ხელში ჩაგდებას გზით, ჭარბი მოსახლეობა წარმოშობდა სწრაფვას საგარეო დაპყრობებისაკენ. ამასთან ძლიერი მოწინააღმდეგე რომს იტალიის ტერიტორიაზე არა ჰყოლია. ძლიერამხილი დაპყრობების გზით რომმა შეიქმნა ფედერაცია. ამის შედეგად რომის სახალხო კრების მნიშვნელობა კიდევ უფრო დეცა, რადგან რომაელი მოქალაქეების რაოდენობა

¹³ ამის შესახებ იხ. გ. ყორანაშვილი, ანტიკური სამყაროს დაცემის მიზეზის შესახებ, „მაცნე“. 1967, № 1; მისივე Особенности перехода от рабовладельческого общества к феодализму. М., 1967 (საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეზერატი).

¹⁴ კ. მარქსი, პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის. 1953. გვ. 9.

¹⁵ მათ შექმნას უკვე ჰქონდა პრეცედენტები პელუპონესისა და ათენის კავშირების, სირაკუზის სახელმწიფოს სახით.

ძალიან გაიზარდა¹⁶, მათი დასახლებები გაჩნდა რომიდან საკმაოდ დაშორებით. ამიტომ სახალხო კრებების სხდომები რომში რომელი მოქალაქეთა დიდი ნაწილის მონაწილეობით შეუძლებელი აღმოჩნდა. ამას ისიც დაერთო, რომ რომაელებს, რომელნიც კულტურულად და პოლიტიკურად ბერძნებს ჩამორჩებოდნენ, სამართავი პოლიტიკური უფრო რთული საზოგადოება, ვიდრე ბერძნებს. ამიტომ რომაელ არისტოკრატთა როლი ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკაში ძალიან გაიზარდა.

დაპყრობითი ომების შედეგად რომაელთა მმართველობაში აღმოჩნდა მთელი იმდროინდელი ხმელთაშუაზღვრის აუზი. დაპყრობილი ქვეყნების დასამორჩილებლად შეიქმნა მუდმივი დაჭირავებული არმია, რომაელთა და პროვინციელთაგან. სისტემატური სახე მიიღო ამ ქვეყნების მოსახლეობის ექსპლუატაციამ, რომელიც კიდევ უფრო ძლიერდებოდა პუბლიკანთა კომპანიების არსებობით. გაჩნდა რომის ბიუროკრატიული აპარატიც. ანტიკური იტალიის შინაგან განვითარებაშიც მოხდა სერიოზული ცვლილებანი, რომლებმაც მთავარი როლი შეასრულა რომის რესპუბლიკიდან იმპერიაში გადასვლაზე. მონობის მასობრივად გავრცელებამ იტალიაში სასაქონლო წარმოების შემდგომი აღმავლობა გამოიწვია. ამ პირობებში წერილ მწარმოებელთა დიდი ნაწილი იდევნებოდა წარმოებიდან. ისინი იქცეოდნენ ლუმპენპროლეტარებად ანდა ცდილობდნენ მიწის წვრილი საკუთრების შესწრაფებას მსხვილ მიწათმფლობელთა მამულების კონფისკაციით. ასეთმა გამძვრებულმა ბრძოლამ იტალიის საზოგადოების შიგნით, ანტაგონიზმმა მას და პროვინციებს შორის ბოლო მოუღო რომის რესპუბლიკას. უკანასკნელი შეცვალა რომის იმპერიამ უკვე ძვ. წ. ბოლო ხანებში.

რომის ახალი სახელმწიფო წყობილება ასეთი იყო: უმაღლესი ძალაუფლება იმპერატორის ხელში იყო; იმპერატორთა ძალაუფლება ქვეყნის გარეთ ეყრდნობოდა არმიას (250000 კაცამდე), ხოლო ქვეყნის შიგნით პრეტორიანელთა გვარდიას (10000 კაცი). შეუღლებული საკანონმდებლო და სასამართლო ფუნქციები ეკუთვნო-

და სენატს. გაძლიერდა ბიუროკრატიული აპარატი. თუმცა ცენტრალურ ხელისუფლებაში რომაელ მოქალაქეთა როლი ძალიან მცირე იყო, სამაგიეროდ ადგილობრივ თვითმმართველობაში ისინი თითქმის შეუზღუდველნი იყვნენ. რომაელებმა საგრძნობლად გადაადგეს ნაბიჯი უკან თავისუფლების გზაზე. მაგრამ შემდგომში მოხდა არა არსებულ დაბრკოლებათა გადალახვა და დემოკრატიის სრულყოფა რომაელთა შორის, არამედ იტალიის საზოგადოების მიერ თავისუფლების კიდევ უფრო დაკარგვა. როგორც სამართლიანად აღნიშნავდა ფრ. ენგელსი, „სახელმწიფოს, ე. ი. იმპერატორის მიმართ ორი პირველი კლასი (მდიდრები და თავისუფალი უქონელნი. გ. ყ.) თითქმის ისეთივე უუფლებო იყო, როგორც მონები თავიანთი ბატონების მიმართ“¹⁷. მაგრამ ამ გიგანტური სახელმწიფო აპარატის მოშორება იტალიის საზოგადოებას თავისი საკუთარი ძალებით არ შეეძლო¹⁸. „არსად ჩანდა ჭერ კიდევ ნიშანვალდი განვითარების უნარისა, წინააღმდეგობის ძალისა, სულაც რომ არაფერი ვთქვათ შემოქმედებითის ენერგიაზე“; — წერდა ენგელსი¹⁹.

ერთი სიტყვით, რომის სახელმწიფოს შემდგომი განვითარება ეკონომიკის შემდგომი აღმავლობისა და საზოგადოების დიდი ნაწილის პოლიტიკური აქტივობის საფუძველზე შეუძლებელი იყო. ეს იმიტომ, რომ ამ მოვლენებს სინამდვილეში არ ჰქონია ადგილი. მაგრამ რჩებოდა მერე გზა, რომის სახელმწიფოს — საზოგადოების „უბოროტესი მტრისა და მჩაგვრელის“ (ფრ. ენგელსი) მოსასობადა. აი როგორ მოხდა ეს. ახ. წ. II საუკუნის ბოლოდან მოყოლებული ხდებოდა იტალიის ეკონომიკის ნატურალიზაცია, ფულად-სასაქონლო მეურნეობის დეგრადაცია, კომუნუიკაციების დაქვეითება. შექმნილ პირობებში გიგანტური არმიისა და ბიუროკრატიის შენახვა შეუძლებელი აღმოჩნდა. ზოგიერთი პროვინციები სახელმწიფოსაგან გამოყოფასა და დამოუკიდებელ სახელმწიფოს შექმნასაც ცდილობდნენ. საზოგადოების შიგნით დაიწყო ფეოდალიზაციის პროცესი. აღმინისტრაციული, სასამართლო და თავდაცვითი ღონისძიებანი უკვე მსხვილი მიწათმფლობელ-

¹⁶ ქონებრივი ცენზი აღსტურებს, რომ ძვ. წ. 189 წელს რომაელ მოქალაქეთა რაოდენობა 258318-ს აღწევდა, ძვ. წ. 125 წელს კი — 394736-ს. ხოლო თავისუფალი მოსახლეობის რაოდენობა ახ. წ. I საუკუნეში, ტენი ფრანკის ვარაუდით, 14 მილიონს ითვისდა: ნახ. An economic Survey of Ancient Rome, Baltimore, 1940. v. V. p. 1.
¹⁷ ფრ. ენგელსი, ბრუნო ბაუერი და ადრინდელი ქრისტიანობა. 1955. გვ. 10
¹⁸ რომის არმია ამ ხანაში 500-600 ათასი ჯარისკაცისაგან შედგებოდა (იხ. I. Burry. History of the later Roman Empire, New York, 1958, p. 40, 53, ხოლო ბიუროკრატია — სულ მცირე 30 ათასი კაცისაგან.
¹⁹ ფრ. ენგელსი, ოჯახის კერძო საკუთრებისა და სახელმწიფოს წარმოშობა, გვ. 202.

ბის მიერ შეიარაღებული რაზმებითა და ადგილობრივი საპატიმროებით ხორციელდებოდა²⁰. ამას დაემატა გერმანელთა განუწყვეტელი შეტევები რომის სახელმწიფოზე, განსაკუთრებით III ს-ის ბოლოდან მოყოლებული.

რომის სახელმწიფოს დაღუპვის საქმე მხოლოდ დროის საკითხად რჩებოდა, არსებითად იგი გადაჭრილი იყო უკვე II-IV საუკუნეებში. არმიის შენახვა გაძნელდა, თვით არმიის ბრძოლისუნარიანობა დაეცა. «Таким образом, завоеванию Запада германцами противостоял лишь жалкий остаток, смутная традиция древней Римской тактики: но даже и этот

жалкий остаток был теперь уничтожен»²¹. ამან დააჩქარა საზოგადოების შემდგომი ფეოდალიზმის პროცესი.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან ირკვევა, რომ ანტიკური საზოგადოების ეკონომიკისა და სახელმწიფოს განვითარების მაგალითზე შესანიშნავად ჩანს მარქსის ისტორიის მატერიალისტური კონცეფციის სისწორე. აღნიშნული საზოგადოების სახელმწიფოს როგორც აღმავალი, ისე დაღმავალი განვითარება მოხდა საზოგადოების ეკონომიკის მსვლელობით. ამდენად უკანასკნელის განვითარების ლოგიკა წარმოადგენს გასაღებს სახელმწიფოს განვითარებისათვის.

²⁰ ამის შესახებ იხ. **Е. М. Штаерман**. Кризис рабовладельческого строя в западных провинциях Римской империи. М., 1957.

²¹ **Ф. Энгельс**. Избранные военные произведения. М., 1956.

ილია ჭავჭავაძის უხედეობა პირობით მსჯავრზე

3. მებრეველი,

იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი

1857 წელს ილია ჭავჭავაძე ჩაირიცხა პეტერბურგის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე. აქ მან დაჰყო ოთხი წელი. თუმცა ილიამ იურიდიული განათლება მიიღო, მაგრამ მთელი ცხოვრების მანძილზე ძირითადად „არასპეციალობით“ იმუშავა. ილია ჭავჭავაძეს არ ჰქონდა დრო სპეციალურად ემუშავა იურისპრუდენციაში, მაგრამ მაინც ახერხებს, რომ არ მოწყდეს ამ სფეროს, და ხშირად ისეთ ღრმა, საფუძვლიან და დროულ წინადადებებს აყენებს, რომელთაც თვით პროფესიული კრიმინალისტების შრომებშიც ვერ ვხვდებით. ილიას პროგრესული შეხედულებები ჰქონდა სამართლის სხვადასხვა საკითხებზე. ღრმა იურიდიული ცოდნა ჩანს მის შეხედულებებში დანაშაულსა და სასჯელზე. სასჯელის სხვადასხვა დონისძიებაზე ილია ჭავჭავაძეს არაერთხელ გამოუთქვამს თავისი აზრი. ჯერ კიდევ 1863 წელს მისი ჟურნალი „საქართველოს მოამბე“ ტრიბუნას უთმობს სიკვდილით დასჯის საკითხს¹. საბოლოოდ კი 1907 წელს, ილიამ მოამზადა კონსპექტი „სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ“ სახელმწიფო საბჭოში სიტყვის წარმოსათქმელად. ამჟამად ჩვენ გვინტერესებს ილია ჭავჭავაძის შეხედულება პირობით მსჯავრზე.

1895 წლის 24 ნოემბერს „ივერიაში“ გამოქვეყნდა უსათაურო, ხელმოუწერილი მოწინავე სტატია. ამ სტატიას შინაარსის მიხედვით შეიძლება ვუწოდოთ „პირობითი მსჯავრი“. სტატია ილია ჭავჭავაძის ეკუთვნის შემდეგი მოსაზრების გამო: უპირველეს ყოვლისა, 1965 წელს გამოქვეყნებულ ქართული ჟურნალების და გაზეთების ანალიტიკური ბიბლიოგრაფია ამ სტატიას ილია ჭავჭავაძის მიაკუთვნებს. ჩვენ სპეციალურად ვესაუბრეთ კ. მარქსის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკის თანამშრომელს — თამარ მაჭავარიანს, რომელიც თანავტორია ქართული ჟურნალების და გაზეთების ანალიტიკური ბიბლიოგრაფიისა და რომლის მიერაცაა შეტანილი ბიბლიოგრაფიაში აღნიშნული სტატია ილია ჭავჭავაძის სახელზე. თ. მაჭავარიანის განცხადებით აღნიშნული სტატია ეკუთვნის ილია

ჭავჭავაძეს, რამდენადაც სტატიის სტილი, ენა და ტერმინოლოგია ილია ჭავჭავაძისაა ემთხვევა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ თ. მაჭავარიანმა რამდენიმე ათეული უცნობი წერილი აღმოაჩინა და დაამტკიცა, რომ ისინი ილია ჭავჭავაძის ეკუთვნის.

ცნობილია, აგრეთვე, ის ფაქტიც, რომ ი. ჭავჭავაძე ხელმძღვანელობდა რა „ივერიას“. ყველა კორესპონდენტისაგან მოითხოვდა მხოლოდ ხელმოწერილი სტატიები წარმოედგინათ. ამ მოთხოვნას უფრო მკაცრად აყენებდა მეთაური სტატიების ავტორთა მიმართ (ამას იგონებს ილიას თანამედროვე იურისტი — არტემ ახნაზაროვი) „პირობითი მსჯავრი“ — მეთაური და ძალზე მნიშვნელოვანი სტატიაა. ამ სტატიაში გაკრიტიკებულია მეფის რუსეთის კანონმდებლობა, კერძოდ სასჯელთა სისტემა; მასში კატეგორიულადაა დაყენებული საკითხი — შემოღებული იქნას პირობითი სასჯელი დამანაშვეთა ზოგიერთი წრის მიმართ და გატარებულია აზრი, რომ თავისუფლების აღკვეთა ყოველთვის და ყველას მიმართ როდია დასჯის ეფექტური ღონისძიება. ეფექტობთ, ილია ჭავჭავაძე აუცილებლად მოითხოვდა ამ სტატიაზე ხელი მოეწერა ავტორს, რომ ის სხვის მიერ იყოს შესრულებული. თვითონ ილია კი ხშირად თავის წერილებს ხელმოუწერლად ბეჭდავდა.

მაგრამ საკითხის საბოლოოდ გადაწყვეტისათვის ეს მტკიცებანი არაა საკმარისი, საჭიროა სტატია შეკრებულ იქნას ილიას სხვა იურიდიულ სტატიებთან. ეს შეუძლებელია. ამიტომ ჩვენ დავკმაყოფილებით მხოლოდ რამდენიმე სტატიის განხილვით, რომლებიც საკმაო საკითხის გადასაწყვეტად.

უპირველეს ყოვლისა ეს სტატია შევადაროთ ილია ჭავჭავაძის კონსპექტს „სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ“². ორივე უკავშირდება სისხლის სამართლის ერთსა და იმავე ინსტიტუტს — სასჯელის ინსტიტუტს. თუ ორივე წერილის ავტორი ერთი და იგივე პიროვნებაა, მაშინ მათში გატარებული უნდა იყოს სასჯელის შესახებ ერთიანი მოძღვრება. მიუხედავად

1. ჟურნალი „საქართველოს მოამბე“ № 8, 1863 წ. გვ. 84.

2. იხ. თ. ჭავჭავაძე, თხზ., ტ. 10 გვ. 461 — 467.

იმისა, რომ პირობითი მსჯავრი და სიკვდილით დასჯა სასჯელის სხვადასხვა სახეებია, ორივე წერილში ჩანს ილიასტული მოძღვრება სასჯელზე საერთოდ. ცნობილია, რომ ილია ჭავჭავაძე სასჯელს უყურებს როგორც დამნაშავეს გამოსწორების საშუალებას. სასჯელის მიზანი ტანჯვა და წამება როდია. სასჯელის ზომა. დანაშაულის შესაბამისი უნდა იყოს. ილია სასტიკად ილაშქრებდა შეურაცხყოფელი და მძიმე სასჯელების წინააღმდეგ. ილია კონსპექტში „სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ“ წინააღმდეგა სასჯელის ამ სახის იმის გამო, რომ თვით სიკვდილით დასჯა ეწინააღმდეგება სასჯელის მიზნებსა და ამოცანებს. ილია ავითარებს აზრს, რომ სიკვდილით დასჯით ადამიანი ვერ გამოსწორდება, პირიქით ეს უკანასკნელი უარყოფითად მოქმედებს საზოგადოებაზე — „...არყვეს ზნეობას, რადგანაც ართმევს იმას, რის მიცემაც არ შეუძლიან“.

განვიხილოთ რა საერთო აქვს სტატიას „პირობითი მსჯავრი“ ილია ჭავჭავაძის მოძღვრებასთან სასჯელზე საერთოდ და კონკრეტულად კი კონსპექტთან „სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ“. „პირობითი მსჯავრში“ გატარებული შეხედულება სასჯელზე არაფრით არ განსხვავდება ილიას მოძღვრებისაგან სასჯელის მიზნებსა და ამოცანებზე. ამ სტატიის მიხედვით თავისუფლების აღკვეთა (ციხეში ჩასმა) მაშინ უნდა იქნას გამოყენებული, როდესაც ის დადებით შედეგს მოიტანს, თავისუფლების აღკვეთის მიზანიც დამნაშავეს გამოსწორება უნდა იყოს. მაგრამ იმ შემთხვევაში, როდესაც დამნაშავე სხვა გზითაც გამოსწორდება — იგი პირობითი მსჯავრით უნდა შეიცვალოს. ამრიგად, წერილში „პირობითი მსჯავრი“ მთლიანად პოულობს გამოხატულებას ილია ჭავჭავაძის შეხედულება სასჯელზე. ამ წერილშიც სასჯელის მიზნებსა და ამოცანებზე იგივე არგუმენტებია წამოყენებული, რაც ილიას სხვა წერილებში. მაგალითად, 1889 წ. 25 ნოემბერს „ივერიაში“ გამოქვეყნებულ წერილში „სამართალი და ზღვევა“ ილია სასჯელის ამოცანად თვლის არა სამაგიეროს გადახდას, არამედ გამოსწორებას, გამოკეთებას: „ჩვენი გულთადი აზრი ის არის, რომ სასჯელი ზღვევა არ იყოს, სამაგიეროს გადახდას არ მოასწავებდეს. ერთიცა და მეორეც, ჩვენის ფიქრით, აუბატურებს იმ უწმინდესსა და უმაღლესს დანიშნულებას განკითხვისას, რომელსაც ჩვენ მართლიერებას, სამართალს ვეძახით“³.

როდესაც ვაძარებთ სტატიას „პირობითი მსჯავრი“ — ილია ჭავჭავაძის კონსპექტს „სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ“ შემდეგი საერთო რამ შეინიშნება:

1. როგორც ერთ ის მეორე წერილში გაკეთებულია მიმოხილვა თუ როგორია აზრი მეცნიერებაში თუ საზოგადოებაში ამ საკითხზე. მაგალითად, კონსპექტში „სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ“, ნათქვამია: „ჰო და არა რაც კი თქმულა სიკვდილის თაობაზე, რომ სასწორზე დაიდვას, არა მგონია ისე თვალსაჩინოდ გადაიხაროს ან ჰოს ან არასაყენ, რომ ამ გადახრამ დაარწმუნოს ვინმე“... ხოლო სტატიაში „პირობითი მსჯავრი“ ასეთი ადგილია: — „დღიი ხანია ევროპის მეცნიერნი და სახელმწიფოში მოქმედნი კაცნი ცდილობენ გამოარკვიონ, ციხეში ჩასმით შესაძლოა თუ არა დანაშაულის ჩამდენი ადამიანი გამოსწორდეს, გამოკეთდეს. ამაზე ბევრი ჰო და არა თქმულა...“

2. როგორც კონსპექტში „სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ“, ასევე სტატიაში „პირობითი მსჯავრი“, სიკვდილით დასჯის სასჯელის გასაუქმებლად და პირობითი მსჯავრის შემოსაღებად თითქმის ერთნაირი არგუმენტებია მოყვანილი. ასე მაგალითად, კონსპექტში: — „ხოლო სამი რამ საბუთია წინააღმდეგ სიკვდილით დასჯისა: ა) აჩლუნგებს გრძნობას ბუნებურს, რომელსაც სისხლი ეზიზღება და ზმირის ნახვით კი ყურიც ეჩვევა და გრძნობაც. მაგ. ახლა სიკვდილი ისეთი ჩვეული რამ ამბავია, არავისღა უმღვრევს გულს და ყურადღებასაც არ იქცევს; ბ) არყვეს ზნეობას, რადგანაც ართმევს იმას, რის მიცემაც არ შეუძლიან“; სტატიაში „პირობითი მსჯავრი“ ნათქვამია, „ციხეში ჯდომა უფრო აზნობს ზნეობას, ვიდრე აფხიზღებს და აღვიძებს და ასე მოქმედებს ნამეტნავად არა — სრულს წლოვანს დამნაშავეზე... ზმირად გულით ჯერ არ წამხდარი და კიდევ საკითხოდ საიმედო კაცი ციხიდან გამოდის ზნედასშული და მთლად და სამუდამოდ ხელიდან წასული“.

როგორც ერთ, ისე მეორე წერილში მტკიცების ასაგებად ძირითადად ზნეობაა გამოყენებული. ზნეობაზე მითითება კი სასჯელის ვარგისიანობის დასადგენად ილია ჭავჭავაძისათვის დამახასიათებელი ხერხია.

კონსპექტი „სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ“ და სტატია „პირობითი მსჯავრი“ ტერმინოლოგიითაც ემსგავსება ერთმანეთს. ორივესთვის მთავარი კი მაინც საკითხის ერთნაირად დაყენება, ამ ღონისძიების საჭიროების თუ მიუღებლობის მტკიცება არის.

ამრიგად შეიძლება დაავსკვნათ, რომ ვაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებული სტატია 1895 წ. 24 ნოემბერს — ი. ჭავჭავაძის ეკუთვნის.

პირობითი მსჯავრის შემოღების მოთხოვნა მიგვითითებს ილია ჭავჭავაძის უაღრესად პროგ-

რესულ იდეებზე. საქმე იმაშია, რომ მან ამ საკითხზე ერთ-ერთმა პირველმა თქვა სიტყვა, ცნობილი რუსი კრიმინალისტების პროფ. ტაგანცევისა და ა. ა. პონტოვსკის შემდეგ.

საკითხის უფრო ნათლად გაშუქების მიზნით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია გავარკვიოთ სად წარმოიშვა იგი პირველად და შემდეგ ამ მიმართებაში განვიხილოთ ილია ჭავჭავაძის შეხედულება ამ საკითხზე.

პირობითი მსჯავრის ინსტიტუტი ჩაისახა ინგლისში — იქაური მოსამართლეების უფლების ნიადაგზე — გადაედოთ განაჩენის გამოტანა სხვადასხვა მიზეზების გამო. მაგალითად, მოსამართლე რომ მოთათბირებოდა თავის ამხანაგს საქმეში წამოჭრილ იურიდიული საკითხების დასაზუსტებლად, ან ბრალდებულისათვის მიეცათ საშუალება მომზადებულიყო ბრალდების უარსაყოფად, ან გადაეტანა საქმე ზემდგომ ინსტანციაში და სხვ. მე-19 საუკუნის 40-იან წლებში ქ. ბრმინგემის ერთ-ერთმა ნომრიგებელმა მოსამართლემ მეტიუ-პოლიმ დაიწყო ამ ღონისძიების გამოყენება იმ დამნაშავეთა მიმართ, რომლებიც არ ამქადანებდნენ ზენდაცემულობას. იგი გარკვეული ვადით გადადებდა ხოლმე გამოტანილი განაჩენის აღსრულებას, ამასთან მათგან მოითხოვდა თავდების წარმოდგენას კარგი ქცევისათვის. თუ ბრალდებულს თავდებობის პირობებს პირნათლად ასრულებდა, მის მიმართ სასჯელი აღსრულებას აღარ ექვემდებარებოდა.

მე-19 საუკუნის 60-იან წლებში ეს პრაქტიკა ნახესხები იქნა ამერიკის მასაჩუსეტის შტატის მიერ. აქ ინგლისიდან იწვევდნენ ახალგაზრდა იურისტებს მოსამართლეებად და ამ უკანასკნელებმა შეიტანეს იქ ეს პრაქტიკა. ამერიკის შეერთებულ შტატებში პირობითმა მსჯავრმა საკანონმდებლო გაფორმება მიიღო 1898 წელს.

ამერიკის კანონმდებლობაში პირობითი მსჯავრის შეტანა ვანპირობა ახალმა შეხედულებამ დანაშაულის მიზეზებზე სოციალური ფაქტორების გავლენის შესახებ. ამერიკელი მეცნიერები ასე მსჯელობდნენ: თუ დანაშაულის ჩადენა სოციალური ფაქტორების მიზეზია (ცხოვრების ცუდი პირობები, გარემო პირობები, ცუდი წრე და სხვა), მაშინ დანაშაული უნდა აღიკვეთოს სოციალური გარემოს გაუმჯობესებით და თვით დამნაშავე კი უნდა გამოსწორდეს.

ამერიკელი მეცნიერები ამ თეორიით ამართლებდნენ პირობითი მსჯავრის და დამნაშა-

ვეთა მიმართ ზედამხედველის თანამდებობის შემოღებას. მათ მსჯელობაში ვერ შეხვდებით აზრს, რომ დანაშაულის ძირითადი მიზეზი თვით კაპიტალიზმია, და ვერავითარი პირობითი მსჯავრი ან ზედამხედველობის ინსტიტუტი მას ვერ მოსპობს, თუ არა თვით წარმოების კაპიტალისტური წესის შეცვლა.

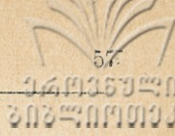
საფრანგეთში 1884 წელს სენატორმა ბერანემ წარადგინა პირობითი მსჯავრის პროექტი. აღნიშნული პროექტი 1891 წელს დამტკიცდა კანონად. რაც შეეხება ბელგიას, იგი საფრანგეთზე უფრო გვიან დაადაგა პირობითი მსჯავრის შემოღების გზას. 1888 წლის მარტში იუსტიციის მინისტრმა ლოჟენმა წარადგინა პირობითი მსჯავრის პროექტი. კანონად იგი იმავე წელს დამტკიცდა. ილია ჭავჭავაძე კი აღნიშნავს, რომ „ბელგია ეს პატარა, მაგრამ კარგად განათლებული ქვეყანა პირველი დადაგა იმ აზრზე... ამიტომაც პირველმავე შეიტანა კანონებში ეგრედ წოდებული „პირობითი სასჯელი წერილმან დანაშაულებისათვის, რომელსაც მოკლე ხნით ციხეში ჯდომა მოსდევს“. აქ ილია ჭავჭავაძეს მხედველობაში აქვს ის, რომ ბელგიამ, მართლაც, პირველმა შეიტანა სისხლის სამართლის კანონებში პირობითი მსჯავრი და განცხადება იმისა, რომ „ბელგია პირველი დადაგა იმ აზრზე“ უნდა ნიშნავდეს მხოლოდ იმას, რომ ბელგიამ პირველმა დააღო სანქცია პირობითი მსჯავრის (ბელგიამ საფრანგეთზე 3 წლით ადრე მიიღო აღნიშნული კანონი).

საფრანგეთსა და ბელგიაში სულ სხვანაირი იურიდიული წინამძღვრები იყო, ვიდრე ამერიკისა და ინგლისში პირობითი მსჯავრის შემოსაღებად. ამ ქვეყნებში მოსამართლეებს ინგლის-ამერიკის მსგავსად როდი ეძლეოდათ უფლება გაეთავისუფლებიათ დამნაშავე. აქ ყველაფერი კანონი წყვეტდა.

ბელგიასა და საფრანგეთში ახალი კანონის შემოღებისათვის ამოსავალ წერტილად მიჩნეულ იქნა ის მოკლე ვადიანი სასჯელები, რომლებიც ვერავითარ ზემოქმედებას ვეღარ ახდენდა დამნაშავეზე და სახელს უტეხდა სასამართლო ორგანოებს. მეორე მხრივ — საფრანგეთსა და ბელგიაში პირობითი მსჯავრის შემოღებას ხელი შეუწყო შემდეგმა გარემოებამ: საფრანგეთში მოქმედებდა 1810 წლის ნაპოლეონისდროინდელი სისხლის სამართლის კოდექსი. იგივე კანონები მოქმედებდნენ ბელგიაში 1867 წლიდან მცირე ცვლილებებით. აღნიშნული კანონმდებლობა შეიცავდა მკაცრ სას-

⁴ П. И. Люблинский, Условное осуждение в иностранном и советском праве, М., 1924, гл. 5.

⁵ გაზ. „ივერია“, 1895 წ, 24 ნოემბერი, გვ. 1.

კლებს. სასჯელის გამოტანისას მხედველობაში არ მიიღებოდა თუ ვინ იყო დანაშაულის ჩამდენი სუბიექტი; მანასადამე, ყურადღება მხედველობაში არ მიიღებოდა დანაშაული ჩამდენი იყო პირველად, შემთხვევითი გარემოების ზეგავლენით, დროებითი სისუსტის, ქარაფშუტობის გამო და სხვ. წესდებოდა მკაცრი სასჯელები. ადგილობრივი მოსამართლენი, როგორც კანონის ასოს პროფესიული მსახურნი შეზღუდულნი იყვნენ. პირობითი მსჯავრი კი მოსამართლეს აძლევდა დიდ გასაქანს.

ბელგიის 1888 წლის პირობითი მსჯავრის კანონი უნდა შეეფარდებინათ პირის მიმართ, რომელმაც დანაშაული ჩაიდინა პირველად და რომლის მიმართ შეიძლებოდა დანიშნულიყო თავისუფლების აღკვეთა არა უმეტეს 6 თვისა. ბელგიურმა სამართალმა უარყო პირობითი მსჯავრის ის სახე, რომელსაც განაჩენი არ გამოაქვს და დააკანონა რომ პირის მიერ ჩადენილ დანაშაულზე სასამართლომ განაჩენი უნდა გამოიტანოს, მაგრამ სასჯელი გარკვეულ პირობებში სისრულეში არ მოიყვანებოდა.

ილია ჭავჭავაძე იცნობს პირობითი მსჯავრის ბელგიურ სახეს. ეს მისი წერილიდან ჩანს. უფრო მეტიც — ილია ემხრობა პირობითი მსჯავრის ამ სახეს. იგი პირობითი მსჯავრის შინაარსს როდესაც გადმოგვცემს, სწორედ ბელგიური სისტემით ხელმძღვანელობს.

როგორც ზემოთაღნიშნული წერილიდან ირკვევა, ილია ჭავჭავაძე პირობითი მსჯავრის გერმანულ სახესაც კარგად იცნობდა. გერმანიაში პირობითი მსჯავრის შემოღება დაიწყო გასული საუკუნის 90-იან წლებში, როდესაც გერმანელი იურისტების ყურადღება მიიპყრო 1888 წ. ბელგიის კანონმა პირობითი მსჯავრის შესახებ. გერმანელმა იურისტებმა ბერნერმა, სიტმა, იაგემანმა, აშროტმა და სხვებმა მხარი დაუჭირეს პირობითი მსჯავრს. გერმანულ ჰერიოდულ ყურნალებში, იურიდიულ საზოგადოებრობაში პირობითი მსჯავრის ინსტიტუტი ძველობის საგანი გახდა.⁶

გერმანიის იმპერიის სხვადასხვა სახელმწიფოებში პირობითი მსჯავრის სხვადასხვა სახე მკვიდრდებოდა. მათ მიიღეს „პირობითი შეწყალები“⁷ 7 სახელწოდება. ამ საკითხზე ილია ჭავჭავაძე ასე მსჯელობს. „...გერმანიის იმპერატორმაც ბრძანება გამოაცხადა იუსტიციის მინისტრის მიმართ იმის შესახებ, რომ იმ დანაშაულისათვის, რომელთა გამოც სამართალმა

დაადგინა ციხეში ჯდომა არა ექვს თვეზე მეტი, სასჯელის აღსრულება დააყოვნოს. ამისთანა შემთხვევაში და ნამეტნავად თუ დასასჯელი არა სრული წლოვანია, (18 წლისაზე ნაკლები) მინისტრს წება ეძლევა განაჩენი სამართლისა არ მოიყვანოს აღსრულებაში; დამანაშავე თავისუფლად დასტოვოს რამდენისამე ხნით და არა უმეტეს ერთის წლით თითქო გამოსაცდელად...“ პირობითი მსჯავრის გერმანული სახე, სხვა მოთხოვნებთან ერთად, მართლაც, ითვალისწინებს ილია ჭავჭავაძის მიერ წერილში მოყვანილ პირობებს.

რუსეთში პირობითი მსჯავრის ინსტიტუტმა თავიდანვე მიიპყრო მრავალი კრიმინალისტის ყურადღება. რუსი კრიმინალისტების ცდა — პრაქტიკულად გაეტარებინათ ცხოვრებაში ეს კანონი — უმედგლოდ დამთავრდა. პირობითი მსჯავრის შემოღების ისტორია რუსეთში ერთ-ერთ კიდევ ამტკიცებს მეფის მთავრობის კონსერვატიულობას, მის სეკუტიკურ დამოკიდებულებას ახლის, პროგრესულის მიმართ.

რუსეთში პირობითი მსჯავრის შემოღების საკითხი არ შეიძლებოდა რომ არ დამდგარიყო დასავლეთ ევროპაში ამ კანონების მიღების ზეგავლენით. 1892 წ. სამართლის კლასიკური სკოლის მიმდევარი, ავტორიტეტული რუსი კრიმინალისტი პროფესორი ნ. ს. ტავანცევი თავის «Лекции по уголовному праву» იძულებული იყო დათმობაზე წასულიყო ახალი მიმდინარეობის წინაშე და წამოაყენა წინადადება შემოეღოთ რუსეთში ეს ინსტიტუტი გერმანული „პირობითი შეწყალები“ სახით.

პირობითი მსჯავრის შესახებ საკითხის პირველი სერიოზული დაყენება ეკუთვნის ცნობილ რუს კრიმინალისტს, ყაზანის უნივერსიტეტის პროფესორ — ა. ა. პონტოკოვსკის (მამა), რომელმაც 1894 წ. გამოსცა წიგნი პირობითი მსჯავრზე; წიგნში გაშუქებული იყო იმ პერიოდის დასავლეთ ევროპის, ამერიკის, ავსტრალიის ახლად მიღებული კანონები და წარმოადგენდა თეორიულ საფუძვლებს პირობითი მსჯავრზე რუსეთის კანონმდებლობისათვის.

და, აი უკვე 1895 წლის 24 ნოემბერს, ჩვენი სახელოვანი თანამემამულე „ივერიაში“ ბეჭდავს წერილს, აქტიურად ენაშურება ამ საკითხს, მოითხოვს მის შემოღებას და ასაბუთებს მის სარგებლიანობას. აღნიშნული წერილი ქართულ ენაზე გამოქვეყნებული. ეს წერილი რომ რუსულ ენაზე ყოფილიყო დაბეჭდილი აუცილებ-

⁶ А. Пионтковский, Об условном осуждении или системе испытания, Одесса, 1894, 33. 60.
⁷ П. И. Люблинский, Применение условного помилования в Германии.—журн. «Министерство юстиции» 1904 г., кн. 10, гз. 192—202.
⁸ А. Пионтковский, Об условном осуждении или системе испытания, Одесса, 1894.

ლად ვახდებოდა ბევრი მეცნიერი კრიმინალის-
ტის მსჯელობის საგანი.

* * *

ილია ჭავჭავაძის შეხედულება პირობით
მსჯავრზე გამომდინარეობს მისივე შეხედულები-
ბიდან სასჯელის შესახებ. ამდენად პირობით
მსჯავრზე შეხედულების გასარკვევად საჭიროა
გავეცნოთ ილიას შეხედულებას სასჯელის ინს-
ტიტუტზე. ი. ჭავჭავაძე სასჯელს განიხილავს
როგორც დამნაშავეს აღზრდის, გამოსწორების
საშუალებას. სასჯელმა ისე უნდა აღზარდოს
დამნაშავე, რომ მან დანაშაული აღარ ჩაიდინ-
ოს მომავალში, ხელი მოჰკიდოს პატიოსან
ცხოვრებას. ილია მომხრეა ისეთი სასჯელებისა,
რომლებიც დამნაშავეს ზნეობრივად გამოასწო-
რებენ. ილია სასტიკად წინააღმდეგია იმ სას-
ჯელებისა, რომელთაც დადებითი შედეგის მო-
ტანა არ შეუძლია. მაგალითად: სიკვდილით
დასჯას ილია სასტიკად ეწინააღმდეგება იმის
გამო, რომ მას არ შეუძლია გამოასწოროს.
აღზარდოს, ცხოვრებას დაუბრუნოს დამნაშავე.
ილია მომხრეა, რომ სასჯელი დანაშაულის სიდი-
დეს უნდა შეესაბამებოდეს, მაგრამ იგი არ იზი-
არებს ტალიონის ცნობილ პრინციპს: „კბილი კბი-
ლისა წილ — თვალი თვალისა წილ“. ამ პრინ-
ციპს ილია სასტიკად გმობს: „მართლიერება სა-
მართლო მთელი მთელი ერის ვანწმენდილი სინდისია,
მთელი ერის გამწმენდილი ნამუსია, და როგორ
უნდა იკადროს ამ საყოველთაო სინდისმა, ამ
საყოველთაო ნამუსმა ჯიბრში ჩაუდგეს უბე-
დურს შემოდეველსა და „კბილი კბილის წილ
და თვალი თვალის წილ“ მოსთხოვოს. აქ სა-
ჭიროა მორჩულება შეცოდებისა და არა ჯვარ-
ცმა და შანთით გლეჯა ხორცისა, ტანჯვა და
წვალება“⁹.

ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს, რომ ილია
ჭავჭავაძე მოითხოვს, არც ერთი დანაშაული
არ დარჩეს რეაგირების გარეშე, საჭიროა დამ-
ნაშავეს აუცილებელი დასჯა.

ი. ჭავჭავაძის მთელ იურიდიულ მემკვიდრე-
ობას წითელი ზოლივით გასდევს მოთხოვნა
იმისა, რომ დანაშაული არ უნდა დარჩეს რე-
აგირების გარეშე. დამნაშავეს დაუსჯელად და-
ტოვება საზოგადოებისათვის საზიანოა. ამასთანა-
ვე — თითოეულ დამნაშავეს უნდა შეეფარ-
დოს ისეთი სასჯელი, რომელიც გარკვეულ
ეფექტს მოგვცემს: „რა თქმა უნდა რომ ყოვე-
ლივე დანაშაული კაცისა წინაშე კაცთა და სა-
ზოგადოებისა ასე თუ ისე დასჯილ უნდა იქნას,
ესე იგი ყოველივე ბოროტად მომქმედი კაცი

უნდა დაყენებულ იქმნას ისე, რომ ვერ შე-
ძლოს ბოროტის ქმნა, თუ მოუჩულებელია —
ლია და თუ მოსარჩულეებელია —
ისე უნდა გარემოცულ იქმნას,
რომ მორჩულდეს, გასწორდეს, გა-
კეთდეს, და ისევე პატიოსან კა-
ცად დაუბრუნდეს საზოგადო-
ებას“¹⁰.

სასჯელის ზემოაღნიშნული პრინციპები
ი. ჭავჭავაძის იურიდიულ მემკვიდრეობაში
სხვადასხვა საკითხზე მსჯელობისას იჩენს ზოლ-
მე თავს. როდესაც ი. ჭავჭავაძე მოითხოვს პი-
რობითი მსჯავრის შემოღებას და დანერგვას
კანონმდებლობაში — ხელმძღვანელობს სას-
ჯელის შესახებ მისივე ზოგადი დებულებებით.
პირობითი მსჯავრის შემოღებას, უპირველეს
ყოვლისა ის მოითხოვს იმის გამო, რომ „თუ
მოსარჩულეებელია — ისე უნდა გარემოცულ
იქმნას, რომ მორჩულდეს, გამოსწორდეს, გა-
კეთდეს და ისევე პატიოსან კაცად დაუბრუნ-
დეს საზოგადოებას“. მამასადამე, პირობითი
მსჯავრი ილიას აზრით ის ღონისძიებაა, რომე-
ლიც დადებითად იმოქმედებს პიროვნებაზე —
„შეცოდებულზე“ და ამავე დროს სარგებლო-
ბას მოუტანს მთელ საზოგადოებასაც.

პირობითი მსჯავრის შემოღების სასარგებ-
ლოდ ი. ჭავჭავაძე იმოწმებს ევროპის მეცნი-
ერებსა და „სახელმწიფოში მომქმედ კაცებს“,
რომელნიც ცდილობენ გამოარკვიონ „ციხეში
ჩასმით შესაძლოა თუ არა დანაშაულის ჩამ-
დენი ადამიანი გამოსწორდეს, გამოკეთდეს“. მართლაც,
გასული საუკუნის 80-იან წლებში
დასავლეთ ევროპის ქვეყნების მეცნიერები და
სახელმწიფო მოღვაწეები ჩაბმული იყვნენ გა-
ცხოველებულ კამათში შემოეღოთ თუ არა პი-
რობითი მსჯავრი.

ილია ჭავჭავაძე განაგრძნობს: „...ამაზე ბევ-
რი ჰო და არა თქმულა, ზოგს სწამს ამ მხრით
ციხის მძლი და ზოგს არა და ამის გამო ზო-
გი ისევე მაგრად ებღაუჭება ამგვარ სასჯელს
ვითარცა სასხარს ადამიანის კარგ ზნეობის გა-
მოფხიზლებისას და ზოგი კი შორს იჭერს,
რომ ციხე მაგისი შემძლებელი იყოს და ამტკი-
ცებენ, რომ ციხე უფრო ჰრყენის და აფუჭებს
ადამიანს“¹¹. სწორედ ამ უკანასკნელ მომენტ-
ზე ამახვილებს ი. ჭავჭავაძე ყურადღებას, მას
მოჰყავს ევროპელი მეცნიერების აზრი ამ სა-
კითხე და დასძინს „...რდეს ძნელად სადმე შენ-
ვდებით იმისთანა გამოჩენილს მეცნიერს, ანუ
სახელმწიფო კაცს რომ სწამდეს ციხეში ჩასმით
ადამიანის გამოკეთება. პირიქით ღდეს ბევრნი

9. ი. ჭავჭავაძე, თხზ., ტ. 8, გვ. 337.
10. ი. ჭავჭავაძე თხზ., ტ. 8, გვ. 337.
11. გაზ „იერია“, 1895 წ. 24 ნოემბერი გვ. 1.

ამტიციებენ, რომ ციხეში ჯდომა უფრო ახშობს ზნეობას, ვიდრე აფხიზლებს და აღვიძებს... ციხე ვერაფერი ადგილია ადამიანის გამოსაკეთებლად...“¹² შესაძლოა კაცმა იფიქროს რომ ი. ჭავჭავაძე საერთოდ წინააღმდეგია თავისუფლების აღკვეთის — სასჯელისა, მაგრამ ეს ასე არ უნდა გავიგოთ. ილია წინააღმდეგია, თავისუფლების აღკვეთა შეეფარდოს გარკვეულ პირთა წრეს, კერძოდ იმ პირებს რომლებიც შეიძლება გამოსწორდნენ თავისუფლების აღკვეთის გარეშე, ხოლო იმ პირებს რომლებიც „მოურჩულებლები“ არიან უნდა შეეფარდოთ თავისუფლების აღკვეთა. ი. ჭავჭავაძე რასაკვირველია ცნობს თავისუფლების აღკვეთას, როგორც სასჯელის სახეს, მაგრამ მზის სინათლეზე გამოაქვს კაპიტალიზმის დროინდელი შრომა-გასწორებითი პოლიტიკა, რომ ციხეში გაშვებული იყო გარყვნილება, კაცთმოძულეობა და შუღლი.

სასჯელის ამა თუ იმ სახის ვარგისიანობის დასადასტურებლად ილია ჭავჭავაძისათვის ჩვეული ხერხია ზნეობაზე მითითება. ილია წინააღმდეგია იმ სასჯელისა რომელიც „ახშობს ზნეობას, ვიდრე აფხიზლებს და აღვიძებს და ასე მოქმედებს ნამეტნავად არა — სრულს წლოვან დამნაშავეზე და იმისთანა კაცზე, რომელსაც დანაშაულობა შეემთხვა არა გულის სიბოროტითა და არა იმიტ, რომ იგი ხელობით ავაზაკი იყოს, ან ავსაქმის მოურიდებელი...“¹³.

სასჯელის ვარგისიანობის დასაბუთება იმის მიხედვით თუ როგორ მოქმედებს იგი ადამიანის ზნეობაზე ი. ჭავჭავაძის მარტო ამ წერილში როდი გვხვდება. კონსპექტში „სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ“ ილია სიკვდილით დასჯის მიზანშეუწონლობას ზნეობის მოშველიებით ასაბუთებს. იგი აქაც ასევე მსჯელობს: „ა) აჩლუნგებს გრძნობას ბუნებურს, რომელსაც სისხლი ეზიზღება ხშირის ნახვით — კი ყურიც ეჩვევა და გრძნობაც. მაგ. ახლა სიკვდილი ისეთი ჩვეული რამ ამბავია, არავის და უმღვრევს გულს და ყურადღებებსაც არ იქცევს; ბ) არყევს ზნეობას, რადგანაც ართმევს იმას, რის მიცემაც არ შეუძლიან;“

ცნობილი რუსი რევოლუციამდელი კრიმინალისტები სლუჩაევსკი, ტუგანცევი, პონტკოვსკი, ყუილინკო და მესამე მოწვევის სახელმწიფოს სათათბიროს სასამართლო რეფორმის კომისიის მომხსენებლები (1907 წლის 21 ნო-

ემბრის სხდომაზე) პირობითი მსჯავრის შემოღებას ამართლებდნენ წმინდა უტილიტარული თვალსაზრისით:¹⁴ რომ თავიდან ვიცოლებთ დამნაშავეთა გარკვეულ რიცხვს; განტივირება ციხეები, რითაც გაიფრთხილება პატიმრების შენახვა; მიუთითებდნენ აგრეთვე, რომ პირობითი მსჯავრი არ ეწინააღმდეგება ქრისტიანულ სულს. რაც შეეხება ი. ჭავჭავაძის პირობითი მსჯავრის შემოღებისას იგი ხელმძღვანელობს უფრო ზოგადსაკაცობრიო იდეებით. ილია წინააღმდეგია არასრულწლოვანის ან „შემთხვევით“ დანაშაულის ჩამდენი პირის ციხეში ჩასმისა, რადგან იგი ზნეობრივად შეიძლება გადაგვარდეს. ილია მოითხოვს, რომ იმ პირის მიმართ, რომელიც ჯერ „გულით არ წამხდარა“ ან სასჯელად შეიძლება რაღაც ორი-სამი თვე დაენიშნოს თავისუფლების აღკვეთა — გამოყენებულ უნდა იქნას პირობითი მსჯავრი. იგი იწონებს ბელგიის კანონმდებლობას, რომელიც პირველად შეიტანა კანონმდებლობაში ე. წ. „პირობითი სასჯელი“ „მცირე დანაშაულისათვის“. ილიას მიერ მცირე დანაშაულზე მითითება გვაფიქრებინებს, რომ იგი მძიმე დანაშაულისათვის, ალბათ, თავისუფლების აღკვეთას თვლიდა მიზანშეუწონილად და ამდენადაც ცნობდა მას, როგორც სასჯელის ერთ-ერთ სახეს.

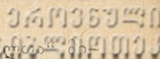
განვიხილოთ, პირობითი მსჯავრის შინაარსის თუ როგორ განმარტებას იძლევა ილია ჭავჭავაძე; „პირობითი სასჯელი იმაში მდგომარეობს, რომ იმ დამნაშავეს, რომელსაც მცირე დანაშაულობისათვის ციხეში ჯდომა განუჩინა საკმარისად, ჯერ დრომდე ხელს ნუ ახლებენ, აცალონ დამნაშავეს თავისუფლად იყოს, თვალი ადევნონ და თუ დანიშნულ ვადადღე ჰნახეს რომ მისი ყოფა-ქცევა რიგაინია უმწიკველი სრულად აპატიონ და თუ არა მხოლოდ მაშინ სასჯელი აღსრულებაში მოიყვანონ“¹⁵. ამ განმარტებიდან ჩანს შემდეგი: 1. პირობითი მსჯავრი უნდა შეეფარდოს დამნაშავეთა გარკვეულ წრეს, რომლებმაც „მცირე დანაშაული“ ჩაიდინეს. 2. ამ დანაშაულისათვის შეიძლება დაინიშნოს თავისუფლების აღკვეთაც. 3. დამნაშავეს მიერ ჩადენილ დანაშაულზე სასამართლოს გამოაქვს განაჩენი, რომელიც აღსრულებას არ ექვემდებარება. 4. დამნაშავეს ეძლევა გამოსაცდელი ვადა. 5. გამოსაცდელი ვადის პერიოდში დამნაშავე ციხის გარეთ უნდა იყოს. 6. მასზე დაწესებული უნდა იქნას მეთვალყურეობა. 7. თუ გამოსაცდელი ვადის გან-

12. ვაზ. „ივერია“ 1895 წ. 24 ნოემბერი, გვ. 1.

13. იქვე გვ. 1.

14. М. А. Гелффер, О проекте условного осуждения в царской России.—журн. «Социалистическая законность», 1938 г., № 10.

15. ვაზ. „ივერია“, 1895 წ., 24 ნოემბერი, გვ. 1.

მავლობაში დამნაშავე პირის ყოფა-ქცევა უმწიკვლოა, მაშინ იგი თავისუფლების აღკვეთის სასჯელისაგან თავისუფლდება. 8. ხოლო თუ გამოსაცდელ ვადაში დამნაშავე პირმა არ გამოიჩინა თავი კარგი ქცევით, ან ჩაიდინა დანაშაული, მაშინ მის მიმართ სასამართლოს მიერ გამოტანილი განაჩენი უნდა აღსრულდეს.

პირობითი მსჯავრის შინაარსის გარკვევისას ილია ჭავჭავაძე მოიხსენიებს „მცირე დანაშაულს“. რას უწოდებს იგი მცირე დანაშაულს? მისი აზრით მცირეა დანაშაული, რომელიც საზოგადოებისათვის დიდ საშიშროებას არ წარმოადგენს. დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების კრიტერიუმად ილიას თვით დამნაშავეს პიროვნება და დამდგარი შედეგი მიაჩნია. იგი დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხს ზომავს შემდეგნაირად. 1. რა სახის დანაშაულია ჩადენილი (მცირე თუ მძიმე). 2. ვის მიერაა ჩადენილი დანაშაული (არასრულწლოვანის, სრულწლოვანის, ნასამართლეს თუ სხვა პირის მიერ). 3. ბრალის რა ფორმითაა ჩადენილი დანაშაული („გულის სიბოროტით, შეცდომით თუ უფიცობით“). ამ სამი მომენტის შეჯამების შედეგად ილია ჭავჭავაძეს გამოაქვს დასკვნა თუ რა არის „მცირე დანაშაული“. მისი აზრით „მცირეა დანაშაული“ თუ იგი ჩადენილია „არასრულწლოვანის, ან გულთ არ წამხდარის“ ან სხვა კეთილი ადამიანის მიერ, ამასთან დანაშაული ჩადენილია განზრახვის გარეშე (არა გულის სიბოროტითა) და დამდგარი შედეგი, მძიმე არ არის.

ილია წინააღმდეგვა პირობითი მსჯავრი შეეფარდოს „ქურდ-ბაცაცებს, ავაზაკებს, ადამიანობაზე უსირცხვილოთ ხელაღებულ კაცებს“. ამგვარად ილია ჭავჭავაძე პირობითი მსჯავრს, როგორც სასჯელის ერთ-ერთ ეფექტურ ღონისძიებას მიზანშეწონილად თვლის გარკვეულ პირთა წრის მიმართ, კერძოდ, არასრულწლოვნებისა და გაუფრთხილებლობით, ან „უფიცობით“ დანაშაულის ჩამდენ პირთა მიმართ, რომლებმაც, მართალია, ჩაიდინეს დანაშაული. მაგრამ მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხი მეტად მცირეა. რაც შეეხება „ქურდ-ბაცაცებს, ავაზაკებს, ადამიანობაზე უსირცხვილოდ ხელაღებულ კაცებს“, რომელთათვისაც დანაშაულის ჩადენა შემთხვევით კი არ არის არამედ ხელობაა — მათ მიმართ არ შეიძლება გამოყენებულ იქნას პირობითი მსჯავრი რადგან არავითარ ეფექტს არ მოგვცემს. ილია ჭავჭავაძის აზრით

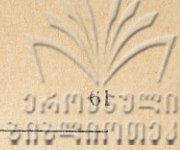
მათ მიმართ, როგორც „მოურჯულბეგობის“ მართ — ისეც თავისუფლების აღკვეთა, საზოგადოებისაგან იზოლირება უფროა მიზანშეწონილი.

ილია ჭავჭავაძე აღნიშნავს, რომ პირს, ვისაც ეფარდება პირობითი მსჯავრი უნდა მიეცეს გამოსაცდელი ვადა: „იმ დამნაშავეს, რომელსაც მცირე დანაშაულობისათვის ციხეში ჯდომა განუჩინა სამართალმა, ჯერ დრომდე ხელს ნუ ახლებენ აცალონ დამნაშავეს თავისუფლათ იყოს, თვალი აღეწონ და თუ დანიშნულ ვადამდე პნახეს, რომ მისი ყოფა-ქცევა რიგობანია და უმწიკველი, სრულად აპატიონ“¹⁶.

¹⁶ ილიას კარგად ესმოდა გამოსაცდელი ვადის მნიშვნელობა. გამოსაცდელ ვადაში შესაძლებელია პიროვნების კარგად შეცნობა. ამასთან ერთად გამოსაცდელ ვადას ის მნიშვნელობაც აქვს, რომ მუდმივად განიცდის სასჯელის პრევენციას, რომლის რიღით იგი თავს იკავებს ისეთი ქმედობის ჩადენისაგან, რაც არამართლზომიერია. გამოსაცდელ ვადაში დამნაშავე (რა თქმა უნდა, თუ ის კეთილსინდისიერია და დანაშაული განზრახვით არ ჩაუდენია), ყოველ ნაბიჯზე ფიქრობს, რომ მისი ქმედობა ვინმესთვის საზიანო არ იყოს. მაშასადამე, პირობითი სასჯელი დამნაშავეს გარკვეულ კონტროლში აყენებს. საფრანგეთის სენატორმა ბერანგემ წარადგინა რა პირობითი მსჯავრის პროექტი დასამტკიცებლად, პირდაპირ მიუთითებდა, რომ აქ ერთიანდება „დასჯის მინიმუმის დაშინების მაქსიმუმთან“, იმდენად, რამდენადაც პირის მიმართ დასჯის მუქარა ხშირად უფრო მგრძობიარეა, ვიდრე თვით სასჯელი და ხშირად პირზე უფრო დრმა ფსიქიკურ ზეგავლენას ახდენს¹⁷. ილია ჭავჭავაძე სწორედ ამ მოტყვევით ხელმძღვანელობს და მხარს უჭერს პირობით მსჯავრდებულის მიმართ გამოსაცდელი ვადის დაწესებას. ამ საკითხზე ილია იმომშებს გერმანიის კანონმდებლობას, სადაც პირდაპირ მითითებულია გამოსაცდელი ვადის სიდიდე. არასრულწლოვანთა მიმართ — არამეტეს ერთი წლისა: „...ამისთანა შემთხვევაში და ნამეტნავად თუ დასასჯელი არა სრული წლოვანია, (18 წლისაზე ნაკლები) მინისტრს ნება ეძლევა განაჩენი სამართლისა არ მოიყვანოს აღსრულებაში; დამნაშავე თავისუფლათ დასტოვოს რამდენისამე ხნით და არა უმეტეს ერთი წლით თითქოს გამოსაცდელთ“¹⁸.

ილია ჭავჭავაძე მომხრეა იმისა, რომ პირობითი მსჯავრდადებული მუდმივი მეთვალყურე-

16. გაზეთი „ივერია“, 1895 წ. 24 ნოემბერი,
 17. **П. И. Люблинский**, Условное осуждение в иностранном и советском праве, М., 1924 г., 83. 26—37.
 18. გაზეთი „ივერია“, 1895 წ. 24 ნოემბერი.

ობის ქვეშ იმყოფებოდეს. მას კარგად ესმის თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს პირობით მსჯავრდადებულის მიმართ ყოველდღიურ მეთვალყურეობას. ვფიქრობთ, რომ ილია ჭავჭავაძე იცნობდა ამერიკის კანონმდებლობას პირობითი მსჯავრის შესახებ, კერძოდ, ზედამხედველობის ინსტიტუტს.

შესაძლებელია ამიტომაც მიუთითებს იგი პირობით მსჯავრდადებულის მიმართ მეთვალყურეობის აუცილებელ დაწესებას, მაგრამ თუ ვინ უნდა განახორციელოს მეთვალყურეობა დამნაშავეზე, ეს ილიას წერილიდან არ ჩანს.

განვიხილოთ რა აზრს ანვითარებს ილია ჭავჭავაძე იმ შემთხვევაში, როდესაც პირობით მსჯავრდადებული პირი გამოსაცდელი ვადის განმავლობაში არ იქცევა კარგად, ან დანაშაულს ჩაიდენს. ასეთ შემთხვევაში ილიას აზრით პირობით მსჯავრდადებულის მიმართ ის განაჩენი, რომელიც სასამართლომ მას გამოუტანა და პირობითი სასჯელით შეუცვალა — აღსრულებას უნდა დაექვემდებაროს. აქ ილია ხელ-

მძღვანელობს იმ იდეით, რომ რადგან პირს მისცეს საშუალება გამოსწორებისა — გამოსაცდელი ვადის სახით და ამ ვადაში მან არ გამოიჩინა თავი, როგორც კეთილსინამდუღი პიროვნებამ, იგი უნდა დაისაჯოს კანონის ძალით.

ამრიგად, ილია ჭავჭავაძეს ამოძრავებდა უაღრესად პროგრესული იდეები, მისი შეხედულება პირობით მსჯავრზე, ამ უკანასკნელის დანერგვის მოთხოვნა კანონმდებლობაში, ერთხელ კიდევ აღასტურებს ილიას მისწრაფებას, რომ პიროვნების და საზოგადოების სასარგებლოდ დანერგილი უნდა იქნას ახალი პროგრესული იდეა, რომელიც გარკვეულ ეფექტს მოიტანს პიროვნების აღსაზრდელად, მის გამოსასწორებლად. ილია იმდენად ააღფრთოვანებული სისხლის სამართლის ამ მოქნილი და მეტად გამოსაძეგი ღონისძიებით რომ დასძენს: „ამ გზაზე კაცობრიობა რაც მეტს მანძილს გაივლის მით უფრო სანატრელია, რადგანაც ბევრს სულს, ჯერ კიდევ გამოსაკეთებლად საიმედოს დაიხსნის სამუდამოდ წახდენისაგან“.

ილია ჭავჭავაძის ხელმოწერილი სვაჯიები იურიდიულ საკითხებზე

3. შვანია,

ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი

ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებითი ბიოგრაფია ჯერ კიდევ სრულყოფილად შესწავლილი არ არის. დღემდე გამოუვლინებელია ბევრი ნაშრომი, რომელიც ილიას კალამს ეკუთვნის. ი. ჭავჭავაძის თხზულებათა აკადემიური გამოცემა, რომელიც 1961 წელს დასრულდა, ფაქტიურად სრული არ არის. მისი გამოცემის პერიოდში და შემდეგაც მწერალმა პ. კეშელავამ და რესპუბლიკის დამსახურებულმა ბიბლიოთეკარმა თ. მაჭავარიანმა გამოავლინეს რიგი ხელმოუწერილი პუბლიცისტური წერილები, დაბეჭდილი გაზეთ „ივერიის“¹, რომლის ილიასეულობა დღეს ეჭვს აღარ იწვევს. ილიას კალამს ეკუთვნის შურნალ „საქართველოს მოამბეში“² და მე-19 საუკუნის სხვა პერიოდულ გამოცემებში დაბეჭდილი წერილებიც. ამან უკვე მიიპყრო ქართველ მკვლევართა ყურადღება და ბოლო ხანს გამოქვეყნებულ შრომებში ჰოვია კიდევ გამოხატულება³, მაგრამ ამ მხრივ ჯერ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს რუსულ პერიოდულ პრესას, სადაც ილიას არაერთი წერილი აქვს დაბეჭდილი. ეს წერილები თავის დროს არ იყო ცნობილი საზოგადოების ფართო წრისათვის.

გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე დაბეჭდილია იურიდიული შინაარსის მთელი რიგი სარედაქციო, მოწინავე და სხვა ხასიათის წერილები, რომლებიც პირადად ილია ჭავჭავაძის მიერ არის დაწერილი. ისინი შეეხებიან მართლმსაჯულებისა და სამართლისმცოდნეობის თეორიულ და პრაქტიკულ საკითხებს. მათი გამოვლენა და პუბლიკაცია ნაწილობრივ მაინც მოჰყენს შუქს ილიას შემოქმედებითი ბიოგრაფიის იმ მხარეს, რომელიც ჯერ-ჯერობით კარგად შესწავლილი არ არის.

გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე ეს წერილები გამოქვეყნებულია 1886—1895 წლებში, ილი-

ას პუბლიცისტური მოღვაწეობის ყველაზე მნიშვნელოვან პერიოდში.

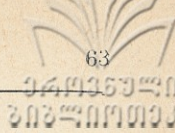
გაზეთის 1886 წლის 11 იანვრის ნომერში დაბეჭდილი წერილი ეხება რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს მაღალი თანამდებობის პირს ტინეევს. მას საქართველოს სურვილი გამოუთქვამს და ამ საქმეს დიდი ცოდნით და მონღომებით მოჰკიდებია. ილიას დახასიათებით, ტინეევი ეკუთვნის იმ კატეგორიის ადამიანებს, რომლებსაც ესმით, რომ ცალკეული ერების და განსაკუთრებით ისეთი პატარა ერის როგორც საქართველოა, ცხოვრებისა და მისწრაფების შესწავლა და გაგება შეუძლებელია თუ ღრმად არ ჩასწვდები მის წარსულს და მყოფს, ხელს არ შეუწყობ მისი წინსვლისა და განვითარების თავიდან აცილებას და არ დაენმარები მომავალი ცხოვრების აშენებაში, ეროვნული ღირსების დაცვაში.

ვლესთა უნუგეშო მდგომარეობა რუსეთში და ჩვენშიც განათლებული საზოგადოების ყურადღებას იპყრობდა. ტინეევს მთავრობისაგან სპეციალური სახსრები გამოუთხოვია და საქმეში ჩახედული ხალხი დაუგზავნია ადგილზე. მათ მიერ შეგროვილ მასალას მისივე ხელმძღვანელობით სწავლობდნენ და ანოვადებდნენ⁴.

„ივერიის“ 1886 წლის 3 მარტის ნომერში, ილია იხილავს ტინეევის მიერ განსახორციელებელ ღონისძიებებს, სახასო ვლესთა მდგომარეობის შესწავლასთან დაკავშირებით. ტინეევს ამ ღროისათვის საკმაო ცნობები შეუკრებია და, ილიას აზრით, ეს ცნობები დიდ დახმარებას გაუწევდა არა მარტო მთავრობას საჭირო ღონისძიებათა დასასახავად, არამედ ამ საკითხით დაინტერესებულ ყველა მკვლევარს და მეცნიერს. როგორც წერილშია აღნიშნული, სოფლის ეკონომიური ცხოვრება მოითხოვდა სახასო ვლესების მიწების გადანაწილებას. მიწების მეტნაკლებობის გათანაწორება ჩვენში წესად ყო-

¹ მხედველობაში გვაქვს აკადემიკოს გ. ჯიბლაძის, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორების შ. გოზალიშვილის და ა. კალანდაძის შრომები; პროფ. ს. ხუციშვილის წერილები, თ. ნაკაშიძის და ნ. კორძაიას მიერ გამოცემული ი. ჭავჭავაძის ბიბლიოგრაფია.

² იხ. შ. გოზალიშვილის წიგნი „ილიას ავტობიოგრაფია“, 1951 წელი, გვ. 176. გაზეთ „ივერიის“ ცალს, რომელიც ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას ეკუთვნის, წერილთან ფანქრით მიწერილი აქვს „ი“.

ფილა და წარმოდგენდა გლეხ-კაცობის ეკონომიური ცხოვრების სწორედ წარმართვის აუცილებელ პირობას. ილია თვლის, რომ საჭიროა შენარჩუნებულ იქნას ის წესი, რომელიც თვით ხალხს ქონდა დადგენილი. ეს საკითხი არ ეხებოდა საბატონო და კერძო მესაკუთრის მამულებს, რადგან ამ მამულების განმკარგულებელი მისივე მესაკუთრე უნდა ყოფილიყო.

ილია აღნიშნავს, რომ დღეს ქართველი გლეხი ვერ გაიხსენებს როდის მოხდა უსანასკნელად მიწების გადაწაწილება, რადგან ჩვენში მიწების ერთი დაყოფიდან მეორემდე დიდი დრო გადიოდა. იმ სახასო გლეხს, რომელიც დღეს ცოცხალია და თვითონ არ მოსწრებია მიწების გადაწაწილებას, მამა-პაპათაგან აქვთ გაგებული, რომ ხდებოდა მიწების ასეთი დაყოფა. ილია ფიქრობს, რომ ტიხევიის მიერ დაგზავნილი ხალხი შეძლებს ამის გაგებას და ყოველთვის დაწვრილებით გამოირკვევას.

წერილის დასასრულს ილია ამბობს: „ქართველი ერთ ისტორიულად ორი ათასი წელი მაინც ცხოვრობს და ნუთუ ჰგონია ვისმეს, რომ მისი ყოფა-ცხოვრება შემთხვევის საქმეა და არა ისტორიული მომჭირნეობისა, ჭირნახულობისა და გამონაცადობისა. თუ ეს ასეა, ნუთუ ჰგონია ვისმეს, რომ მის ეკონომიურს თუ სხვა ფერს ყოფაცხოვრებას ღრმად გაჭირილი არა ჰქონდეს თავისი საკუთარი, თავისებური საძირკველი, რომელზედაც ერს დულბა-კიარად უხმარია თავისი გამოცდილება და ქვათ-თავისი სულიერი და ხორციელი მიდრეკილება“.

„ივერიის“ 1886 წლის 31 ივლისის ნომერში აღწერილია თბილისის ოლქის სასამართლოში განხილული, ე. წ. „ენისელების საქმე“. სოფელ ენისელის გლეხებს ბრალი ედებოდათ მთავრობის საწინააღმდეგო არეულობაში. სასამართლო პროცესზე ამ ბრალდებას დადასტურება ვერ ჰპოვა.

გამოირკვა, რომ ყველაფერი გაზვიადებული იყო. გლეხების მღელვარება გამოიწვია დეკლემბრივი თავადების ჭორჭაძეებისა და ბოქაულ ჯანდიერის უკანონო მოქმედებამ. გარდაცვლილა თავადი გ. ჭორჭაძე. ნათესავებს განუზრახვთ მისი ენისელის მიხეილ მთავარანგელოზის ეკლესიაში დასაფლავება. სოფელი ამას წინ აღუდგა. ეს ეკლესია წინათ სპარსელებს გაენადგურებინათ. ენისელებს იგი თავის ხარჭზე აღუდგენიათ, რაშიც გ. ჭორჭაძეს მონაწილეობა არ მიუღია. უფრო მეტიც გ. ჭორჭაძეს გლეხებისათვის ეკლესიის აღდგენაზე გამოყენებული ხე-ტყის მასალის ღირებულებაც გადაუხდევინებია. გ. ჭორჭაძე ისეთი კაცი ყოფილა, რომ ყველას ავიწროებდა და იგი არავის არ უყვარდა.

ჭორჭაძეებს იმისათვის, რომ თავისი გაეტა-

ნათ, გლეხების უარი—დაესაფლავებინათ გ. ჭორჭაძე მათ ეკლესიაში—მოუხნათლავთ მთავრობის „წინააღმდეგობად“, „არეულობად“ და თავისი განზრახვა ძალით სისრულეში მოუყვანიათ. ამაში მათ ბოქაული ჯანდიერი დახმარებულია. მღელვარების და წინააღმდეგობის ჩასაქრობად ჯანდიერს ჯარიც კი გამოუწვევია. ამას სისხლის ღვრა მოუყვებოდა, რომ საქმეში გუბერნატორი არ ჩარეულიყო და ხალხი დროზევე არ დაეწყნარებინა.

წერილიდან ირკვევა, რომ სასამართლოს უდანაშაულო ხალხი გაუმართლებია, ხოლო ბოქაული ჯანდიერი თანამდებობიდან დაუთხოვნიათ. მაგრამ ბევრი სხვა დაუსჯელი დარჩენილა. „ეს ის დამნაშავენი არიან, — მითითებულია წერილში, — ვისთვისაც ბედს მეტი ცოდნა და ძალა ურგუნებია და ესენი კი, იმის მაგიერ, რომ უმეტართ კანონიერი გზა უჩვენონ და მფარველობა გაუწიონ, პირიქით ხალხს სჩაგრავენ, აწუხებენ და განსაცდელშიაც შეჰყავთ“.

წერილი აღფრთობულ ტონშია დაწერილი და მინიშნებულია, რომ თავდასწანაურთა, ხელისუფლების წარმომადგენელთა თვითნებობის და უკანონო მოქმედების ეს ფაქტი გამონაკლისი არ არის. ყველას ვისაც ეს ეხება საჭიროა კარგად დაუფიქრდეს და კანონს თუ არა თავის მამულიშვილებს მაინც სცეს პატივი.

„ივერიის“ 1886 წლის 21 აგვისტოს ნომერში გამოქვეყნებული წერილი ეხმარება უფრონად «Юридическое обозрение»-ს 1886 წლის ივლისში დაბეჭდილ სტატიას და გაკრიტიკებულია მიწების გამიჯვნის მოუქნელი სისტემა და სასამართლოში განხილვის წესი.

„ივერიის“ 1887 წლის 6 ოქტომბრის ნომერში გულისწყობაა გამოთქმული იმის გამო, რომ ბატონ-ყმობის გადავარდნის შემდეგ 23 წელი გავიდა და ჯერ კიდევ არ დამთავრებულა გლეხებისათვის საკომლოს (ნადელის) გამოყოფა. „გლეხთა განათვისუფლებების წესდების უკანასკნელი აზრი, მითითებულია წერილში, ის არის, რომ გლეხსაცო დააბინავოს ისე, როგორც ხელმეუხსლებელი პატრონი და მესაკუთრე. ამისათვის მთავრობამ დაადგინა წესი მამულების გამოსყიდვისა მებატონისაგან და თვითონაც ფულს აძლევს სესხად გლეხს, რომ ეს გამოსყიდვა შესაძლებელ იქმნას“... ამ საკითხის მოუგვარებლობის ქრთ-ერქო ჩიუვლად ილია თვლის მიწების გამოსყიდვის წესების დაუდგენლობას.

ილია მოითხოვს, რომ ამ საკითხს მიექცეს ყურადღება და გუბერნიის საგლეხო საქმეთა საკრებულომ გამოაცხადოს გამოსყიდვის ოქმის ხარჯი, თუ ვის უნდა გადახდეს და რა რაოდენობით. „ამ გზით, — დაასკვნის ილია, — მომ-

რიგებელ შუა კაცსაც სამღურავის მიზეზს მო-
აშორებენ და მებატონეს და გლეხსაც ღონის-
ძიებასაც მისცემენ თავიანთი საქმე წინადვე
გამორკვეულის ანგარიშით დაიპირონ“.

1886 წლის 4 თებერვალს „სამიპერიო თა-
ვისუფალ ეკონომიურ საზოგადოებას“ მოუს-
მენია სპეციალური კომისიის მოხსენება, რო-
მელსაც შეუწავლია საკითხი აფხაზეთის შავი
ზღვის სანაპირო დაუსახლებელი ადგილების
შესახებ და შეუტანია წინადადება ამ ადგი-
ლებში ყაზახების ჩასახლების შესახებ.

1886 წლის 17 თებერვალს „ივერიის“ ფურც-
ლებზე ამ საზოგადოების ერთი ჭგუფი, პოლი-
ტიკური თვალსაზრისიდან გამომდინარე, მხარს
უჭირდა კომისიის აზრს, მეორე კი დიამეტრა-
ლურად საწინააღმდეგო თვალსაზრისზე იდგა.
ეს ჭგუფი აღნიშნავდა, რომ პოლიტიკური მო-
ტივები არაფერ შუაშია. ეკონომიური თვალ-
საზრისიდან გამომდინარე, ყაზახები თავისი სა-
ყოფაცხოვრებო თვისებებით გამოუსადეგარი
არიან ამ მხარეში ცხოვრებისათვის. შავი ზღვის
სანაპირო თავისი ნიადაგის თვისებით და ჰავით
გამოსადეგა ყურძნის, თამბაქოს და სხვა ასეთი
კულტურების გასაშენებლად და ამიტომ აქ
მოწვეული უნდა იქნან იმერლები და მეგრელები
იმ ადგილიდან, სადაც ვენახის ფასი იციან
და ბერძნები იქიდან, საცა თამბაქოს მოყვანა
გავრცელებულია.

საბოლოოდ მიუღიათ სახელმწიფო ქონებათა
სამინისტროს პასუხისმგებელი მუშაკის ა. ს.
ერმოლოვის წინადადება, რაც ითვალისწინებდა
ამ მხარის რუსების დასახლებას.

ილია უკეყოფილია ამით და აღნიშნავს:
„ამისთანა გადაწყვეტილება მოსალოდნელი
იყო... და თუ ჩვენ ეს ამბავი ასე ვრცელად ამოვ-
წერეთ რუსულ გაზეთებიდან, მარტო იმისათ-
ვის, რომ ჩვენთან ერთად გაიკვირვოს მკითხ-
ველმა...“

1889 წლის 22 თებერვალს „ივერიაში“ და-
ბეჭდილ წერილში ურადდება გამახვილებუ-
ლია იმ ამბავზე, რომ ქართველი გლეხის არ-
სებობის მნიშვნელოვანი საშუალება მუშა და
მეწველი საქონელი ნადგურდება: ერთის მხრივ
ჭირთი და მეორე მხრივ მეტად გავრცელებული
ქურდობით. ამით მშრომელი მოსახლეობა დიდ
ზარალს ნახულობდა. სანიტარული ორგანი-
ები სათანადო სამკურნალო-პროფილაქტიკურ
ღონისძიებებს არ ატარებდნენ და ბრძოლა სა-
ქონლის დაკარგვის წინააღმდეგ ფაქტიურად
არ წარმოებდა, მაგრამ მისგან ხალხი შედარე-
ბით ნაკლებად ზარალდებოდა. უფრო მძიმე
იყო მდგომარეობა მეორე საკითხთან დაკავ-
შირებით: ადგილობრივი მოხეტეები საქონლის
ქურდობის შემთხვევაში მისი ძებნისათვის თავს
არ იწყობდნენ, ეწეოდნენ ფორმალურ მიმო-

წერას და იმ შემთხვევაშიც კი როდესაც კვალს
დაზარალებული თავისი ძალით აგნებდა, მაშინ-
ნაც გადამჭრელი ზომებს არ ღებულობდნენ, დამ-
ნაშავე დაუსჯელი რჩებოდა და ზარალი აუნაზ-
ღაურებდნენ.

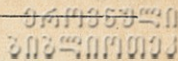
ამ მოვლენას ილია დიდ უბედურებად თვლის,
რადგან იგი იწვევს გლეხის უნუგეშობას და
ამავე დროს ახალისებს ქურდსა და ბოროტ-
მოქმედს.

წერილი, რომელიც მოთავსებულია „ივერიის“
1889 წლის 13 და 14 მარტის ნომრებში, ეხება
ბათუმის ეკონომიური განვითარების ერთ მე-
ტად მნიშვნელოვან ხელისშემშლელ გარემო-
ებას. კერძოდ იმას, რომ დიდი სავაჭრო გან-
ვითარების პერსპექტივის ქალაქში სათანადო
საბუთებით და სიგელებით არ იყო გარკვეული
მიწის საკუთრების საკითხი. ბათუმი, რომელიც
წინათ ოსმალებს ეჭირათ, რუსეთის მთავრობას
გადეცა 1878 წლის 13 ივლისს, ხოლო ოფი-
ციალურად ჩაბარდა 25 აგვისტოს. ჩაბარების
დროს არ ყოფილა მიწის საკუთრების სრულ-
ყოფილი დოკუმენტაცია და მთავრობას საკი-
თხის გასარკვევად შეუქმნია „ბათუმის საადგილ-
მამულო კომისია“, რომელსაც თავისი დანიშ-
ნულება ვერ გაუმართლებია და უკანასკნელ
დრომდე საკითხი გაურკვეველი დარჩენილა.

ილია წერს, რომ მიწის მესაკუთრეს რწმუ-
ნება არ გააჩნია თავისი უფლების უტყუარო-
ბისა, არა აქვს მისი გასწავისათვის თუ იჯარით
გაცემის საშუალება და ყოველივე ეს აბრკო-
ლებს სავაჭრო საწყობების და სამრეწველო
ობიექტების მშენებლობას. ბათუმი შეუერთდა
რკინიგზით ბაქოს, მიმდინარეობს წავთის დიდი
ექსპორტი და მასთან ერთად სხვა ადგილ-
ცემობის სწრაფი განვითარება, ამ მხარეს მო-
აწვედა უამრავი უცხოელი ფირმები და მისი
ეკონომიური განვითარებისათვის მიწათსარგებ-
ლობის ნორმალისაციას დიდი მნიშვნელობა
ენიჭება.

ილიას აზრით, საქმე თავიდანვე აირია, რად-
გან მამულების ბატონებზე ოსმალების მთავ-
რობის მიერ გაცემული დოკუმენტაცია არ იყო
სრულყოფილი და მათი შემოწმების საშუალება
ფაქტიურად არ არსებობდა.

1879 წელს მთავარმართებელს განკარგულება
გაუცია ხელთ არსებული სიგელები ეცნოთ ძი-
რითად დოკუმენტად და ასეთი ფორმდებოდა
ნოტარიალური წესით, მაგრამ შემდეგ გარ-
კვეულია, რომ კერძო პირზე დამტკიცებული
მამულები ე. წ. „ვააუფ“ — სახელმწიფო მამუ-
ლები ყოფილა და სასულიერო წოდების და
მეჩეთების სარჩოს წარმოადგენდნენ. ოსმალე-
თის მთავრობისაგან მიღებული უძრავი ქონების
„დავობაში“ ბევრი სიყალბე იყო. 1878 წ.,
13 ივლისიდან 25 აგვისტომდე (ბათუმის მხა-

რის ფაქტიურად რუსეთის ხელისუფლების ხელში გადასვლამდე), შიგ შეუტანიათ 1598 სიგელი, იმ დროს როდესაც 1860 წლიდან წელიწადში 200-ზე მეტი სიგელი არ გაცემულა და ეს ჩანაწერები ფაქტიურ გარემოებას არ აღწესდებდნენ. ამიტომ საკითხი დასმულა ამ დავთრებით გაცემული სიგელების გაუქმების შესახებ.

მთავარმართებელს 1879 წელს განკარგულება გაუცია ბათუმის „ნურიც“ რაიონში მოსახლეობისათვის სამოსახლო ნაკვეთები მიეცათ, მაგრამ არ ჩამოურთმევიათ კომისიისგან დამტკიცებული სიგელები და ამას შემდგომში უამრავი სასამართლო დავები გამოუწვევია.

ასეთი არედარევის გამო 1884 წლის 26 ოქტომბრის განკარგულებით მთავრობამ აკრძალა სიგელების, ნასყიდობის წერილებისა და საკუთრების სხვა დოკუმენტების ნოტარიალური დამტკიცება, რასაც დიდი უხერხულობა და უკმაყოფილება გამოუწვევია. ქუთაისის გუბერნიის მმართველობას მდგომარეობიდან გამოსავალი იმაში უპოვნია, რომ მთავარმართებლისათვის წარუდგენია ბათუმის მიწებზე საკუთრების გარკვევის ახალი წესის პროექტი.

ამ საკითხების გარკვევა ქუთაისის მთავარმართებელს დაუვალებია კომისიისათვის, რომელსაც თავისი აზრი 1886 წლის 20 ოქტომბერს მოუხსენებია მთავარმართებლისათვის. 1889 წლის 19 იანვარს თავისი წინადადება წარუდგენია ბათუმის ქალაქის გამგებლობასაც.

ილია იმედს გამოთქვამს, რომ 10 წლის განმავლობაში აწეწილი საქმე საბოლოოდ გაირკვევა და ბათუმის მკვიდრთ თავის საკუთრების უფლების განხორციელების საშუალება მიეცემა.

„ივერიის“, 1893 წ. 20 იანვრის სარედაქციო წერილი ეხება საკომლო მიწის — «надел»-ის საკითხს, მითითებულია, რომ ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ, გლეხი განთავისუფლდა, მაგრამ მიწების სარგებლობისათვის მიწის მესაკუთრეთა სასარგებლოდ დადებულია ღალა, რომელმაც დამოკიდებულ მდგომარეობაში დატოვა იგი. მართალია ზოგი გლეხი აღწევს მამულის გამოსყიდვას, თითქმის იგი სრულიად დამოუკიდებელიც კი ხდება, მაგრამ აქვე არის მეორე გაუთვალისწინებელი და დამაფიქრებელი გარემოება, რომელიც საწინააღმდეგო მდგომარეობას ქმნის. „გამოჩნდა, რომ მთავრობის შემწევობით და გლეხკაცის ოფლით გამოსყიდული საკომლოები — ამბობს ილია — გლეხკაცს ხელთ არა რჩება სხვის ხელში გადადის სასყიდლით, თუ უსასყიდლოდ და ამ სახით გლეხკაცს მამული ეკარგება. უმამულოდ დარჩენილი გლეხკაცი მძიმე ტვირთია, როგორც სახელმწიფოსათვის, აგრეთვე საზოგადოებისათ-

ვის და თავი და თავი მიზეზია ბოგანოდ თრევისა და (იქნება) ათას გვარ უწყისობისა და ავკაცობისა“.

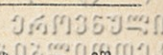
ილია ამბობს, რომ მთავრობის მიერ უკვე მიღებულია კანონპროექტი, რომელიც კრძალავს ნადელის სხვა პირზე გადაცემას. მისი აზრით, მიწის გასხვისება არ უნდა ხდებოდეს სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზეც კი, თუგინდ დიდი დავალიანება და სხვა ვალდებულებაც ჰქონდეს მიწის მესაკუთრეს.

სანადელო მიწების გლეხების საკუთრებაში დარჩენისათვის ილია, აუცილებელ პირობად თვლის: მემკვიდრეთა შორის მიწის გაყოფის შეზღუდვას, რათა ამ გზით არ მოხდეს მიწების გასხვისება, არადანიშნულებისამებრ გადაცემა. „მეტის-მეტად დაკუმწაწება და დანაწილება საკომლოს მემკვიდრეთა შორის — აღნიშნავს ილია — ისევე გარისკავს გლეხ-კაცობას, ისევე იმ ბოგანად თრევის მომავლინებელია... სამად და ოთხად დაყოფა საკომლოსი, რომელიც უამისოდაც ძლივ-ძლივ საქმარისია და ზოგან არც კი სწვდება გლეხთა საჭიროებას, იქამდე დააკუმწაწებს მთელს საკომლოს მამულს, რომ, ერთის მხრივ, ოჯახიც დაიშლება და, მეორეს მხრივ, არც თვითულისათვის სახმარი ხელის მოსაჭირებელი-და იქნება... მთელი საკომლო, რომელიც გაუყოფლად ერთს ოჯახს ასე თუ ისე ჰქვებავდა და ინახავდა, თვითულის ცალკედ გასულს მემკვიდრისათვის აღარა გახდეს-რა, ამის გამო იძულებულ იქმნას მამულს თავი დაანებოს და სხვა გზა მონახოს სარჩენად და ამ გზით მამულიც უქმად დარჩეს და თვითონაც ხეირი არ ჰხანოს“.

ილია მსჯელობს, იქნებ უფრო მიზანშეწონილი იყოს მემკვიდრეთა შორის განაწილებული მამულის ღალით გაცემა, მაგრამ ამაზე უარყოფით პასუხს იძლევა. იგი ამბობს: „ხვნამთესველი გლეხკაცობა, ღალით გამცემი მამულისა, ის მკვიდრი აღარ არის, რომელზედაც დამყარებულია კეთილდღეობა სახელმწიფოს და საზოგადოებისა, ის გარედ მოარული კაცია, დღე ყოველ დამოკიდებულ იმაზე, რომ ლუკმა-პური იშოვოს იმისგან, ვისაც მისი მარჯვენა უჭირს“.

ილია გამოირიცხავდა გაყრილი მემკვიდრეების ან კომლის წევრების მიერ ნებაყოფლობით დათმობას გამოყოფილი მიწებისა. იგი ამას პრაქტიკულად შეუძლებლად მიიჩნევდა, რადგან გაყრა ურთიერთ უთანხმოების საფუძველია და ამ დროს დათმობაზე ლაპარაკი შეუძლებელი უნდა იყოს.

ილია ჭავჭავაძის თანამიმდევრულმა გამოსვლებმა განაპირობეს ის გარემოება, რომ ოთხმოცდაათიან წლებში ქუთაისის, თბილისისა და სხვ. მაზრების საგლეხო საკრებულოებმა ამ

საკითხთან დაკავშირებით რამდენიმე წინადადება შემოუშავებს. ამ წინადადებაშია თუმცა მთავრობის მხარდაჭერა ვერ ჰპოვეს, მაგრამ თვით ფაქტი ასეთი წინადადებების შემოშავებისა ბევრის მტკიცებელია. „თუ ხსოვნა არ გვალატობს, — მიუთითებდა ილია, — ვგონებთ, აქაურმა საგლეხკაცო გამგეთა დაწესებულებამ ამ მხრივაც შეხედა ზემოხსენებულ საქმეს და თავისი პროექტი, სხვათა შორის ამ საგნის შესახებაც, წარუდგინა კანონ-მდებლობას. სასურველია, რომ... კანონებმა ჩვენს ქვეყანასაც მიხედონ“.

„ივერიის“ 1894 წლის 2 ოქტომბრის ნომერი საზოგადოებას აუწყებს, რომ თბილისში ჩამოღის სამიჯნო უწყებათა გამგებელი და მმართველი გარემიკინი, რომელიც მიზნად ისახავს საქართველოში მიწების გამიჯვნის საკითხის შესწავლას.

როგორც ირკვევა, ეს დაიწერა არა საზოგადოებრიობის ინფორმირებისათვის, არამედ იმისათვის, რომ გაერკვიათ ხალხი, ამ უშედეგო ვიზიტზე. საქართველოში მიწების გამიჯვნის საკითხი მეტად გაჭიანურებული და მოუგვარებელი იყო და ამის მიზეზი კი თვით არასწორი და არასრულყოფილი კანონი იყო მიწების გამიჯვნის შესახებ. კანონით ყველას შეეძლო ეღვათ გამიჯვნაზე.

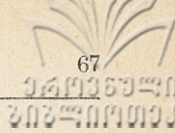
ილია მიუთითებს, რომ დავის გამოცხადების თავისუფლება შეუზღუდავი უნდა იყოს, რადგან ყოველი ასეთი შეზღუდვა გზას უღობავს დარღვეული უფლების აღდგენას. მაგრამ ამავე დროს, უნდა დაწესდეს სათანადო ჭარბები და დავით გამოწვეული ყველა ზარალი ანაზღაურდეს იმ პირმა, ვინც უსაფუძვლოდ ტანს მას და უდავოს ხდის სადავოდ. ილია ასეთსაც სანქციებს მოითხოვს სახელმწიფო ხაზინის მიმართ. იგი თვლის, რომ ხაზინას აქვს საშუალება ყველა ეს საკითხი ღრმად შეისწავლოს სათანადო კალენგებზე, ყველა საბუთი აწონდაწონოს და დავა მხოლოდ მაშინ ატეხოს როდესაც ამისი საფუძველი ექნებაო.

თავადაზნაურობამ, — დასძენს ილია, — ყოფილს სახელმწიფო ქონებათა მინისტრს ბ-ნ ასტროვსკის ქალაქი წარუდგინა ამ საგანზე... ჩვენა გვგონია, მეტი არ იქნება ბ-ნს გორემიკინს აუწყონ სხვათა შორის ეს ერთი მიზეზიც საქმეების დაბრკოლებისა და სისოვონ, ამ მხრივ, წამალი რამ დასდოს მთავრობამ ჩვენში გამიჯვნის საქმეს. ჩვენში არა ერთი და ორი მაგალითი ყოფილა, რომ გადაჭარბებულ გულმოდგინებას სახელმწიფო მოხელისა და სადავოდ გაუხდათ არამც თუ გარეთი მამულები, არამედ თითონ სახლებიც და სახლ-კარის ადგილებიც; იქ საცა ხსოვნაც არის და რა ხნიდან

სახლ-კარის პატრონი უდავი-დარაზი და მშვიდლობიანად მდგარა და დგას. აბა საცა შესაძლოა ამისთანა ამბავი იქ გამოიჯვნის საქმემ, რასაკვირველია, ფეს-მუხლი უნდა მოიჭრას სწრაფად სიარულითა“.

1894 წლის 26 ნოემბერს „ივერიაში“ ილია ეხმაურება რუსული გაზეთების მიერ წამოყენებულ საკითხს მართლმსაჯულების სწორად განხორციელების შესახებ. იგი აღნიშნავს, რომ მართლმსაჯულება, სამართლის ქმნა საზოგადოებრივი ცხოვრების ერთი მნიშვნელოვანი მხარეა და თუ იგი სწორად არ არის დაყენებული აღამიანი ვერასდროს ვერ მიადევს თავისი სურვილების განხორციელებას და სიკეთეს. მას მოჰყავს რუსთაველის სიტყვები „ქმნა მართლისა სამართლისა...“ და მიუთითებს, რომ მართლმსაჯულება ეს საზოგადოებრივი ცხოვრების ძლიერი და ყოვლის შემძლებელი ძალა, უნდა ემსახურებოდეს მხოლოდ სამართლის ქმნას და როდესაც მასზე მოქმედებს სხვა რაიმე ძალა, მაშინ იგი თავის დანიშნულებას ვერ შეასრულებს. ილიას მოსწონს გაზეთების მიერ გამოთქმული აზრი, იმის შესახებ, რომ მართლმსაჯულება სწორად არ ხორციელდება იქ, სადაც ადგილობრივმა მოსახლეობამ რუსული ენა არ იცის და მოსამართლეებმა კი ადგილობრივი მოსახლეობის ენა. ასეთ პირობებში აღნიშნავს ილია „სამართალი, ჰჰარავს რა თვისს მადლს მეტყველებისას, ხელიდან უშვებს ერთადერთს, ძლიერს ღონეს მართლის აღმოჩენას. ზოგჯერ ერთი გულ-უბრყვილო სიტყვა უფრო ჰშველის ხოლმე მართლის აღმოჩენას, ვიდრე მთელი კაჟუისტობა საბუთებისა. სიტყვა, პირდაპირ თქმული და პირდაპირ სამართლის ყურამდე მიხწეული, დიდი საშველი ღონეა სამართლის ქმნისათვის, საცა ამ სიტყვას გზა შეკრული აქვს, იქ ნურავინ იტყვის, რომ სამართლის გზა გახსნილია“.

ილია არ ეთანხმება გაზეთებს, რომ საჭიროა ასეთ პირობებში მცოდნე თარჯიმნების ყოლა. მისი აზრით არც თარჯიმანს აქვს უნარი სამართლის განხორციელებისათვის სრულყოფილი შეუამავლობა გასწიოს. კავკასიაში და განსაკუთრებით საქართველოში მომრიგებელ მოსამართლეებად უნდა ინიშნებოდნენ ადგილობრივი ენის კარგად მცოდნე პირები. მას მოჰყავს გერმანიის მაგალითი, სადაც ეს პრინციპი განუხრელად ტარდება და პოლონეთში, რომელთა ენა გერმანელებს საერთოდ სურთ მიწიდან აღვაკონ, მოსამართლეებად მხოლოდ პოლონური ენის მცოდნენი ინიშნებიან: „უამისოდ პოლანაში მოსამართლის ადგილს ვერავინ მიიღებსო“. ილია გამოთქვამს სურვილს ეს პრინციპი საქართველოშიც გატარდეს და ამით მარტო ხალხი კი არა ხელისუფლებაც ბევრს მოიგებდაო.

„ივერიის“, 1895 წლის 24 ნოემბრის ნომერში დაყენებულია საკითხი ციხის როლზე ადამიანის გამოსწორების საქმეში. წერილში აღნიშნულია, რომ მეცნიერები ამ საკითხზე სხვადასხვა აზრს გამოთქვამენ, მაგრამ ბოლო დროს მტკიცდება აზრი: ციხის უარყოფითი ზეგავლენის შესახებ და განსაკუთრებით იმ პირობებზე, რომლებსაც დანაშაულის ჩადენა მოუხდათ შემთხვევით პირობებში, არა გულის სიბოროტით, და პირველად (არასრულწლოვანები, არაპროფესიული დამნაშავეები და სხვა). მოყვანილია ბელგიის მაგალითი, რომელიც პირველი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ციხე არ ასწორებს ადამიანს და მცირე მნიშვნელობის დანაშაულზე დააწესა პირობითი მსჯავრი, გამოსაცდელი ვადა, რათა დამნაშავემ თავისი კეთილსინდისიერი ყოფაქცევით დაუბრუნდეს საზოგადოებას, რომ შეიგნო ჩადენილი და ცდილობს ასეთი არ გაიმეოროს.

წერილი ეხმაურება გაზეთების ცნობას და დადებითად აფასებს იმ მოვლენას, რომ გერმანიის იმპერატორმა ვილჰელმმა მისცა მითითება იუსტიციის მინისტრს, რათა შემუშავებულიყო კანონპროექტი, რომლის მიხედვითაც დანაშაულზე რომლისათვისაც გათვალისწინებულია სასჯელის ზომად პატიმრობა არა უმეტეს ექვსი თვისა, სისრულეში არ იქნეს მოყვანილი და დამნაშავეებს განსაკუთრებით არასრულწლოვანებს მიეცეთ გამოსაცდელი ვადა, პატიმრობის გარეშე.

„ამ გზოზე კაცობრიობა რაც მეტს მანძილს გაივლის, — ასკვის წერილის ავტორი, — მით უფრო სანატრელია... ჯერ მთლად არ დაცემული კაცი ჩავარდნილი სხვა ავ კაცთა შორის, მათთან ერთად დამწყვედული, თუნდ ორის სამის თვით, გამოკეთდება?! ან მითამ რა მაღალ-წინეობის მაგალითები ასწავლიდა ჭკუას ციხეში. სავა მასთან ერთად ქურდ-ბაცაცანი და ბევრი სხვა ადამიანობაზე უსირცხვილოდ ხელაღებული კაცნი არიან ხოლმე დამწყვედულინი...“

წერილში, რომელიც დაბეჭდილია „ივერიის“ 1895 წ. 21 დეკემბრის ნომერში ილია ენება მომქმედი კანონმდებლობისა და სახელმწიფო-ადმინისტრაციული აპარატის მოღვაწეობის წესების შეცვლის აუცილებლობის საკითხს. მითითებულია, რომ „პრავიტელტკვენი ვესტნიკმა“ ოფიციალურად გამოაქვეყნა ცნობა, რომლის მიხედვითაც „სამოქალაქო სახელმწიფო სამსახურის დაძველებულ წესწყობილებების შეცვლა საჭიროდ დანახულ იქნა მთავრობისაგან და რადგანაც ეგ წესები თითქმის აღარაფერში არ ეთანხმებიან ეხლანდელს მოთხოვნილებას და საჭიროებას, ამიტომ მისი ძირითადი შეცვლა აუცილებელია“.

ილია თვლის, რომ ახალმა კანონმა უნდა გავითვალისწინოს ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, კერძოდ მოხელის უკანონო მოქმედებისაგან ნიღბული ზარალის ანაზღაურების საკითხი. მომქმედი კანონმდებლობით დაზარალებულს არა აქვს უფლება სასამართლოს წესით მოითხოვოს ზარალის ანაზღაურება. მოხელე პასუხს არ აგებს მის მოქმედებაზე და ამიტომ მისი თვითნებობა და ძალმომრეობა განუსაზღვრელია. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაშია ადგილობრივი მოსახლეობა რუსი მოხელეთა მოქმედებისაგან.

„ჩვენ დიდს მნიშვნელობას ვაძლევთ იმას, — მიუთითებს ილია, — რომ ყოველს მკვლარს მიენიჭოს უფლება პირდაპირ სასამართლოს მიმართოს ხოლმე, როცა გრძნობს და ზედვს, რომ მოხელე უკანონოდ ექცევა და თავისი ზარალი აზღვევინოს სამართლის ძალითა. ესეთი კანონი ფესზე დააყენებს მკვიდრს და თვით მოხელესაც გონებაში ჩააგდებს და გააფრთხილებს და მაშინ ვინ იცის, რამდენი უსამართლობა მოისპობა და რამდენად გახალისდება მკვიდრი ამისთანა ნუგეზთან კანონის მფარველობის ქვეშ“.

„ივერიის“, 1896 წლის 20 დეკემბრის ნომერში დაბეჭდილ წერილში გაშუქებულია საკითხი, რომელიც ენება 1895 წლის 17 დეკემბერს შემდგარ აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს თავადაზნაურთა კრებას. ამ კრებაზე მოხსენებით გამოხურონ გურამიშვილი და იმერეთის თავადაზნაურთა წინამძღოლი წერეთელი. მსჯელობის საგანი ყოფილა რუსეთის შურნალ-გაზეთების მტრული გამოხდომები ქართველების მიმართ. წერილში აღნიშნულია, რომ ქართველი ერისადმი მტრული დამოკიდებულება მარტო შურნალ-გაზეთების გამოხდომით არ ამოიწურება მთავრობის წრეებიც ცუდად იქცევიან, ზღუდავენ ადგილობრივი წარმომადგენლების სახელმწიფო სამსახურში მიღებას და მასიურად ითხოვენ მათ. ადგილობრივ მკვიდრთ, რომელთაც უმაღლესი განათლება აქვთ მიღებული სამსახურში „ორი-სამი წელი უხელოვანად ამუშავებენ და შემდეგ ადგილს რუსეთში თავაზობენ“. წერილის ავტორი აღფრთოვანებულია ამ მდგომარეობით და საყვედურებს მომხსენებლებს, რომლებსაც შეეძლოთ დაყენებული საკითხის მეტი პირდაპირობით და სიცხადით განენილოთ.

ილია ჭავჭავაძის ხელმოწერილი წერილების ეს მოკლე მიმოხილვა წარმოდგენას იძლევა მისი სამართლებრივი მსოფლმხედველობის ზოგიერთ საკითხებზე და ერთგვარად აფასებს მის შემოქმედებით ბიოგრაფიას.

საქართველოს
საბჭოთაო
საზოგადოებრივი
საბჭო

ნილკახდილი

ნილკახდილი

პრიგოლ ვახაბია

1.

სასტუმრო ოთახში ზაფხულის სულთამსუთავი ბუდი ტრიალებდა, რომელსაც მოულოდნელად წამოსული კოკისპირული წვიმა უფრო აძლიერებდა, დიდი ხნის მშრალი და ცხელი ამინდის შემდეგ ქალაქს რომ დაატყდა. მგზავრობით დაქანცულმა ჩამოშვებული ფარდები გასწია, დახურული ფანჯრები ფართოდ გამოადო, რაფას დაეყრდნო და წყლით დაფარულ, გველივით დაკლავილ ასფალტირებულ ქუჩას გადახედა, რომელიც მოსახვევთან თვალს ეფარებოდა. დაცარიელებულ გზაზე ხანდახან მსუბუქი ავტომანქანა გაიქროლებოდა, ხიბს გადაეგლებოდა და აღმართს ყრუ გუგუნით აპყვებოდა. კლდეს მოწყვეტილი ნიაღვარი მტკვრისკენ კამმარტეხით ემეებოდა და აქაფებულ ტალღებში ივარგებოდა.

ოთახში ზრილი ნიაგი შემოიჭრა. მარტოდ დარჩენილმა ვასო საბაშვილმა, რომელსაც სამსარეგებო ოქროსფერი ორი მოზრდილი ვარსკვლავი უბრწყინავდა, ღრმად ამოისუნთქა — სხეულში სიმსუბუქე იგრძნო. მოსვენებადაკარგული კედლის საათისკენ იხედებოდა — ნელა ილეოდა ზღაპარივით გაგრძელებული ზაფხულის დღე. ერთხანს ღრუბლებშიხვეულ, ცადაზიდულ ქედებს უყურებდა, შემდეგ ადგილიდან დაიძრა, მაგიდაზე დადებულ საქალაქიდან რესპუბლიკის მილიციის კამმარტეხლოს სისხლის სამართლის სამძებრო განყოფილების უფროსის სახელზე გაგზავნილი ცნობა ამოიღო, ერთხელ კიდევ ჩაიკითხა, მერე სელები ჩამოუშვა და ფიქრში ჩაძირული ბოლოს ცემას მიჰყვა.

ცხოვრებაში სომ არც თუ ისე იშვიათად წამოიჭრებოდა საკითხები, რომლებიც მოსვენებას უკარგავენ ადამიანს და ფიქრს, გამუდმებულ ფიქრს მოითხოვდა, რომ გადადგმული ნაბიჯი ასჯერ გაზომილი და მართებული იყოს, ყოველი დეტალი მუსწავლილი და გაანალიზებული. რთულ ამოცანაზე მუშაობისას ნაჩქარევი დასკვნები მხოლოდ ხელს უშლიან გამოძიებას. პოდპოლკოვნიკი დღეაღდა და უთუოდ გააჩნდა ამის მიზეზი: თითქმის ერთი წლის წინათ მცხეთაში ვინმე ნიკოლოზმა, რომელიც სისხლის სამართლის დამნაშავეთა შორის ბოშას — „ციგანის“ სახელით იყო ცნობილი, თავის არეში მკვრივი საგნის დარტყმით სხეულის მიმე კატეგორიის დაზიანება მიაციუნა გაურკვეველი პროფესიის მქონე სტუფანეს. ეს უკანასკნელი რამდენიმე დღის შემდეგ

გარდაიცვალა და ისე დამარხეს, რომ სისხლის სამართლის საქმე არ აღუმრავთ.

სწორედ ბურუსით მოცული ამ მკვლელობის გამოძიება მიანდეს პოდპოლკოვნიკ ვასო საბაშვილს. ჩადენილი დანაშაულის ხანდაზმულობა აიძულებდა მას ყველაფერი თავიდან დაეწყო მაშინ, როდესაც ვინ მოსთვლის რამდენმა წყალობა ჩაიარა, წელიწადის მანძილზე გამოძიებისათვის საინტერესო და ხელშესახები რამდენი დეტალი დაიკარგა. ულმოხელი დრო კი ხშირ შემთხვევაში ბოროტმოქმედის სასარგებლოდ მოქმედებს. მითუმეტეს, როცა ცხელი კვალი დაკარგულია, უპატრონო კი საფლავში წვეს და პირი მიწით აქვს გამოვსებული. ასეც არ იყოს, მკვდრები არ ყვირიან, მკვლელი კი მანამდე ირჩევს დუმოს, სანამ არ აიძულებ ილაპარაკოს სიმართლე.

ყურადღება კვლავ ცნობაზე გადაიტანა, რომელშიც საგამოდ ტუნწად იყო აღწერილი შემოდგომაზე მომხდარი ამბავი. ყოველივე ეს აღრმავებდა საიდუმლოებას, რომელიც თავისთავად აღელვებდა პოდპოლკოვნიკს. რამდენად სწორია ცნობაში მოყვანილი ფაქტები, შეფეგრებიან თუ არა ისინი სინამდვილეს? თუმცა ეჭვი რა სათქმელია, — კარგად იცნობდა სპეცმომღობის ყოფილ უფროსს შოთა პოდაროვს, უღალატო კაცია მაიორი, არასოდეს არ აჩქარდება, ყველაფერს მისხლობით წონის. მაგრამ როგორ მოხდა, რომ მცხეთაში ჩადენილი მკვლელობის ამბავი თითქმის წელიწადის შემდეგ, და ისიც, თბილისში გაიგეს? რასაკვირველია, მოხდა რაღაც ისეთი, რომელსაც შეიძლება მილიციის მცხეთის რაიგანყოფილების მუშაკებისათვის ჩრდილი მიეყენებინა. ვიღაც დაინტერესდა — არ გაენმაურებინა იგი და ყველაფერი გააკეთა იმისათვის, რომ საიდუმლოდ დარჩენილიყო. სახელდობრ ვინ?

ათასგვარი აზრი უტრიალებდა პოდპოლკოვნიკს. სტეფანეს ვინაობის დადგენა, თუ ის სინამდვილეში თუნდაც ერთი დღე იყო საავადმყოფოში, არ გაუძნელდებოდა, მაგრამ სად უნდა ეძია ნიკოლოზი, იგივე „ციგანი“. მერე და რამდენი ნიკოლოზია ამ ქვეყანაზე. ნიკოლოზი ან ვლადიმერი ბერეს ჰქვია. მეტსახელი „ციგანი“ კი უწვრილესი ძაფი იყო, რომელიც ადვილად წყდება და ასევე ადვილად ეთიშება დახლართულ ქსელს. გამოცდილებიდან იცოდა, რომ უსაქმური ბოროტმოქმედი, რომელიც წარსულის გასწავლებით ცდილობს ერთგვარი უპირატესო-

ბის მოპოვებას იმ წრეში, სადაც დროებით უხდებოდა ცსოვრება, მეტისმეტად ფრთხილობს — იშვიათად თუ გაამხელს ვინაობას და აუცილებლობის შემთხვევაში, მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან აცილებასა და კვალის დაფარვის მიზნით, საცხოვრებელ ადგილთან ერთად ზედმეტ სახელსაც იცვლის. მილიციის ორგანოში მუშაობის პერიოდში არა ერთ და ორ დამანაშავეს შესვედრია, რომელსაც ათამდე ზედმეტი სახელი ჰქონდა გამოცვლილი.

— მცხეთაში „ციგანს“ ეძახდნენ, რა იცი თბილისში, სოხუში თუ სხვაგან, სადაც ამჟამად იმყოფება, რას ეძახიან. ის ხომ ბოროტმოქმედია, რომელიც ყველაფერს აკეთებს წყლიდან მშრალად ამოსვლისათვის? — შეეკითხა თავის თავს.

ფიქრებიდან კარის ჭრილობა გამოაფხიზლა, ორპირი ქარი ქროდა. კარი გადაარაზა, ფანჯარას მიუახლოვდა და ცას შეხედა.

— არ გადაიდებს ნეტავი? — გაივლო და, გამოსარკულ წყლისპირს თვალი რომ შეავლო, გუნება დაეწმინდა.

დღის პირველი ნახევარი იწურებოდა, როდესაც ჭექა-ქუხილმა უკანასკნელად მოჰგვარა ძრწოლა გალუმპულ მიდამოს და კულწარტყლებულმა ელვამაც გზა გამოღარების მაუწყებელ შეიდგერა ცისარტყელის დაუთმო. ამოვარდნილი ქარი მიწის ზედაპირს მოშორდა, მაღლა გუგუნით აიჭრა და მივებზე დაწოლილ დრუბლებს ფლეთა დაუწყო — მუხე მიწისკენ მიმავალი გზა გაუსხნა. ახმაურებული ბუნება დამშვიდდა, დაწყნარდა. სულგანაბლულმა ჩიტბატონებმა ფრთები დაიბურტყეს, შეითამაშეს და მთაბარი ჭვილ-ხვილით ააგეს.

ვის არ განუცდია, — ავდრის შემდეგ ბუნების ესოდენ მკვეთრი მობრუნება თუ რაოდენ კეთილგავლენას ახდენს ადამიანზე. განსაკუთრებით მასზე, ვინც საკუთარ ფიქრთან მარტო დარჩენილა. რწმენით აღსავსე, საღისიანი პოდპოლოვნიკი მავიდას მიუახლოვდა. დაკეცილი საქალაღე ჩანთაში მოათავსა, საყელო გაისწორა, თმა გადაიფარცხნა და ოთახიდან ჩქარი ნაბიჯით გავიდა, კიბის საფეხურზე დაეშვა და საავადმყოფოსკენ მიმავალ გზას დაადგა. მარტობა დააგვიწყდა, გვერდით თითქოს ორეული კი არა, მახლობელი ადამიანი მიჰყვებოდა.

— დრომ არ შეგაშინოს, — გაასხენდა გამოცდილი ხელმძღვანელის ვალერიან თალაგავამის სიტყვები, — ახალგაზრდული უნარი, კარგი ალღო იმის საწინდარია, რომ დროულად ამოხსნათ საიდუმლოება. ჩეკისტი საუკეთესო ფსიქოლოგიც უნდა იყოს. ზოგჯერ მოწმის მიერ ათობით ფურცელზე დაწერილ ახსნა-განმარტებაზე მეტს მის სულიერ სამყაროში ღრმად ჩახედვა მოგეცემს. ადამიანის გულისნადებს მისავე თვალეში ამოიკითხავ. მიზნის მისაღწევად საჭიროა ძიება, ძიება და გამბედაობა. ფიქრში გართულს არც კი შეუნიშნავს, როგორ გაჩნდა საავადმყოფოსთან. კარიბჭესთან მედიცინის და შეხვდა და მთავარი ექიმის კაბინეტში შეუძღვა.

იქ, პოდპოლოვნიკს შუახანს მიღწეული მამაკაცი შეეგება, რომელსაც თავაზიანად ეჭირა თავი და სათვალეს ზემოდან დაკვირვებით აკვირდებოდა სტუმარს. მოსვლის მიზეზი რომ გაიგო, სავარძელზე მითითა და თქვა:

— კეთილი, ყველაფერს გააკეთებთ, რაც ჩვენზეა დამოკიდებული.

— მხოლოდ ვიყოთ გულწრფელნი!

უფროსი ოპერაწმუნებულის ციგმა კილომ წუთით ჩააფიქრა მთავარი ექიმი. სკამზე გასწორდა, საწერკალამი განზე გადადო და თითქოს თავისთვის ჩალაპარაკა.

— ყოველმა ადამიანმა მორალური პასუხი მაინც უნდა აგოს თავისი არასწორი მოქმედებისათვის.

— გეთანხმებით!

— გვიან მიგვებით, დაგუშვით შეცდომა. სტეფანე სედოვი ნამდვილად მკურნალობდა ჩვენთან. ყველაფერი გააკეთეთ იმისათვის, რომ დაჭრილი გადაგვერჩინა, მესამე დღეს გამოკეთდა კიდევ, მაგრამ საქმის ბოლომდე მიყვანა არ დაგვაცალა, გაიპარა.

— იქნებ გააპარეს?

— ადვილი შესაძლებელია. ორი კვირის შემდეგ ტვინის შერყევით დაბრუნდა, ვერაფერი ვერ გააწყვეთ, გარდაიცვალა!

— ეს ამბავი ჩვენთვის ცნობილია, მაგრამ როგორ მოხდა, რომ მძიმედ დაჭრილის მოყვანის შესახებ მილიციის განყოფილებას არ შეატყობინეთ?

— აქ გაუგებრობა!

— რას გულისხმობთ?

— შეიძლება დარეკეს, მაგრამ მორიგეს დაავიწყდა!

— ჯერ ერთი, „შეიძლება“ ეჭვქვეშ აყენებს თქვენს სიტყვებს, მეორეც — შეტყობინება სამორიგეოში არ იკარგება.

— დალახვროს ვმამკა, — ექიმმა თითები ნერვიულად შეათამაშა, — მართალი ბრძანებაა, ჩვენმა თანამშრომლებმა მოვალეობა დაივიწყეს, გაფრთხილებული მაინც არ მყოლოდნენ... ალბათ, ავადმყოფის ისტორია და მიღების ჟურნალი გაინტერესებთ. შეგიძლიათ ნახოთ, — თქვა და დილაკს თითი დააჭირა.

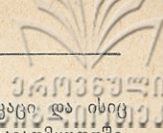
კაბინეტში მდივანი შემოვიდა.

— ავადმყოფ სედოვის ისტორია და მიღების ჟურნალი მოიტანეთ!

პოდპოლოვნიკი თვალს არ აშორებდა მთავარ ექიმს, რომელიც ნერვიულად იფშენებდა ხელებს და ვინ იცის მერამდენედ წმენდდა სათვალეს.

მდივანმა ავადმყოფის ისტორია და მიღების ჟურნალი შემოიტანა.

სტეფანე სედოვო დაჟეჟილი ჭრილობით 1965 წლის 9 ოქტომბერს სასწრაფო დახმარებას საავადმყოფოში მოუთავსებია. მესამე დღეს ოდნავ გამოკეთებული უყურადღებოდ მიუტოვებიათ და ისიც გაპარულა. ორი კვირის შემდეგ ტვინშერყეული დაბრუნებულა და მალე გარდაცვლილა კიდევ. როგორც

წესი, უპატრონო მიცვალებული მილიციის მუშაკის თანდასწრებით უნდა დაეკრძალათ, სათანადო თქმაც გაუფორმებიათ, მაგრამ ყოველივე ეს ზედმეტად ჩაუთვლიათ. ექიმ-ექსპერტს გვამი გაუკვეთავს და... სედოვი დაუსაფლავებიათ.

სურათი ნათელი იყო. ცნობაში მოყვანილი ფაქტები და საავადმყოფოში გაგებული ამბავი საოცრად ემთხვეოდნენ ერთმანეთს, პოდპოლკოვნიკი დარწმუნდა, რომ მილიციის მუშაკები არაფერ შუაში იყვნენ და თუ სედოვის მკვლელობის საქმე დღესაც ბურუსით იყო მოცული, ამაში ბრალი მხოლოდ საავადმყოფოს თანამშრომლებს მიუძღოდნოდა. აუცილებლობა მოითხოვდა და სისხლის სამართლის სამსახერო განყოფილების უფროსმა ოპერწმუნებულმა ახსნა-განმარტება ჩამოართვა ყველას, ვისაც პირდაპირი თუ არაპირდაპირი დამოკიდებულება ჰქონდა, იმ დროისათვის საკმაოდ გახმაურებულ, სედოვის მკვლელობის ფაქტის დაფარვასთან.

— მე მგონია, ერთმანეთის მიმართ გულახდილები ვიყავით. — თქვა მთავარმა ექიმმა. დაშვებულია შეცდომა, რისთვისაც... ნამდვილად სასჯელი დაემსახურეთ!

პოდპოლკოვნიკმა არაფერი უპასუხა. მას ახლა ერთი აზრი არ ასვენებდა, — სტეფანე პალატიდან თავის სურვილით გაიპარა თუ... გააქციეს, რა თქმა უნდა, გააქციეს. უგონო მდგომარეობიდან მხოლოდ მესამე დღეს გამოვიდა. საღამოს უკეთ შეიქნა, მაგრამ თავის ტკივილს უწიოდა, წამოწვევაც კი ვერ შეძლო. მეოთხე დღით ცხვირიდან სისხლი წასკდა, ტკივილი არ განელებია. შემოვლის დამთავრებისას მასთან მნახველი მოსულა, ცოტასანს დარჩენილა. რამდენიმე წუთის შემდეგ სედოვი წამომჯდარა, ნახვევარი საათი ასე ყოფილა, ბოლოს თავისთავისთვის ძალა დაუტანებია და ბანცალ-ბანცალით, კენჭით ღერეფანში გასულა.

ეს იყო და ეს, რაც პალატაში მყოფთაგან გაიგეს ექიმებმა.

— უკველია, — განაგრძობდა ფიქრს ვასო ხაბაშვილი — უცხო მამაკაცი ერთი მათგანია, ვინც თავისი ბედით ბოროტმოქმედთანაა დაკავშირებული და შეიძლება ერთადერთი მოწმე იყოს იმ ტრაგედიისა, რომელიც იმ საღამოს მოხდა. „ციგანის“ დავალებით სწორედ მან აიძულა სედოვი საავადმყოფოდან გაპარულიყო ისე, რომ მკურნალობის სავალდებულო კურსი არ გაეგო. რისთვის დასჭირდა „ციგანს“ ეს? თავის გადარჩენის ინსტიქტი კარნახობდა დანაშაულებს — მეტაფიზურების ქვეშ, მისთვის საიმედო ადგილას ჰყოლოდა დაზარალებული, რომელსაც შეიძლებოდა „სულმოკლეობა“ გამოეჩინა და გაეცა იგი. ვინ იყო უცნობი, რომელმაც პალატაში სედოვი მოინახულა?

საავადმყოფოს თანამშრომლები დუმდნენ — არცერთი მათგანი არ იყო მისი მნახველი. დარაჯი კი ერთი და იგივეს იმეორებდა:

— მოდი და მოიგონე ათიათასი კაცი და ისიც ცხრა თვის წინათ თუ ვინ მოვიდა საავადმყოფოში.

ერთადერთი იმედი, რომელსაც შეეძლო პოდპოლკოვნიკისათვის რაიმე ხელშესახების მიცემა, იყო ავადმყოფები, სედოვთან ერთად პალატაში რომ იყვნენ. გამოირკვა რომ სედოვის გარდა პალატაში კიდევ სამი კაცი იწვა. აქედან ერთი გაწერის შემდეგ გარდაცვალა, მეორე — ბრმა იყო, მესამე კი საბჭოთა არმიის რიგებში იმყოფებოდა.

ყოველივე ეს არასასიამოვნო იყო პოდპოლკოვნიკისათვის, მაგრამ ეს ხელის ჩაქნევის უფლებას არ აძლევდა მას — სურვილი ჰქონდა შეხვედროდა მესაფლავებს, რომელმაც უკანასკნელი ბარი მიწა წააყარა სედოვს. აგრეთვე სასწრაფო დახმარების შოფერს.

— საღამოსთვის სასტუმროში გეახლებიან!

— მადლობელი ვიქნები! — უპასუხა და საავადმყოფო დატოვა.

ხუთი საათი სრულდებოდა, როცა სასტუმროში დაბრუნდა. მთელი დღის ნერვიულად დაძაბულმა მუშაობამ დაძალა იგი, მაგრამ დასასვენებლად დროს ვერ პოულობდა. წამოჭრილ საკითხებს გულდასმით შესწავლა და გაანალიზება სჭირდებოდა, სამოქმედო გეგმას — შედეგს, რომ ყოველი წვრილმანი წინასწარ ყოფილიყო მოფიქრებული, ხოლო ყოველი შემდგომი ნაბიჯი აწონ-დაწონილი, დანაშაულებს ქვეყნიერების ოთხივე მხარეს ჰქონდა გზა, მას კი მხოლოდ ერთი და ისიც მკვლელისკენ მიმავალი ბილიკისთვის უნდა მიეწონა.

„ციგანი“ უთუოდ ბნელი წარსულის მქონე პიროვნებაა. ასეთები ყოველგვარ რისკზე მიდიან და თავისთავად სხვების ყურადღებას იპყრობენ. ამავე დროს პროფესიონალი ბოროტმოქმედები შემთხვევის ადგილზე საიმედო კავშირს სტოვებენ, თვითონ კი ცხრაამთას იქით მიდიან. გარკვეულად დროის გავლის შემდეგ მათში შიშის გრძობა ნელდება და კვლავ უბრუნდებიან იმ მიდამოებს, სადაც დანაშაული ჩაუღლიათ.

2.

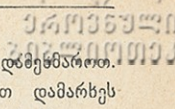
გამოდებულ ფანჯრებს ღამის ჩრდილი მოადგა. პოდპოლკოვნიკი გაგონილისა და განცდილის ბურანში იმყოფებოდა, როდესაც კიბის საფეხურზე სწრაფი ნაბიჯის ხმა გაისმა, რომელსაც მალე კარზე დაკაკუნებამ მოჰყვა.

— მოფიქრი იქნება. ასე სწრაფად სწორედ შოფერები მოძრაობენ, — ჩაილაპარაკა და კარებთან შეჩერებულს მიაძახა:

— მობრძანდით!

ოთახში საშუალო ტანის ახალგაზრდა შემოვიდა, მაგიდასთან მიდგმულ სკამზე ჩამოჯდა, ჯიბიდან სიგარეტის კოლოფი ამოიღო, მოწვევის ნებართვა ითხოვა და გააბოლა.

— ერთი ეს მითხარით, — პირდაპირ საქმეზე

გადავიდა უფროსი ოპერწმუნებული, — შემთხვევის ადგილზე ვინმე საეჭვოსათვის სომ არ მოგიკრავთ თვალი?

— გამოძახებისთანავე, — დაიწყო შოფერმა, — საერთო საცხოვრებლისაჟნ გავემართეთ, — საკმაოდ ბნელდა, მაგრამ შუქზე ნათლად გეგარჩიე მოყვანილი აღნაგობის, საშუალოზე მაღალი კაცი, რომელიც სადგურის მიმართულებით გარბოდა. სამასხურებრივი მოვალეობა უფლებას არ მაძლევდა მანქანა შემეჩერებინა.

— ადგილზე რა ნახეთ?

უგონო მდგომარეობაში მყოფი სედოვი და ჩემთვის უცნობი მამაკაცი.

— სახე სომ არ გასენდებათ?

— როგორ გითხრათ, ვჩქარობდით, დაჭრილი სისხლისგან იცლებოდა!

— გასაგებია!

საუბარი დამთავრდა. ჩანაწერების ჟურნალში გაკრული ხელით რამდენიმე სტრიქონი ჩაწერა და შოფერს მაღლობა გადაუხადა.

— ყველაფერი ეს მაინც არაფერია! — თქვა და მიმავალს თვალი გააყოლა.

ხუთიოდე წუთი არც იყო გასული, რომ კარზე ვიღაცის უხეშმა ხელმა დააბრახუნა, მერე კარს უბიძგა და ოთახში მზისგან გადამწვარი, ხორბლისფერ-სახიანი ვეება ტანის მამაკაცი შემოვიდა. წვერმოშვებული, ხარის მსგავსი თვალებით საზარლად გამოიყურებოდა. ფართო, განიერ შუბლს ხშირი, ჭაღარა-შერეული წარბი უფარავდა. მხარზე თოკი მოგედო. დაწითლებულ თვალებზე აშკარად ეტყობოდა, რომ საკმაოდ იყო შეზარხოშებული. მარცხენა ხელში ღვინის ბოთლი ეჭირა, მარჯვენა მხარზე მოგედებული თოკის ბოლოსათვის ჩაეგლო, ნახევრად დაღეჭილ პაპიროსს აბოლებდა, მძიმედ მიათრევდა ფეხებს. მისალმების ნიშნად თავი დახარა, მერე ოთახი შეათვალიერა, სავარძელთან შეჩერდა, თოკი კუთხისკენ ისროლა და მოწყვეტით დაეშვა.

პოლილოკონიკი გაოგნებული მისჩერებოდა მესაფლავის დაძარღულ მკლავებს, კუნთებს, წამოწეულ მკერდს, რომლის მსგავსი ქანდაკებაზე თუ უნახავს. მიწასთან ყოველდღიურ ჭიდილს ოდნავ წელში მოეხარა, მაგრამ გაუხეშებული სხეული მოჭინილი და მკვრივი გახდა. უყურებდა და რწმუნდებოდა, რომ მხოლოდ ასეთებს შეუძლიათ — აკვირავი ექვსდღეს თვალგებავილი საფლავებს ჩააჩერდნენ, საფლავის თავზე ჩამოსდნენ და პური ჭამონ, შესანდობარი შესვან. მკაცრი შესახედაობა მას გულჩათხრობილის იერს აძლევდა, მაგრამ პოლილოკონიკის გასაოცრად მესაფლავე სასიამოვნო მისაუბრე და საკმაოდ გონიერი აღმოჩნდა.

— ალბათ, მიმიხვდი, რაზე შეგაწუხეთ? — დაარღვია გამეფებული მყუდროება დამხდურმა.

— მესაფლავეებს მხოლოდ საფლავს ათხრევენ-ნებენ!

— არაფერი მაქვს საწინააღმდეგო. მხოლოდ ერ-

თი საკითხიც მაინტერესებს, უნდა დამეხმაროთ. უსულგულო ადამიანებმა თქვენი ხელით დამარხეს ერთი ფრიად საიდუმლოებით მიცული საქმე. ვინც, სედოვი თქვენ დასაფლავეთ. სედოვი მოკლეს. ჩვენს ხელთ არის მასალები, რომლებზე დაყრდნობა არაფერს არ აძლევს გამოძიებას. მკვლეელი თავისუფლად დასერიწობს. მაინტერესებს, თქვენს გარდა თუ ვინმე აცილებდა ცხედარს?

— არავინ!

— მოიგონეთ. სომ არ აგდევნებიათ ვინმე?

მესაფლავემ შუბლზე ხელი მიიღო, ჩაახველა და დაიწყო:

— მართალი ბრძანდებით. საფლავს უკანასკნელი ბარი მიწა რომ მივყარე, საიდანაც ალექსანდრე გამოძვრა. მომიახლოვდა, მხარზე ხელი დამკპრა და ჩაილაპარაკა — „საწყალი სტეფანე, იყო და აღარ იქნება!“ საფლავიდან მოშორებით მსუქანი, ასე ოცდათხუთმეტი წლის კაცი იდგა, ხელში გასაღებს ატრიალებდა. საშპს ვთხოვე ჩამომხადარიყო, მაგრამ ამ დროს სწორედ იმან დაუძახა. — ახლავე, ნიკოლოზო, — უბასუხა ალექსანდრემ და გატრიალდა.

— ნიკოლოზო! მაშ ნიკოლოზო, არა?

— დიას!

— სომ არ ცდებით?

— მესაფლავეებს სახისა და სახელის დამახსოვრების არაჩვეულებრივი უნარი აქვთ!

— ჩინებულია. ერთი ეს მითხარით, სომ ვერ ამიწერდი ალექსანდრეს?

— იგი ჩვეულებრივზე უფრო გამხდარია, ნიკაპთან ნაჭრილობევი ამჩნევია, უბრალოდ აცვია, მარცხენა ფეხით კოჭლობს, ფერმკრთალია, ჩამომილი, ხშირ თმას იშვიათად იკრიჭავს. ნიკოლოზის სახისას ვერაფერს მოგახსენებთ. ერთი, რაც დამამახსოვრდა, ეს არის ლურსმანიცით წვრილი თვალები, გადავარცხნილი თმა.

— თქვენ გაცილებით უფრო მეტი მითხარით, ვიდრე მოველოდი. — აღტაცებით ჩაილაპარაკა პოლილოკონიკმა და მესაფლავეს სთხოვა გაემეორებინა მათი აღწერილობა.

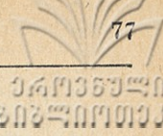
მესაფლავე აუჩქარებლად ყვებოდა. უფროსი ოპერწმუნებული თავაუღებლად წერდა: „ნიკაპთან ნაჭრილობევი ამჩნევია, მარცხენათი კოჭლობს“. შესანიშნავია. დედამიწის ზურგზე ვერ იპოვნი ადამიანს, რომელიც კოჭლი იყოს და სხვა კოჭლისგან განსხვავებული მოძრაობა არ ჰქონდეს.

— დიას, იმას მოგახსენებთ, ალექსანდრე მარცხენა ფეხით კოჭლობს. ნაბიჯი მოკლე აქვს. მას არ შეუძლია მტკივანა ფეხი მარჯვენაზე წინ გადადგას. ის მარჯვენათი დადის, მარცხენას — მიათრევს.

— თქვენ ფილოსოფოსი ხართ!

მესაფლავემ გაიღიმა.

— თქვენ მე დამჭირდებით. კიდევ ერთი დეტალის დაზუსტებაში უნდა დამეხმაროთ. დასადგენია სედოვზე მაღალია მკვლეელი თუ დაბალი. აღნაგობას დიდი მნიშვნელობა აქვს გამოძიებისათვის.

— ახლა სად არის ნიკოლოზი?
 — დასავლეთ საქართველოში უნდა იყოს!
 პოდპოლკონიკმა ასსნა-განმარტების წერა დაამ-
 თავრა და ფურცლები ალექსანდრეს გაუწოდა.

— მოაწერეთ ხელი!
 დავიდოვი მაიკიდას მიუახლოვდა, დაიხარა და
 ფურცლებზე ხელი მოაწერა.

ყოველივე ნათელი იყო უფროსი ოპერწმუნებულისათვის. იცოდა, რომ ნიკოლოზ ივანეს ძე მედვედევი გაიგებდა ალექსანდრეს დაკავების ამბავს და სასწრაფოდ გაცვლებოდა თავშესაფრად ამორჩეულ რაიონს. დროის დაკარგვა არ შეიძლებოდა. ყველაფერი მოფიქრებულ ოპერატიულ დონისძიებაზე იყო დამოკიდებული. უნდა დაედგინა — ვისთან ჰქონდა დამყარებული კავშირი „ციგანს“, სად იმყოფებოდა და რა საქმიანობას ეწეოდა.

ვასო ხაბაშვილი სასწრაფოდ დაუკავშირდა ზუგდიდს... საინტერესო ცნობა მისცა „ციგანზე“ ვალენტიანამ, რომელიც ნიკოლოზის რიგით მესამე ცოლი აღმოჩნდა: „მასთან ორი შვილი მეყოლა, ბოლოს გული აიცრუა ოჯახზე, უპატრონოდ დაგვყარა. შურიისძიების გრძნობამ მაიძულა შუქი მომეფინა მისი დანაშაულისათვის, მაგრამ ვერ გაგებდე — მისი პიროვნების ბოლომდე მხილება“.

— სად მიემგზავრებოდით?
 — ზუგდიდში, ნიკოლოზს უნდა შეგხვედროდი, გუშინწინ წერილი მივიღეთ.

— გასაგებია!
 რამდენიმე დღის შემდეგ თბილისში ტელეფონოვრამა მოვიდა: „ნიკოლოზ ივანეს ძე მედვედევი, რომელიც ენგურჰესის მშენებლობის საუწყებო მილიცისი მიერ იძებნებოდა, დაკავებულია დრანდაში“.

8.

ბრგე ტანის, საცრისთვალეა ნიკოლოზი ოთახში შემოიყვანეს. არცერთი ძარღვი არ უტოკავდა სახეზე. თვალებს აცვეცებდა, გადავარცხნილ თმაზე ხელი გადაისვა. არავითარ რეაგირებას არ იწვევდა მასში სისხლის სამართლის სამძებრო განყოფილების მუშაკებთან ყოფნა.

— ყოფილხართ თუ არა პასუხისგებაში?
 — სამჯერ! — სრულიად აუღელვებლად უპასუხა.
 — დასავლეთ საქართველოში ყოფნამდე სად ცხოვრობდით?

— მშობლიურ სოფელში, რუსეთში
 — უკანასკნელად როდის იყავით მცხეთაში?
 მცხეთის გაგონებაზე მოიღუშა.

— მცხეთაში? არასოდეს!
 — სტეფანე სედოვს თუ იცნობდით?

მოკიდებული სივარა მაგრად მოქაჩა, მარცხენა თვალი მოჭუტა, მარჯვენატი პოდპოლკოვნიკს მზერა ესროლა და უკმაყოფილოდ ჩაიბურღლუნა:

— ჰაა, მიგიხვდით, მეგონა — რაიმე საქმე გქონდათ ჩემთან.

— კმარა! — ხმას აუმაღლა ვასო ხაბაშვილმა. — აი „შენი ცხოვრების მთელი ისტორია. აი ის ჩაქუჩიც, რომელიც თავში ჩაარტყით სედოვს და რომელიც საერთო საცხოვრებლის სხვენზე ვიპოვეთ. დააკვირდით, მასზე შეუიარაღებელი თვალის შენიშვნის სტეფანეს სისხლის წვეთებს. — თქვა და ჩაქუჩი სახესთან მიუტანა.

ნიკოლოზი ამას არ ელოდა, სახეზე ხელი აიფარა, თავი უკან გადასწია და ამოიხრიალა:

— გეყოფათ, ლარჩებმა გამყიდეს. რა გაეწყობა. მე მივეჩვიე საბრალდებო სკამზე ჯდომას. მაგრამ უკანასკნელი და საბედისწერო არ აღმოჩნდეს იგი ახლა...

— დიახ, შეიძლება ასეც მოხდეს! — უპასუხა ვასო ხაბაშვილმა...

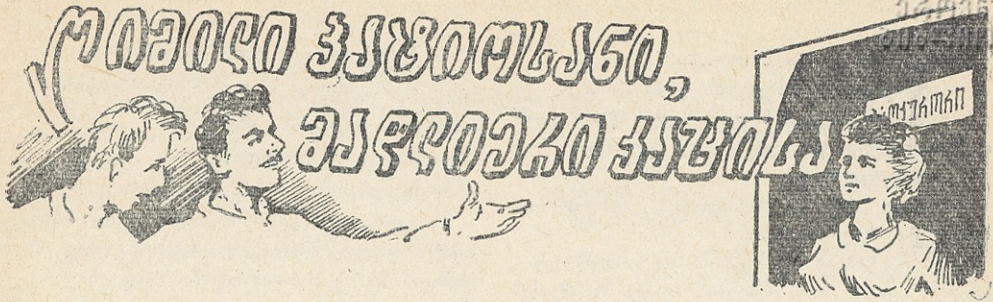
9.

გვიან ღამით დაბრუნდა ვასო ხაბაშვილი სამმართველოში, სისხლის სამართლის სამძებრო განყოფილების უფროსის კაბინეტს მიაშურა და საქმის დაწვრილებითი გაცნობის შემდეგ დაუმატა:

— მკვლელობა დანაშაული აღიარა!

— ქებას იმსახურებთ, — თქვა ვალერიან თალაკვაძემ, — ეს ჭეშმარიტი შემოქმედებაა, რომელიც სიამოვნებას ანიჭებს ყოველ კეთილ ადამიანს — წამოდგა, კმაყოფილების ნიშნად ხელი მაგრად ჩამოართვა ხაბაშვილს და შემდგომი წარმატება უსურვა მას.

გარეთ სიცოცხლით საგსე ქალაქი სმაურობდა ბედნიერი, გრძნობამოჭარბებული ვასო ხაბაშვილი გზაზე მიაბიჯებდა და სიყვარულით ესალმებოდა ნაცნობ-მეგობრებს, რომლებიც მასში მახლობელ ადამიანს ხედავდნენ.

(გამომძიებლის ჩანაწერი)

1.

აფხაზეთის პროკურორის მისაღებში ორი აღელვებული ახალგაზრდა შევიდა. ერთმა მათგანმა გაოფლილი კისერი ცხვირსახოციტ შეიმშრალა და მიმართა გოგონას, რომელიც პირადი მდივნის მაგიდას უჯდა.

— პროკურორი გვინდა...

— პროკურორს მიღება არა აქვს, მიბრძანდით თანაშემწესთან.

— უნდა ვინახულოთ პირადად პროკურორი, გადაუდებელი საქმე გვაქვს. გთხოვთ მოახსენოთ, — მკვხედ წარმოსთქვა მეორემ, რომელსაც მღელვარებისაგან ფერი წასვლოდა.

გოგონამ შესწყვიტა წიგნის კითხვა, მაგიდის ნახევრად გამოღებულ ზემო უჯრაში რომ ელოდოდა და მთხოვნელებს შეხედა. იგი აღზნებულ, გამომწვევ მზერას წააწყდა. უნებლიედ უჯრა მიხურა, წამოდგა და პროკურორის კაბინეტისაკენ გაეშურა. კარებთან შეჩერდა, ოდნავ შემობრუნდა და იკითხა.

— რა საკითხზე ხართ, ვინ ბრძანდებით?

ძმები ვართ ხაბურზანიები, ზუგდიდის რაიონიდან. თუ რაზე მოვედით, ამას მას ვეტყვი, — ამაყად უბასუხა იმავე ახალგაზრდამ.

მდივანი მალე დაბრუნდა და ხაბურზანიებს გამოუცხადა, რომ მათ მოადგილე მიიღებდა. ამ წინადადებას ძმები უარით შეხედნენ. პროკურორი იძულებული გახდა საქმე გადაედო და მათთვის მოესმინა.

ხაბურზანიებს ხელთ ჰქონდათ თხოვნა, სადაც აღნიშნული იყო, რომ ორი საათის წინ, ქალაქ ვალში მისცეს ქრთამი — 800 მანეთი ადგილობრივი მილიციის მუშაკს ჯეჯელავას, რომელიც აწარმოებდა მოკვლევას მათი მამის ჯეჯელავას საქმეზე. თხოვნის ავტორები ჩიოდნენ, ჯეჯელავამ უსაფუძვლოდ დასდო ბრალი ჯეჯელავას მსხვილფეხა რქოსანი საქონლის ქურდობაში და დააკავო. გარდა ამისა, ერთ-ერთ მმათაგანს — კოტეს დევნის როგორც დანაშაულის თანამონაწილეს. ბოლო რომ მოედოთ ჯეჯელავას

ძალმომრეობისათვის, გადაწყვიტეს მიეცათ ქრთამი და მაშინვე ემხლებინათ. თხოვნას თან ერთოდა ფულის ნიშნების ნომრებისა და სერიების სია. კოტემ ეს დოკუმენტები პროკურორს წარუდგინა, მოკლედ ვადაცნო თხოვნის შინაარსი და დასძინა, ძმასთან ერთად დაინახა, თუ როგორ გამოცვალა ჯეჯელავამ ფული ადგილობრივ შემხანველ სალაროში ვიღაც ახალგაზრდის მეშვეობით.

პროკურორმა ყურადღებით წაიკითხა თხოვნა და კოტეს მიუბრუნდა.

— რატომ ქრთამის მიცემამდე არ მიმართეთ საგამომძიებლო ორგანოებს?

— ვერ მოვისაზრეთ, ამხანაგო პროკურორო, დაუფიქრებლად მიუგო კოტემ. მის სახეზე გამოიხატა სინანული დაშვებული შეცდომის გამო.

— ასეთ საქმეში არა ვართ გამოცდილი, ბატონო! — ღმილით დააყოლა მეორე ძმამ, რომელსაც გივი ერქვა.

პროკურორმა შუბლი შეიკუმუნა და მკაცრად თქვა:

— თუ იცით, რომ განზრახ ცრუ დასმენას ისჯება კანონით?

— რას ბრძანებთ, თავს დავდებ მოსაჭრელად, თუ ერთი სიტყვა იქნება ტყუილი. მხოლოდ აჩქარდით, ფული არ გადამალოს... — მუდარით წარმოთქვა გივიმ.

პროკურორმა ხაბურზანიებს თხოვა მისაღებში მომიცადეთო, თვითონ კი დაფიქრდა. მომიჩივანთა ნაამბობი საკმაოდ დამაჯერებლად გამოიყურებოდა, მაგრამ მას წესად ჰქონდა, ვიდრე გადაწყვეტილებას მიიღებდა, ყველაფერი აეწონ-დაეწონა. აშკარა იყო, ძმები განაწყენებული იყვნენ ჯეჯელავაზე, რაც საეჭვოდ ხდიდა მათ განცხადებას და მოითხოვდა სიფრთხილეს შემოწმების მეთოდის შერჩევაში. მაგრამ ეს თავისთავად არ გამოირიცხავდა ჯეჯელავას მიერ დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობას. ასე იყო თუ ისე, მთელი სიგარტ-სიგანით ისმოდა საკითხი: უნდა დაწყებულყო თუ არა დაუყოვნებლივ ფულის ძებნა ჯეჯელავასთან. თუ ეს უკანასკნელი მერქთამე იყო, არ შეიძ-

ლებოდა ხელსაყრელი მომენტის გაშვება ნივთიერი მტკიცების აღმოსაჩენად. თუ, პირიქით, მას ცილს სწამებდნენ, ჩხრეკა ნიშნავდა პატიოსანი ადამიანის დაუმსახურებელ შეურაცხყოფას. ჭეჭელავს ბინის ჩხრეკის საკითხი უნდა გადაწყვეტილიყო გამომდინარე იქიდან, სწორი იყო თუ არა საბურჯანების განცხადება. მაგრამ სწორედ ამ განცხადების შესამოწმებლად იყო საჭირო ჩხრეკის ჩატარება. ყოველივე ეს მოკადრობულ წრეს წააგავდა.

2.

დაახლოებით ნახევარი საათის შემდეგ სოხუმიდან გალისაკენ მიქროდა „ვოლგა“, რომელშიც ავტონომიური რესპუბლიკის პროკურორთან და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მინისტრის მოადგილესთან ერთად მეც ვიზუფებოდი.

ჭეჭელავა შინ დაგვიხვდა. ჩვენი მისვლის მიზანი რომ შეიტყო, კრინტი არ დაუძრავს. მოღუშული, უსიტყვოდ ადევნებდა თვალს ჩხრეკას. ოჯახის სხვა წევრებსაც არ გამოუშეღვენებიათ მღელვარება. შექმნილმა ვითარებამ გაანერვიულა მხოლოდ და მხოლოდ ჭეჭელავს რვა წლის გოგონა, რომელიც მოულოდნელად აქვითინდა. პროკურორი მას გვერდით მიუჯდა, მიუალერსა, მერე მოკლე გასართობი ამბავი მოუთხრო და მალე დაამშვიდა.

ჭეჭელავს სახლში ფული ვერ ვიპოვეთ. ჩხრეკის დამთავრებისთანავე რაიონის პროკურატურაში მის დაკითხვას შევეუძღვით. ჭეჭელავამ გადაჭრით უარყო ქრთამის მიღება და აღნიშნა, იმ დღეს ძმები საბურჯანები თვალით არ მინახავსო. არ შეიძლება ითქვას, რომ მისი ჩვენება მტკიცე, დალაგებული იყო. მას დაბნეულობა ეტყობოდა, ხშირად აზრი უწყდებოდა, იძულებულს გვხდიდა კითხვები გაგვემეორებინა, დროდადრო უადგილო აღწვთებებს გამოთქვამდა საბურჯანების განცხადების გამო, მათ პროვოკატორებს უწოდებდა.

საბურჯანები, ჯერ კოტე, მერე კი ვივი უყოყმანოდ წაუდგნენ პირში ჭეჭელავს, წარბშეუხრეოდ ჩამოთვალეს ყველა წვრილმანი, რაც ქრთამის მიცემასთან იყო დაკავშირებული. ჭეჭელავს, პირიქით, ლენჩივით ეცირა თავი, დამნაშავეს გამომეტყველებით იღიმებოდა.

დასკვნა პიროვნების ბრალეულობის შესახებ უნდა გაკეთდეს საქმის ირგვლივ შეგროვილ ყველა მტკიცებულობათა ანალიზის საფუძველზე. ეს არის ერთ-ერთი უმარტივესი დებულებათაგან მართლმსაჯულებისა, მაგრამ რწმენა, დამნაშავეა თუ არა ბრალდებული, გამომძიებელს,

როგორც წესი გამოუმუშავდება გაცილებით ადრე. მის ჩამოყალიბებაში გარკვეულ როლს თამაშობს ცალკეული ღონისძიებანი, რომლებსაც იგი განახორციელებს. ამ ღონისძიებებს შედეგად მოყვება ობიექტური მონაცემების, მტკიცებათა მოპოვება. სწორედ მათ უნდა ემყარებოდეს როგორც გამომძიებლის, ისე სასამართლოს რწმენა. მაგრამ ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ საგამომძიებლო მოქმედება არ გვირგვინდება წარმატებით. მიუხედავად ამისა, ამ მოქმედებამ შეიძლება გარკვეული შთაბეჭდილება შეუქმნას გამომძიებელს. ასე იყო საბურჯანებთან ჭეჭელავს დაპირისპირების შემდეგ. მართალია, დაპირისპირებას შედეგი არ მოუყოლია, ორთავე მხარე იძახდა, მე ვარ სწორიო, მაგრამ ჩვენ შეგვექმნა შთაბეჭდილება, რომ ჭეჭელავა ტყუოდა, მან ქრთამი აიღო და მოასწრო ფულის გადახდა. შთაბეჭდილება, თუ ის არ არის დაფუძნებული ობიექტურ მონაცემებზე, რასაკვირველია, ნაკლებად სანდოა. მაგრამ იგი როგორცაც თავისთავად აეკვირება გამომძიებელს, განსაკუთრებით საქმის დასაწყისში, როცა ჯერ კიდევ ყველაფერი ბინდითაა მოცული. ასეთი შთაბეჭდილებები რომ არსებობს, ამაში არაფერია ცუდი. დაუშვებელი ის არის, როცა გამომძიებელი მათი გავლენის ქვეშ მოექცევა და ისე მოქმედებს. თუ რა შეცდომა შეიძლება ამას მოჰყვეს, ეს შემდეგიდან ჩანს.

კოტე საბურჯანისა წინადადება მიეცით თანამოწმეების თანდასწრებით ეჩვენებინა ფულის გადაცემის ადგილი. მან მიგვიყვანა პურის სა-

წინება და მათ ირგვლივ წინასწარი შეთანხმება.

კარტოზიასთან დაპირისპირების დროს გივო ხაბურზანია უკვე აღარ გამოიყურებოდა ისე ყოჩაღად, როგორც ადრე ეკიარა თავი. უკვე გრძნობდა, რომ ბრძოლა წაგებული ჰქონდა.

როცა ცრუ დასმენის ყველა მამხილებელი საბჭოთა წარგულდგინე, ერთხელ კიდევ გაიბრძოლა როგორც მომაკეცადმა:

— მზად ვარ დავიფიცო ილორის ხატზე, რომ ფული მივეცი...

სხვა არაფერი დამჩინებდა, გარდა იმისა, რომ ქართული ანდაზით მეპასუხა:

— ფიცი მწამს, ბოლო მაკვირებებსო.

6.

ქურდობა მძიმე დანაშაულია, მაგრამ ყველა ვინც ამ დანაშაულს ჩადის, ერთნაირად საშიში როდია საზოგადოებისათვის. ბევრი გმობს თავის საქციელს და ცდილობს სწორ გზას დაუბრუნდეს. აღწევს კიდევ ამას. ზოგს კი მიაჩნია, უფლება აქვს პატიოსან ადამიანთა შრომის ხარჯზე იარსებოს. ესენი არიან ქურდი რეციდივისტები. მათი ცხოვრება ბოროტ-მოქმედებათა ერთიან ჯაჭვს მოგვაგონებს. ისინი მზად არიან აღმართონ მზაკერული ხელი ყველას თავზე, ვინც წინ აღუდგება მათ ბნელ საქმიანობას. ასეთ საშიშ დამნაშავეთა რიცხვს ეკუთვნოდნენ ხაბურზანიები; ისინი არ თვლიდნენ საძრახისად, რომ კოლმეურნეებს პარავდნენ მუშა საქონელს, ძროხას. როცა მილიციის მუშაკი ჯეჯელავა გადაეღობა მათ, ისინი გაცოფებული ეძგერნენ მას. ხაბურზანიებმა იცოდნენ, რომ კანონი სასტიკად დევნის მექრთამეს და გადაწყვიტეს ეს გამოეყენებინათ შურისძიებისათვის. მაგრამ დაიფიქრეს, რომ კანონი სჯის მხოლოდ ნამდვილ დამნაშავეს. ისინი მოტყუდნენ ანგარიშში, რაც ძვირადაც დაუჯდათ...

სუხუმის სახალხო სასამართლომ ხანგრძლივი

დროით თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯა გივო და კოტე ხაბურზანიებს. დამსახურების მიხედვით მიეზღოთ ჯვებე ხაბურზანიას, ცრუ მოწყმეებს. შემდგომმა სასამართლომ ეს გადაწყვეტილება ძალაში დატოვა.

7.

რამდენიმე ხნის შემდეგ გზად გავიარე ვაღში და შემთხვევით შევხვდი ჯეჯელავას, რომელსაც მისი გოგონა ახლდა. ბავშვის გიშრისფერ გრძელ ნაწნავებში თეთრად ბზინავდა აბრეშუმის ბაფთები, ბანტებად გულდასმით შეკრული. იგი ხტუნვით მიდიოდა, ცდილობდა ხელიდან გასხლტომოდა მამას. მან ვერ მიცნო. ჯეჯელავამ შორიდან შეამჩნია და ღიმილით ხელი დამიქნია. ეს იყო ღიმილი პატიოსანი, მაღლიერი კაცისა.

ქიზიყა ვა მიჭოოჲი

აქტუალური პრობლემის მრიონალური გამოკვლევა¹

მიმე დანაშაულთა მნიშვნელოვანი ნაწილი სიმთვრალეშია ჩადენილი. უკვე ეს გარემოება აქტუალურს ხდის ნაშრომს, რომელიც ეხება სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემას. თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებასაც, რომ ა. ვაბიანის გამოკვლევა საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში პირველი მონოგრაფიაა, რომელიც ეძღვნება ამ საკითხს. ნათელი ვახდება, თუ რაოდენ საპასუხისმგებლო ამოცანის წინაშე იდგა ავტორი, როდესაც ხელს ჰკიდებდა ამ მეტად რთული და მნიშვნელოვანი პრობლემის დამუშავებას.

პრობლემის ძირითადი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ გამოინახოს მეცნიერულად დასაბუთებული და პრაქტიკით განმტკიცებული მყარი კრიტერიუმი, რომელიც შესაძლებელს გახდის სიმთვრალისა და შერაცხადობის მიმართების სწორ გადაწყვეტას და ამის საფუძველზე პასუხისმგებლობის სწორი კონსტრუქციის აგებას.

ავტორი თავს არიდებს საყოველთაოდ აღიარებული დებულებების გადმოცემას და ორიგინალური, დასაბუთებული მოსაზრებებით ცდილობს გადაწყვიტოს საძიებელი საკითხი. რაც მთავარია, სარეცენზიო მონოგრაფია ხასიათდება ლოგიკური თანმიმდევრობით, ე. ი. მთელი ნაშრომი ერთი მთავარი დებულების დასაბუთებისაკენ არის მიმართული. ეს დებულება კი იმაში მდგომარეობს, რომ საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით პასუხისმგებლობა სიმთვრალეში ჩადენილი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობისათვის ყველა შემთხვევაში უნდა შეესაბამებოდეს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს. ავტორის სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ მან შესძლო მოეცა სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ორგანული კონსტრუქცია, რომელიც ძირითადად აქმაყოფილებს ამ მოთხოვნას.

ა. ვაბიანი პრობლემის კვლევას ბრალის ცნების ანალიზით იწყებს. იგი ამოსავალ წერტილად იღებს საბჭოთა სისხლის სამართლის უწყვეტ პრინციპს, რომელიც უარყოფს ობიექტურ შერაცხვას და სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ბრალს უკავშირებს. სწორია ავტორი, როდესაც აღნიშნავს: „ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი საბჭოთა სისხლის სამართლისათვის წარმოადგენს იმდენად ფუნდამენტალურ პრინციპს, რომ იგი ვერ ითმენს ვერავითარ გამოწვევას“ (გვ. 8). ეს დებულება წითელ ზოლად გასდევს მთელ ნაშრომს.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის და ქმედობის ბრალად შერაცხვის წინაპირობად ავტორს მიაჩნია შერაცხადობა. ე. ი. საუბიექტის უნარი შეიგნოს თავისი საქციელი და უხელმძღვანელოს მას. სწორად იქცევა ავტორი, როდესაც შერაცხადობის საკითხს უკავშირებს ნებისყოფის თავისუფლების ფილოსოფიურ პრობლემას.

ნებისყოფის თავისუფლების მარქსისტული თეორია მართალია იძლევა გასაღებს საერთოდ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიზანშეწონილების დასაბუთებისათვის, მაგრამ ჩვენი აზრით იგი არის საკმარისი იმ საკითხს გადასაწყვეტად, წარმოადგენს თუ არა პირი კონკრეტულ შემთხვევაში ნებისყოფის საუბიექტს. როგორც სავსებით სწორად აღნიშნავს ავტორი, ნებისყოფის თავისუფლება მარქსიზმს ესმის როგორც საქმის ცოდნით გადაწყვეტილების მიღების უნარი. აქედან გამომდინარე თავისუფალია ის, ვინც შეიცნობს ობიექტურ კანონზომიერებას და იმოქმედებს ამ კანონზომიერების შესაბამისად, ე. ი. მიიღებს ობიექტურად ღირსეულ გადაწყვეტილებას. ნათელია, რომ დამნაშავე დანაშაულის ჩადენით უკვე თავის არათავისუფლებაზე მიუთითებს.

მაგრამ განა ამ პრობლემის გადაჭრა წყვეტს პირის შერაცხადობის პრობლემას. ჩვენი აზრით იმის გადასაწყვეტად, წარმოადგენს თუ არა პირი დანაშაულის საუბიექტს, გვერდს ვერ აუვლით ქცევის ფსიქოლოგიური სტრუქტურის ანალიზს. სწორედ ფსიქოლოგია იძლევა გასაღებს იმის დასადგენად, თუ კონკრეტულად როგორ-

¹ А. А. Габияни, Уголовная ответственность за преступления, совершенные в состоянии опьянения, Тбилиси, 1968 г.

მა მოქმედებამ შეიძლება გამოიწვიოს სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა და რა შემთხვევაში გვევლინება ადამიანი ნებისყოფის სუბიექტად.

ვეტიქრობთ ნაშრომი მოიგებდა, ავტორს შერაცხადობის პრობლემა ამ ასპექტშიც რომ განეხილა. მით უმეტეს, რომ ქართული ფსიქოლოგიური სკოლა, კერძოდ პროფ. დ. უზნაძის განწყობის თეორია, მას საშუალებას მისცემდა ამ მიმართულებით გაეკეთებინა ზოგიერთი ორიგინალური დასკვნა.

მონოგრაფიის პირველ თავში ავტორი ეხება საკითხს იმის შესახებ, თუ რა გავლენას ახდენს სიმთვრალე ადამიანის შეგნებასა და ნებისყოფაზე. ამ საკითხთან დაკავშირებით განაწილებულია დიდძალი სამედიცინო ლიტერატურა. მოტანილია მრავალი მაგალითი სასამართლო ფსიქიატრიის პრაქტიკიდან.

ავტორი დეტალურად განიხილავს საკითხს იმის შესახებ, თუ რა გავლენას ახდენს ადამიანის შეგნებასა და ნებისყოფაზე ჩვეულებრივი სიმთვრალე, პათოლოგიური სიმთვრალე და ქრონიკული ალკოჰოლიზმი.

მისი აზრით ინტელექტუალური და ნებელობითი სფეროს სრული მოშლა შეიძლება გამოიწვიოს არა მარტო პათოლოგიურმა, არამედ ჩვეულებრივმა ძლიერმა სიმთვრალემ. ეს დებულება ჩვენი აზრით დამაჯერებლად სრის დასაბუთებული.

ამასთან დაკავშირებით ავტორი აყენებს საკითხს: შეიძლება თუ არა სუბიექტი ალკოჰოლის მიღების დროს ითვალისწინებდეს ისეთი მდგომარეობის დადგომას, როცა იგი დაჰკარგავს თავისი ქცევის მნიშვნელობის შეცნობის წარმართვის უნარს. ამ კითხვას ავტორი დადებითად პასუხობს. მისი აზრით ასეთი მდგომარეობის გათვალისწინების უნარი პირს შეიძლება ჰქონდეს არა მხოლოდ ჩვეულებრივი შერაცხადობის გამომრიცხველი სიმთვრალის, არამედ პათოლოგიური სიმთვრალისა და ქრონიკული ალკოჰოლიზმის დროსაც.

ეს დებულება ავტორისათვის ამოსავალი წერტილია სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთების დროს. მას ეძღვნება მონოგრაფიის მეორე თავი.

სიმთვრალეში ჩადენილ დანაშაულთან დაკავშირებული საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მოკლე ისტორიული მიმოხილვის შემდეგ ავტორი ამომწურავად განიხილავს საბჭოთა იურისტების შეხედულებებს, რომლებიც სხვადასხვაგვარად ცდილობენ დასაბუთონ პასუხისმგებლობა სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულისათვის. მხოლოდ მათი დამაჯერ-

ებელი კრიტიკის შემდეგ აყალიბებს ავტორი საკუთარ შეხედულებას, რომელიც ორიგინალურად წყვეტს სიმთვრალეში ჩადენილი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის პრობლემას. საკითხის ავტორისეული გადაწყვეტა ასეთია:

1. საფუძვლების მე-12 მუხლს, რომელიც აღიარებს, რომ სიმთვრალე სუბიექტს არ ათავისუფლებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან, მხედველობაში აქვს შემთხვევები, რომელიც ლიტერატურაში ცნობილია *actio libera in causa*-ს სახელწოდებით (გვ. 95).

2. *actio libera in causa*-ს შემთხვევაში პასუხისმგებლობის ობიექტური საფუძვლად გვევლინება სრული სიმთვრალის ან ძილის მდგომარეობაში ჩადენილი სისხლისსამართლებრივად დასასჯელი ქმედობა, ხოლო პასუხისმგებლობის სუბიექტური საფუძველი (ბრალი) გადატანილია ქმედობის იმ მომენტზე, როდესაც შერაცხად მდგომარეობაში მყოფ პირი თავს ჩაიყენებს შეურაცხ მდგომარეობაში (გვ. 97).

3. სრულ სიმთვრალეში ჩადენილი საზოგადოებრივად საშიში მოქმედებისათვის პირი პასუხს აცემს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მას საკუთარი თავის შეურაცხ მდგომარეობაში ჩაყენების მომენტისათვის ჰქონდა ბრალეულ ფსიქიკური დამოკიდებულება განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის ფორმით იმ ქმედობასთან, რომელიც მან უკვე სრული დათრობის შემდეგ ჩაიდინა (გვ. 99).

ამ რთული პრობლემის ასეთი გადაწყვეტა, ჩვენი აზრით, თეორიულად და პრაქტიკულად ყურადსაღებია. თავის აზრს ავტორი ორიგინალურად და თანმიმდევრულად ასაბუთებს, თუმცა მისი მსჯელობა ყოველთვის ერთნაირად დამაჯერებელი არ არის.

მაგალითად, ავტორი 104-ე გვერდზე წერს:

შერაცხადობის გამომრიცხველი სიმთვრალის მდგომარეობაში მოქმედებით საზოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელებისას პირდაპირ განზრახვასთან გვექნება საქმე, თუ პიროვნება ალკოჰოლის მიღების მომენტში ითვალისწინებდა იმ მოქმედების შესაძლებელ საზოგადოებრივად საშიში შედეგს, რომელიც მან დათრობის შემდეგ ჩაიდინა და სურდა რა ამ შედეგის დადგომა, შეგნებულად ჩაიყენა თავისი თავი ძლიერი თრობის მდგომარეობაში.

საქმე იმაშია, რომ პირდაპირი განზრახვის დროს პირი მოქმედებს კონკრეტული დანაშაულებრივი მიზნის მიღწევის სურვილით. ასეთი სურვილის მისაღწევად მას უპირველეს ყოვლისა სჭირდება შეგნება და ნებისყოფა. თუკი იგი თვით მოიყვანს თავის თავს ისეთ მდგო-

მარეობაში, რომ დაკარგავს თავისი მოქმედების კონტროლის უნარს. მაშინ რა იმედი უნდა ჰქონდეს მას, რომ მისი შეუგუნებელი მოქმედება მიაღწევს იმ მიზანს, რომელიც მან ნორმალურ მდგომარეობაში დაისახა?

დასაბუთება აკლია იმ დებულებასაც, რომლის მიხედვით სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა შეიძლება დადგეს პათოლოგიურ სიმთვრალეში ჩადენილი მოქმედებისათვისაც თუკი სახეზეა პირდაპირი განზრახვა. ძნელია იმის წარმოდგენა, რომ პირმა დანაშაულის ჩასადენად თავი პათოლოგიურ სიმთვრალეში ჩაიყენოს. ასეთი სიმთვრალე ჯერ ერთი უმეტესად არ არის დამოკიდებული სუბიექტის ნებაზე და რაც მთავარია შეუძლებელია პირმა წინასწარ განსაზღვროს თუ პათოლოგიური სიმთვრალის შემთხვევაში იგი რას მოიმოქმედებს, ყოველ შემთხვევაში იგი არაფრით არ არის დაზღვეული იმისაგან რომ ჩაიდენს ისეთ მოქმედებას, რომელიც მისთვის სრულიადაც არა არის მისაღები. საერთოდ პათოლოგიური სიმთვრალის დროს ჩადენილი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას დგება ობიექტური შერაცხვის დაშვების საფრთხე და ამიტომ, ამ საკითხს უფრო ფრთხილად უნდა მოვეყვიდეთ.

მონოგრაფიის მეოთხე თავი ეხება საკითხს იმის შესახებ, თუ რა ზეგავლენას ახდენს სიმთვრალე პასუხისმგებლობის ხარისხზე. საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის, სასამართლო პრაქტიკის და ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე ავტორი მიდის მეტად საინტერესო და სავსებით სწორ დასკვნამდე, რომ

მელსაც იგი აყალიბებს საკანონმდებლო წინადადების სახით. ა. გაზიანს მიზანშეწონილად მიაჩნია საფუძვლების 34-ე მუხლში სასჯელის დამამძიმებელ გარემოებად (პ. 10) ჩაითვალოს. დანაშაულის ჩადენა ალკოჰოლური თრობისა ან სხვა ნარკოტიკული ნივთიერებით მოწამვლის მდგომარეობაში ისეთი სამსახურებრივი, პროფესიული ან სხვა საქმიანობის შესრულების დროს, რაც საფრთხეს უქმნის მოქალაქეთა სიცოცხლეს, ჯანმრთელობის ან სოციალისტურ თუ პირად ქონებას.

ამვე თავში ავტორი ყურადღებას ამახვილებს დანაშაულის სიმთვრალეში ჩამდენ პირთათვის დამატებითი სასჯელის დანიშვნის საკითხზე. აქვე ავტორი იხილავს საკითხს დანაშაულის ჩამდენ ალკოჰოლიკების ან ნარკომანების იძულებითი მკურნალობის შესახებ. წამოყენებულია მრავალი საინტერესო წინადადება, რომლის პრაქტიკაში დანერგვა უდავოდ ხელს შეუწყობს ალკოჰოლიზმისა და ნარკომანიის წინააღმდეგ ბრძოლას.

დასკვნა: შენიშვნები, რომლებზეც ჩვენ შევაჩერეთ ყურადღება, სრულიადაც არ მოქმედებს ნაშრომის დადებით შეფასებაზე. მონოგრაფია ეხება პრაქტიკულად საჭირობოროტო და თეორიულად საინტერესო პრობლემას, დაწერილია მაღალ თეორიულ დონეზე. იგი კარგი შენაქენია საბჭოთა სისხლის სამართლის მეცნიერებასა და პრაქტიკისათვის.

თ. შავაშულიძე,
იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი

წიგნი კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის პროცესუალურ და პრაქტიკულ საკითხებზე*

გ. ა. ციმაკურიძის მონოგრაფია დაწერილია საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესუალურ და კრიმინალისტიკურ ლიტერატურაში ნაკლებად დამუშავებულ თემაზე. მონოგრაფიაში განხილულ საკითხებს აქვს არა მარტო თეორიული, არამედ დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც.

მონოგრაფია შესდგება ორი წიგნისაგან, პირველი წიგნი ასახავს სსრ კავშირის სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობისა და საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ნორმების ანალიზს, რომელიც შედარებულია მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესატყვის ნორმებთან და აქედან გამომდინარე მოცემულია კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის ცნების განსაზღვრა, გამოკვლევათა სახეობის სპეციფიკა, რაც წარმოადგენს მის საფუძვლად და მისი დანიშვნისა და ჩატარების თავისებურებას.

მთელი რიგი დებულებანი მონოგრაფიაში ახსნილია ახლებურად. ასე მაგალითად: ავტორის მიერ მეტად ორიგინალურად და, ჩვენი გაგებით, სწორად არის გადაწყვეტილი საკითხი, ერთი მხრივ სასამართლოსა და გამოძიების, ხოლო მეორე მხრივ ექსპერტ კრიმინალისტიკის კომპეტენციის განსაზღვრისა, ცალკეულ კრიმინალისტიკური გამოკვლევების ჩატარების საკითხში (გვ. 168-179).

მონოგრაფიაში ასევე ახლებურად არის გაშუქებული საკითხი, კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის დასკვნების სახეობისა და მათი მნიშვნელობის შესახებ სასამართლო და საგამომძიებლო პრაქტიკაში (გვ. 51-70).

მეორე წიგნში, ყოველმხრივ განხილულია კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის ცალკეული სახეობის გამოკვლევების მეთოდის სპეციფიკა, კერძოდ ხელნაწერების, დაქტილოსკოპიის, ბალისტიკური და სხვ.

ნაშრომში მოყვანილია ისტორიული მონაცემები საქართველოს სსრ-ში კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის განვითარების შესახებ. ექსპერტიკენტული მონაცემები ცალკეული იდენტიფიკაციური ნიშნების ხშირადობისა ქართულ დამწერლობაში, პაპილარული ქარგის შენახვის პირობებისა და ა. შ. რაც იწვევს გარკვეულ მეცნიერულ ინტერესს.

მონოგრაფია დაწერილია პროცესუალური და კრიმინალისტიკური ლიტერატურის, თბილისის სამეცნიერო კვლევითი სასამართლო ექსპერტიზის ლაბორატორიის მრავალწლიანი პრაქტიკის შესწავლისა და შეჯამებისა და სხვა მოკავშირე

რესპუბლიკებში, კრიმინალისტიკურ დაწესებულებებში კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის წარმოების ღრმა ანალიზის საფუძველზე.

ავტორის მიერ გაკეთებული კრიტიკული შენიშვნები, მიმართულია სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობასა და საგამომძიებლო პროცესუალურის ორგანოების პრაქტიკის შემდგომი სრულყოფისაკენ საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესში, კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის შესაძლებლობათა გამოყენების საკითხში.

მონოგრაფია არ არის მოკლებული ზოგიერთ ნაკლოვანებებსაც:

1. პირველ წიგნში, პირველ თავად დასახელებულია „კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის პროცესუალური და თეორიული საფუძვლები საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესში“.

ლოგიკურია ვიფიქროთ, რომ ამ თავში მოცემული იქნებოდა არა მარტო ლიტერატურული წყაროებისა და პრაქტიკის ანალიზი, კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის საკითხებზე, არამედ დეტალურად იქნებოდა გაშუქებული კანონმდებლობათა რეკომენდაცია, მაგრამ ავტორი დაკმაყოფილდა მარტოდენ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ნორმების ანალიზით.

2. მეორე წიგნის მეორე თავში — „ნივთმტკიცებლათა ცალკეული სახეობის კრიმინალისტიკური გამოკვლევების მეთოდის სპეციალური საკითხები“, მოცემულია არა მარტო გამოკვლევების მეთოდიკა, არამედ სისხლის სამართლის ზოგიერთი მატერიალური ნორმების ანალიზიც. კერძოდ მაგალითად § 3 „სისხლის სამართლებრივი ნორმებისა და კრიმინალისტიკური წინაპირობანი, რომელნიც გამოირიცხავენ სასამართლო-ბალისტიკური ექსპერტიზის დანიშვნის აუცილებლობას, იმ საკითხების გადასაწყვეტად, გამართულია და ვარგისია თუ არა იარაღი სროლისათვის“. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საკითხი არ არის ინტერესს მოკლებული, იგი არ უნდა ყოფილიყო განხილული ამ თავში და სპეციალურად მონოგრაფიაში.

მოყვანილი ნაკლოვანებები არ ასუსტებს მონოგრაფიის საერთო დადებით შეფასებას, რომელიც დაწერილია გამართული რუსული ენით, შეაქვს მნიშვნელოვანი წვლილი საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესისა და კრიმინალისტიკური მეცნიერების როგორც თეორიულ, ისე პრაქტიკულ საკითხების განვითარებაში.

გ. ლომიძე

გ. ა. ციმაკურიძე, მონოგრაფიაზე „კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის პროცესუალური და მეთოდური საკითხები საქართველოს სსრ რესპუბლიკაში“. გამოცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, წიგნი 1, 1967 წ. წიგნი 2, 1969 წ. თბილისი.

საინსტიტუტო ნარკვევები

გამოვიდა ზ. მესენგისერის წიგნი „ჩანაწერები სასამართლო დარბაზიდან“.

„ჩანაწერებში“ ავტორი ჰყვება ადმინისტრაციული ორგანოების დაუღალავ ბრძოლაზე სოციალისტური კანონიერების დაცვისათვის, მართლწესრიგის ყოველგვარი დარღვევის აღმოფხვრისათვის და ამასთან თვალსაწიანს ხდის საზოგადოებრივ-

ბის როლს სოციალისტური კანონიერების განმტკიცებაში.

კარგად იკითხება ნარკვევი „როგორ გაიხსნა ერთი დანაშაული“. სოფ. ვაქირთან მანქანამ გაიტანა ერთი მოქალაქე, მძღოლი კი მიიმალა. ეს შემთხვევა პირადი ინტერესებისათვის გამოიყენა ამ სოფლის მცხოვრებმა ვ. გორიძემ, რომელმაც გამოძიებას ვანუტყხადა, რომ იგი იცნობს დანაშაულის ჩამდენს.

დიდი შრომა და უძილო დამეების გათევა დასჭირდა გამოძიებელ ვ. ქრისტესიაშვილს, რომ საშუაროზე გამოეყვანა ცრუ ჩვენების მიმცემი და საბრალდებო სკამზე დაესვა ნამდვილი დამნაშავე.

მილიციისა და პროკურატურის მუშაკთა ერთობლივ ოპერატიულ მუშაობაზეა ლაპარაკი ნარკვევში „ხახვის ქურდი“. თელავის რაიონის სოფ. ყარაჯალაში კოლმეურნე ეიდარ ისაოლი ვამთენიისას ყელგამოჭრილი იპოვნეს თავისავე ბოსტანში.

შემთხვევის ადგილზე სწრაფად გამოცხადდნენ მილიციის და პროკურატურის თანამშრომლები. ყოველგვარი წესების დაცვით ჩატარდა შემთხვევის

ადგილის დათვალიერება. ლობესთან აღმოჩნდა ურმის თვლების ნაკვალევი; ისიც დადგინდა, რომ ლობეზე ცხენი იყო გამობმული, რადგან მიწა ცხენის ჩლიქებით იყო დატეხილი. მილიციის მუშაკები გაჰყენენ ამ კვალს და მკვლელს მიაგნეს კიდევ.

საზოგადოებრიობის როლზე დანაშაულობათა თაიდან აცილების საქმეში მოთხრობილია ნარკვევში „ხულიგანი ხალხმა შეიპყრო“.

ნარკვევში „ვინ არის დამნაშავე?“, „გულახდილი საუბარი“, „ორი დედის ერთი შვილი“, „მოლიბულ გზაზე“ მწვავედ დგას საკითხი იმ მშობელთა მიმართ, რომელთა გულგრილობამ შვილები დანაშაულის გზამდე მიიყვანა.

ასევე ინტერესით იკითხება ნარკვევები „შუბი ხალთაში არ დამალება“, „ხარბი“, „მდიდარი საცოლის ძიებაში“ და სხვ.

ზ. მესენგისერის წიგნი „ჩანაწერები სასამართლო დარბაზიდან“ ნათელ წარმოდგენას მისცემს მკითხველს იუსტიციის ორგანოების მუშაკთა რთულ და საინტერესო საქმიანობაზე.

მეგობრებთან გულკუთხეში

„გთხოვთ გვეწვიოთ ბუდაპეშტის ადვოკატთა კოლეგიის სხდომაზე, რომელიც გაიმართება 1969 წლის 6 და 7 ივნისს. დიდი სურვილი გვაქვს გაგიწვიოთ ისეთივე გულთბილი და მეგობრული მასპინძლობა, როგორც მივიღეთ თქვენგან, თქვენს შესანიშნავ ქვეყანაში ყოფნის დროს“.

დოქტორი ტიბორ გარდინი“

ეს გულთბილი მიწვევა გახდა საფუძველი ჩვენი ბუდაპეშტში გამგზავრებისა.

საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდიუმის თავმჯდომარე ა. პაიჭაძე, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული იურიდიული კომისიის ადვოკატურის განყოფილების გამგე მ. კომახიძე, ქ. თბილისის ოქტომბრის რაიონის იურიდიული კონსულტაციის გამგე ვ. ცქვიტარია, ადვოკატი შ. გვათუა და მე მივემგზავრებით ქვეყანაში, სადაც გველიან მეგობრები, რომლებიც ჩვენ 1968 წლის ზაფხულში შევიძინეთ. მაშინ უნგრეთის რესპუბლიკისა და ბუდაპეშტის ადვოკატთა წარმომადგენლები საქართველოს დედაქალაქს თბილისს ესტუმრნენ, ქართველ ადვოკატთა პროფესიული საქმიანობის გასაცნობად და გამოცდილების ურთიერთგასაზიარებლად.

უნგრეთის მიწაზე როგორც კი ფეხი დავადგი მაშინვე, უნებურად, უნგრელი ხალხის საამაყო შეილის შანდორ პეტეფის ბრწყინვალე ლექსი გამახსენდა, რომელიც თითქოს შეეხმიანა ჩემს მაშინდელ განწყობილებას:

„შენს ერთგულებთან მივიღივარ
და ძმურ სუფრასზე როცა ვარ,
მე ღვინით სავსე ჭიქას ვწევ
სამშობლოს დასაცავად.“

და თუმცა ღვინოს ამწარებს,
რაც შენთვის ცრემლი მდენია,
მწარე სასმისსაც ტკბილად ვცლი —
ეს სადღეგრძელო შენია!“

ქ. ბუდაპეშტში ჩასვლა, დანიშნულ დროზე ორი დღით ადრე მოგვიხდა და ეს ორი დღე მთლიანად ბუდაპეშტის დათვალიერებას მოვანდომეთ.

უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის დედაქალაქი ბუდაპეშტი, რომელიც ევროპის შუაგულში მდებარეობს, სამი ქალაქის — ბუდას, ობუდას და პეშტის შერწყმას წარმოადგენს. იგი განლაგებულია მდინარე დუნაის ორივე სანაპიროზე. ამათგან თხუთმეტი რაიონი პეშტში მდებარეობს. ექვსი ბუდაში, ხოლო ერთი კუნძულზე ჩებელში.

ბუდაპეშტი მეორე მსოფლიო ომის შედეგად თითქმის სრულიად დაინგრა და განადგურდა. უნგრელი ხალხის თავდადებული შრომისა და საბჭოთა კავშირის უანგრო დახმარების შედეგად იგი ხელახლა აღორძინდა. არ შეიძლება თვალში არ მოგვხვდეთ მუშებისათვის გაშენებული თვალწარმტაცი საცხოვრებელი კვარტალები, კულტურის სახლები, პოლიკლინიკები, სკოლები, სახალხო სტადიონი.

ჩვენთან შეხვედრის დროს მასპინძლებმა სიამოვნებით აღნიშნეს, რომ ბუდაპეშტში სწრაფი ტემპით იზრდება და ვითარდება მრეწველობა, ამასთან შეფარდებით იზრდება მუშებისა და სპეციალისტების რაოდენობა. დაგვისახელეს ბუდაპეშტის უდიდეს საწარმოთა შორის ისეთი გიგანტები, როგორიც არის: ჩებელის გიგანტური მეტალურგიული კომბინატი, ელექტრონათურების

ქარხანა „ტუნგრომი“, მანქანათმშენებელი ქარხანა „შავაგი“ და ბევრი სხვა.

ქალაქში ყოფნის დროს დავათვალიერეთ ველტერის მთა, რომელიც თითქმის ქალაქის შუაგულშია აღმართული, მის მწვერვალზე მებრძოლი ქალის მონუმენტთან ერთად აზიდულა მარმარილოს კედელი, რომელზეც უნგრელ ხალხს გულმოდგინედ ამოუკვეთავს მადლობის გამომხატველი სიტყვები გამათავისუფლებელი საბჭოთა მეომრებისადმი. თვითეული ჩვენგანი დაინტერესდა გმირულად დაღუპულ მეომართა გვარებით და, როდესაც მარმარილოზე ამოკვეთილ გვართა შორის ჩვენი თანამემამულის გვარიც ამოვიკითხეთ, სიამაყის გრძნობა დაგვეუფლა.

ბევრი საინტერესო ადგილი ვნახეთ ამ ორი დღის მანძილზე უმშვენიერეს ბუდაპეშტში. ვნახეთ პარლამენტის შენობა, სახელმწიფო კრების სათათბირო. ამ შენობის შესანიშნავ არქიტექტურულ ანსამბლში განსაკუთრებული ყურადღება მიიპყრო მარმარილოსაგან ჩამოსხმულმა რვა ბოძმა, რომლის მსგავსი მხოლოდ თორმეტი ყოფილა მთელს მსოფლიოში. ვნახეთ ბალატონის ტბა, რომლის სილამაზის აღწერა თითქმის შეუძლებელია.

ექვს ივნისს ჩვენ მიგვიწვიეს ქ. ბუდაპეშტის ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდენტმა. აქ შეგხვდით ქ. ბუდაპეშტის ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდენტის თავმჯდომარეს ტიბორ გარდიანს, სრულიად უნგრეთის ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდენტის თავმჯდომარეს ლასლო კარპატს და სხვებს. აქვე იყვნენ იურისტები: რსფსრ-დან, ინგლისიდან, საფრანგეთიდან, გერმანიიდან, იტალიიდან, იუგოსლავიიდან, პოლონეთიდან, დანიიდან, ბულგარეთიდან.

დამსწრე დელეგაციის ხელმძღვანელები გულთბილად მიესალმნენ მასპინძლებს. გულთბილმა და მეგობრულმა შეხვედრამ წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა თვითეულ ჩვენგანზე.

მეორე დღეს მოეწყო ქ. ბუდაპეშტის ადვოკატთა საერთო კრება, მოხსენებით გამოვიდა ქ. ბუდაპეშტის ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდენტის თავმჯდომარე ტიბორ გარდიანი. თავის მოხსენებაში იგი შეიხო ბუდაპეშტის ადვოკატთა კოლეგიის მუშაობას. სიტყვებით გამოვიდნენ დელეგაციების ხელმძღვანელები, რომლებმაც მშობლიურ ენაზე ილაპარაკეს. ქართულ ენაზე მისასალმებელი სიტყვა წარმოთქვა საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდენტის თავმჯდომარე მ. პაიჭაძემ.

ყოველი ფეხის გადადგმაზე ვგრძნობდით მასპინძელთა გულთბილ და მეგობრულ დამოკიდებულებას. სტუმართმოყვარეობამ ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა. წვეულებიდან წვეულებაზე გვიწვევდნენ და ერთი სრულიად არ ჰგავდა მეორეს. აქ გავეცანით ჩვენ უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის გენერალურ პროკურორს, უნგრეთის უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარეს და სხვა ოფიციალურ პირებს.

უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის იუსტიციის მინისტრის მთადგილე და ქ. ბუდაპეშტის მთავარი მოსამართლე შეგხვდა და ესაუბრა დელეგაციის წევრებს უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის სასამართლო წყობილებისა და კანონმდებლობის ზოგიერთ საკითხზე.

არასოდეს არ წაიშლება ჩვენს მეხსიერებაში გატარებული ბოლო საღამო ჩვენს მასპინძლებთან, გამომშვიდობების საღამო, სიყვარულით და სინანულით აღსავსე წუთები. გულისტკივილით ვტოვებდით მეგობრებს. ვტოვებდით უნგრეთის დედაქალაქ ბუდაპეშტს იმ ღრმა რწმენით, რომ მეგობრობა, რომელიც დამყარდა ჩვენსა და უნგრელ იურისტთა შორის აღარასოდეს აღარ გაქრება.

3. ღებუაჲე,

საქართველოს სსრ ადვოკატთა კოლეგიის პრეზიდენტის უფროსი რევიზორი

ინფორმაცია

საქართველო
საზოგადოებრივი

სანიმუშო საზოგადოებრივი წესრიგისათვის

გავაძლიეროთ დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლა, განვამტკიცოთ სოფლად სანიმუშო წესრიგი — ამ მაღალ დევიზით ჩატარდა მიმდინარე წლის 26 აგვისტოს და 5 სექტემბერს ყრილობა სოფელ ვარდისუბანსა და კაბალში.

26 აგვისტოს ვარდისუბანში ყრილობამ მოისმინა რაიონის პროკურორის **ა. ვაიტაძის** მოხსენება „დამნაშავეობასთან ბრძოლის გაძლიერებისა და სოფელში სანიმუშო საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის ღონისძიებათა შესახებ“.

კომუნისტური მორალი — აღნიშნა მომხსენებელმა გამოდის კანონიერ მემკვიდრედ იმ მაღალი ზნეობრივი იდეალებისა და კეთილშობილური მორალის პრინციპებისა, რომლებიც მასწავლობა გამოიმუშავეს საუკუნეების განმავლობაში სოლიდალური ჩაგვრისა და ზნეობრივი სიმახინჯის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

საბჭოთა ადამიანი თავისუფალი უნდა იყოს მანუ და მახინჯი გადმონაშთებისაგან. ვერაფრითარ სიკეთე, რასაც სოციალიზმი უზრუნველყოფს, მატერიალური თუ კულტურული კეთილდღეობა ვერ მოგვიტანს სათანადო შვებას თუ საზოგადოებრივი წესრიგი და ზნეობა არ არის სათანადო სიმაღლეზე. სადაც ცხოვრების ეს ძირითადი პირობა დარღვეულია იქ მაღალი იდეალები გამორიცხულია.

დამნაშავეობის წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერებისა და სანიმუშო წესრიგის დამყარების საქმეში თუ დიდი წვლილი საზოგადოებრიობამ არ შეიტანა მართო ადმინისტრაციული ზომების მიღებით მიზნის მიღწევა შეუძლებელია.

ახალგაზრდა თაობის აღზრდის საქმეში მშრომელთა როლისა და მთელი საზოგადოების მონაწილეობის შესახებ — ილაპარაკა პედაგოგმა **გ. ნოზაძემ**.

შინაგან საქმეთა რაიონული განყოფილების უბნის რწმუნებული **ი. კუქსინი**, ვრცლად შეჩერდა ვარდისუბნის ზონაში დანაშაულობის აღმოფხვრისა და საზოგადოებრივი წესრიგის განმტკიცებისათვის გაწეულ მუშაობაზე. **ი. კუქსინმა** მოიყვანა შემთხვევები, როდესაც დამნაშავეებს საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები შეგნებულად აფარებენ ხელს.

კოლმეურნეთა შორის შრომის დისციპლინის განმტკიცებას მიუძღვნა თავისი გამოხატვა ვორკის სახელობის კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ **ს. ლომიძემ**.

ყრილობაზე სიტყვებით გამოვიდნენ აგრეთვე შინაგან საქმეთა რაიონული განყოფილების უფროსი მილიციის პოდპოლკოვნიკი **მ. ლეუვა**, ვარდისუბნის საშუალო სკოლის დირექტორი **ა. ჩხეიძე**, ვარდისუბნის მშრომელთა დეპუტატების სასოფლო საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარე **ი. ლაცაბიძე**, რესპუბლიკის პროკურატურის კოლეგიის წევრი **ნ. მიქაძე** და სხვები.

სოფელ კაბალში ამ საკითხზე 5 სექტემბერს გამართულ ყრილობაზე მოხსენებით გამოვიდა აღმასკომის თავმჯდომარის მოადგილე **შ. კაპანაძე**.

კამათში მონაწილეობა მიიღეს კაბალის საშუალო სკოლის დირექტორმა **ა. ალიევმა**, კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ **მ. აღაჯანოვმა**, განჯალა-უზუნთალის კიროვის სახ. კოლმეურნეობის პარტიიუროს მდივანმა **ს. მამედოვმა** და სხვ.

შემაჯამებელი სიტყვით გამოვიდა ლაგოდების რაიონის მშრომელთა დეპუტატების საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარე **ა. რეხვიაშვილი**.

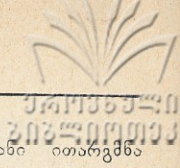
ყრილობაზე მიღებული იქნა მიმართვა სოფლების მცხოვრებლებსადმი.

ქურნალ „სოფლისკომ მოსუდარსკომ ი პრაკოს“ მკითხველთა კონფერენცია

საქართველოს იურიდიული საზოგადოებრიობა **მ. წ. 15** ოქტომბერს შეიკრიბა უმაღლესი სამართლის სხდომათა დარბაზში ქურნალ „სოფეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაკოს“ მკითხველთა კონფერენციაზე.

შესავალი სიტყვით კონფერენცია გახსნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პრორექტორმა, სამოქალაქო სამართლის კათედრის გამგემ, პროფესორმა **ს. ჯორბენაძემ**.

„სოფეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაკოს“ სა-

რედაქციო კოლეგიის მუშაობისა და ჟურნალის უახლოესი ამოცანების შესახებ მოხსენებით გამოვიდა მთავარი რედაქტორი პროფესორი **ს. ივანოვი**.

მოხსენებელმა ილაპარაკა რედკოლეგიის მუშაობაზე, დაახასიათა ჟურნალის ფურცლებზე გაშუქებული ახალი პრობლემები, მკითხველებს გააცნო ჟურნალის წინაშე მდგომი ამოცანები, მომავალი სამუშაო გეგმა.

— ჟურნალი „სოვეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაეო“, — აღნიშნა მან, — უნდა იყოს ჩვენი იურიდიული მეცნიერების სარკე. ცხოვრება გვიჩვენებს, რომ სამართლის მეცნიერება ძალიან სწრაფად ვითარდება. საბჭოთა იურიდიული მეცნიერებისადმი ინტერესს იჩენენ მოძმე სოციალისტური ქვეყნები. პოლონეთის, ჩეხოსლოვაკიის, უნგრეთის, ბულგარეთის და სხვა ქვეყნების იურიდიული ჟურნალები „სოვეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაეოდა“ თარგმნიან მათთვის საინტერესო სტატიებს. ჩვენი ჟურნალის 2500 ეგზემპლარი ვრცელდება კაპიტალისტურ ქვეყნებში. ყენევის, პარიზის, ოქსფორდის, კემბრიჯის უნივერსიტეტებში მას ფურცლავენ და კითხულობენ არა უბრალოდ, არამედ ფაქტობრივად ხელში, ხოლო ამერიკის შეერთებულ შტატებში საბჭოთა იურიდიულ ჟურნალს თითქმის მთლიანად თარგმნიან. ცხადია, ჩვენი იდეოლოგიური მოწინააღმდეგენი მეგობრული გრძნობით არ ჩასჩერებიან საბჭოთა სახელმწიფოს სამართლის ჟურნალს. ყოველივე ეს დიდი პასუხისმგებლობის წინაშე გვაყენებს. ჩვენი მთავარი ამოცანა ის არის, რომ ჟურნალმა კიდევ უფრო აამაღლოს საბჭოთა იურიდიული მეცნიერების ავტორიტეტი და მკაფიოდ აჩვენოს მისი უპირატესობა კაპიტალისტური საზოგადოების კანონმდებლობასთან შედარებით.

ჟურნალ „სოვეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაეოს“ სარედაქციო კოლეგიამ უკანასკნელ ხანს დიდი მუშაობა გასწია. საგრძნობლად ამაღლდა მეცნიერული სტატიების თეორიული დონე. კარგა ხანია ჟურნალში გაჩნდა რუბრიკა „მეცნიერული კომენტარები“, სადაც თავსდება სტატიები სამოქალაქო, სისხლის, ადმინისტრაციული და საერთაშორისო სამართლის აქტუალურ საკითხებზე. იბეჭდება ხელმძღვანელ პრაქტიკული მუშაკთა სტატიები. უკვე ტრადიციად იქცა ჟურნალის მომავალი წლის თემატის წინასწარ გამოქვეყნება. ყოველ ნომერში გვხვდება ბურჟუაზიული კანონმდებლობის მწვავე კრიტიკა.

„სოვეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაეოს“ ფურცლებზე მნიშვნელოვანი სტატიებით გამოვიდნენ ქართველი მეცნიერებიც: ა. ალექსიძე, ა. ფალიაშვილი, ი. სურგულაძე, თ. შავგულიძე, ლ.

ჯომარჯიძე და სხვ. ბევრი მათგანი ითარგმნა უცხოურ ენებზე.

ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიამ მუშაობის გაუმჯობესების მიზნით ჩაატარა მკითხველთა ფართო მასების გამოკითხვა, ხოლო ცნობილი იურისტი მეცნიერებისა და პრაქტიკული ხელმძღვანელებისათვის მოაწყო „მრავალი მაგიდა“, სადაც ბევრი საინტერესო პრობლემა წამოიჭრა.

ამჟამად დგას საკითხი, რომ ჟურნალი „სოვეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაეო“ გამოვიდეს უცხოურ ენებზეც.

რედაქციის მუშაობაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს სოციალისტური კანონიერების აქტუალური პრობლემების გაშუქებას, აგრეთვე საბჭოთა მშენებლობის, სახალხო მეურნეობის მართვისა და ხელმძღვანელობის, სოციალური დაზღვევის, სოციალური უზრუნველყოფის და სხვა საკითხებს.

საჭიროა ჟურნალმა გამოაქვეყნოს ისეთი კრიტიკული რეცენზიები, რომლებიც წიგნის განხილვასთან ერთად გააღვივებენ აზრს. რეცენზია უნდა დაიბეჭდოს არა ორი ადამიანისათვის, არამედ მთელი საბჭოთა იურიდიული მეცნიერებისათვის. დამუშავებას მოითხოვს თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის საკითხები. ეს ეხება საავიაციო, საზღვაო, კოსმოსისა და ატომური ენერჯის გამოყენების საერთაშორისო სამართალს.

სარედაქციო კოლეგია ცდილობს ვააფართოოს ავტორთა წრე. იურისტი მეცნიერებთან ერთად ჟურნალში თანამშრომლობენ პროკურატურის, სასამართლოსა და სხვა ადმინისტრაციული ორგანოების ხელმძღვანელები.

„სოვეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაეომ“ უნდა გამოაქვეყნოს მოკავშირე რესპუბლიკების იურიდიული ჟურნალების, მათ შორის „საბჭოთა სამართლის“ მოკლე შინაარსი.

ჟურნალის განხილვაში აქტიური მონაწილეობა მიიღეს ქართველმა იურისტებმა.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამოქალაქო სამართლის კათედრის დოცენტმა **ნ. წერეთელმა** თავის გამოხვლაში აღნიშნა, რომ „სოვეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაეოს“ სარედაქციო კოლეგიამ დროდადრო უნდა დაბეჭდოს სტატიები იურიდიული სამსახურის თანამშრომლების დასახმარებლად, აგრეთვე მეტი წეროს სახელმწიფო არბიტრაჟის საკითხებზე.

საქართველოს სსრ პროკურორის უფროსმა თანაშემწემ **ი. ხიონიძემ** თქვა, რომ „სოვეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრაეოს“ სერიოზული თეორიული ჟურნალია, მაგრამ ის თავის სახეს არ დაკარგავს, თუ მასში გამოქვეყნდება მსატრული ნარკვევები, მოთხრობები და კორესპონდენციები.

პროფესორმა **გ. ინჭიკიველმა** შენიშნა, რომ უკანასკნელ ხანს ჟურნალმა პირი იბრუნა პრაქტიკისაკენ, მაგრამ მხედველობიდან რჩება ზოგადი თეორიული საკითხები. სახელდობრ საჭიროა, რომ ჟურნალმა წინ წამოსწიოს სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი საკითხები, რადგან მეცნიერება დრმა აბსტრაქტიზმის გარეშე წარმოუდგენელია.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის სამართლის განყოფილების გამგემ, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორმა **გ. უვანიამ** აღნიშნა, რომ ჟურნალი არ შეიძლება იყოს უნივერსალური, მაგრამ საკითხების გაშუქების დროს დაცული უნდა იყოს პროპორცია. ამჟამად ჟურნალი ვაცილებით დიდ ადგილს უთმობს მეურნეობის მართვისა და ხელმძღვანელობის იურიდიულ საკითხებს, ხოლო იშვიათად იბეჭდება სტატიები საერთაშორისო სამართალზე. ვეთანხმები მომხსენებლის აზრს, რომ მოკავშირე რესპუბლიკების იურიდიული მეცნიერული ცხოვრება უნდა აისახოს ჟურნალის ფურცლებზე, აგრეთვე ჟურნალის თემატიკა კიდევ უფრო

მრავალფეროვანი გახდებოდა, რეცენზიები რომ იბეჭდებოდეს არა მარტო რუსულ, არამედ მოძმე ხალხთა ენებზე გამოსულ მეცნიერულ ნაშრომებზეც.

საინტერესო შენიშვნებითა და წინადადებებით გამოვიდნენ იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი **შ. ჩიკვაშვილი**, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამოქალაქო სამართლის კათედრის დოცენტი **ლ. ჯომარჯიძე**, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი **გ. ფხალაძე**, საქართველოს სსრ პროკურატურის სკამომძიებლო განყოფილების პროკურორი **გ. ქველიძე**, საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს წევრი **თ. გერსამია**, ადვოკატი **ჯ. ბაქრაძე** და სხვ.

საბოლოო სიტყვაში ს. ივანოვმა დამაჯერებელი პასუხი გასცა შემოსულ შეკითხვებზე და სიტყვებით გამოსული ამხანაგების მიერ დაყენებულ საკითხებზე, აღნიშნა, რომ ჟურნალ — „სოვეტსკოე გოსუდარსტვო ი პრავოს“ მკითხველთა კონფერენცია მეტად საინტერესოდ წარმატდა და ერთხელ კიდევ ცხადყო ქართველი იურისტი მეცნიერების მაღალი პროფესიულობა.

მ. სილაგაძე

ბიბლიოგრაფია

ქართული „საბჭოთა სამართალში“ 1969 წელს
გამომკვეთებული მასალების საძიებელი

3. ი. ლენინის დაბადების ასი წლისთავისათვის

- გ. ინწვირველი — ვ. ი. ლენინი ბურჟუაზიული დემოკრატიის შესახებ, № 4, გვ. 3-12.
- გ. ფირცხალავა — ვ. ი. ლენინი — ახალი ტიპის პროლეტარული პარტიის დამაარსებელი, № 6, გვ. 3-12.
- ა. შუშანაშვილი — ვ. ი. ლენინი — სოციალისტური კანონიერების შექმნის ორგანიზატორი, № 5, გვ. 3-12.
- სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, ადმინისტრაციული, საერთაშორისო სამართალი**
- ვ. აბრამიშვილი — ძველობის ინსტიტუტი ხევსურეთში, № 5, გვ. 49-53.
- ბ. გაბრიაძე — დემოკრატიული პრინციპების სრულყოფა ადგილობრივი საბჭოების მუშაობაში, № 2, გვ. 29-37.
- დებულება საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს მუდმივი კომისიების შესახებ (მიმოხილვა), № 2, გვ. 56-64.
- ვ. თოფურია — გლეხთა საკითხი ქართულ საკანონმდებლო ძეგლებსა და სიგელ-გუჯრებში XVIII ს. საქართველოში, № 2, გვ. 75-80.
- ა. იორიში — ატომური ნედლეულის სამართლებრივი რეჟიმი კაპიტალისტურ ქვეყნებში, № 3, გვ. 62-67.
- მ. კეკელია — განაჩენის გასაჩივრების წესი გვიანფეოდალურ საქართველოში, № 4, გვ. 34-38.
- კ. კორკასოვა — ეროვნული საკითხისა და ეროვნული სახელმწიფოებრიობის შესახებ სსრ კავშირში, № 6, გვ. 26-30.
- ვ. ლაზავიძე — ჩვეულებითი სამართალწარმოება თუშეთში, № 5, გვ. 54-60.
- დ. ლორთქიფანიძის დაცვითი სიტყვა სვანეთის შეიარაღებული აჯანყების მონაწილეთა დასაცავად, № 4, გვ. 39-42.
- მ. მაჭავარიანი — სახელმწიფო კომიტეტების შესახებ, № 6, გვ. 21-25.
- ვ. მებრეველი — ილია ჭავჭავაძის შეხედულება პირობით მსჯავრზე, № 6, გვ. 54-61.

- გ. ნადარეშივილი — ქალის უფლებრივი მდგომარეობა ფეოდალურ საქართველოში, № 3, გვ. 56-61.
- უ. პაპუაშვილი — მართლმსაჯულების სისტემა XVIII საუკუნის ქართლის სამეფოში, № 4, გვ. 30-34.
- ვ. უვანია — ილია ჭავჭავაძის ხელმოწერული სტატიები იურიდიულ საკითხებზე, № 6, გვ. 62-68.
- ზ. რატიანი — ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნისა და მისი დანართი მუხლების საკითხისათვის, № 1, გვ. 38-42, № 2, გვ. 65-74.
- ვ. სიღამონიძე — დ. ლორთქიფანიძე, № 4, გვ. 39.
- დ. ფურცელაძე — ვახტანგ VI სამეგვიდრო კანონი, № 3, გვ. 44-45.
- გ. ყორანაშვილი — ანტიკური სახელმწიფოს განვითარების საკითხისათვის, № 6, გვ. 47-53.
- ზ. შველიძე — ფ. მახარაძე ვარშაგის ციხეში, № 5, გვ. 45-48.
- პ. ხვიჩია — საქართველოს მუშურ-გლეხური მილიციის შექმნა, № 5, გვ. 45-48.

სამოქალაქო სამართალი, პროცესი, პრაქტიკა

- ლ. ისაკაძე — სახვითი ხელოვნების ნაწარმოებებზე საავტორო ხელშეკრულებათა შინაარსი, № 3, გვ. 25-34.
- ო. კვიციანი — ზიანის ანაზღაურება და მიზეზობრივი კავშირის ზოგიერთი საკითხი, № 3, გვ. 35-38.
- ნ. ლომსაძე — ახალი საადგილმამულო კანონმდებლობა, № 1, გვ. 3-6.
- მ. ლომიძე — საქართველოს სსრ საქორწინო და საოჯახო კოდექსის პროექტის ზოგიერთი სიახლე და თავისებურება, № 2, გვ. 3-9.
- რ. ცინცაძე — საავტომობილო გადაზიდვის სახეები, № 1, გვ. 23-28.
- რ. ცინცაძე — ავტოგადაზიდვის მონაწილეთა უფლებები და მოვალეობანი, № 4, გვ. 21-29.
- რ. შენგელია — ბანკების სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ, № 6, გვ. 13-20.
- შ. ჩიკვაშვილი — საბინაო უფლებების წარმოშობის საფუძვლები, № 5, გვ. 13-20.

**სისხლის სამართალი, პროცესი,
კრიმინალისტიკა**

ლ. ბერეკაშვილი — სოციალისტური ქონების გატაცებისა და მისი ფორმების—მითვისებისა და გაფლანგვის საერთო იურიდიული ცნების განსაზღვრის საკითხისათვის, № 5, გვ. 21-28.

ა. გაბაიანი — ალკოჰოლიკებისა და ნარკომანების ადმინისტრაციული წესით იძულებითი მკურნალობის შესახებ, № 1, გვ. 13-22.

ო. გამყრელიძე — ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება და დანაშაულის სუბიექტი, № 2, გვ. 10-21.

უ. კობიაშვილი — ორმაგი ანუ შერეული ბრალის საკითხისათვის, № 3, გვ. 14-24.

უ. კობიაშვილი — არასრულწლოვანის წამქეზებლობისათვის ან დანაშაულებრივ საქმიანობაში მათი ჩაბმისათვის პასუხისმგებლობის შესახებ, № 5, გვ. 35-39.

გ. ტყეშელაძე — სასამართლო პრაქტიკა და სამართალშემოქმედება, № 3, გვ. 3-13.

დ. ჩიტლოვი — სიცოცხლისათვის საშიში სხეულის მძიმე დაზიანების საკითხისათვის, № 4, გვ. 13-20.

რ. ჭოღოშვილი — სასამართლო ფსიქოლოგიური ექსპერტიზის ზოგიერთი საკითხი, № 6, გვ. 31-34.

**სასამართლოს, პროკურატურის
ორგანიზაციის მუშაობის
ორგანიზაცია, პრაქტიკა**

ა. ბაქრაძე, გ. ქველიძე — გამოძიებისადმი უზედამხედველობისა და კონტროლის განხორციელების ზოგიერთი საკითხის შესახებ, № 5, გვ. 29-34.

ბ. ბერძენიშვილი, ა. ფალიაშვილი — საპროკურორო უზედამხედველობის ზოგიერთი აქტუალური საკითხისათვის, № 1, გვ. 7-12.

ა. პაიჭაძე — განუხრელად დავიცვათ საბჭოთა კანონის მოთხოვნები, № 2, გვ. 29-37.

ს. ქაჯაია, გ. მოსესიანი — გავაძლიეროთ ბრძოლა წვრილმან ხულიგნობასთან, № 2, გვ. 22-28.

სხვადასხვა

ვ. ანდრიანოვი — მთელი ცხოვრება ეშაფოტზე, № 3, გვ. 83-85.

ვ. ღვებუაძე — მეგობრებთან ბუდაპეშტში, № 6, გვ. 89-90.

ნ. ვახრაძია — მეტი ყურადღება სამართლებრივი კოდნის პრობლემადას, № 2, გვ. 48-55.

ა. ხაჩიძე — საქართველოს სსრ მოსახლეობის კვლევარმოების საკითხისათვის, № 2, გვ. 38-47.

**პროტრეპები, ნარკვევები,
მხატვრული ნაწარმოებები**

გ. გვაძაბია — ნიღაბხდილი, № 6, გვ. 68-77.

მ. ვაყელიშვილი — ხალხის ინტერესების სადარაჯოზე, № 3, გვ. 70-71.

ლ. ისაყაძე — ადამიანი, მოქალაქე, პროკურორი, № 3, გვ. 68-70.

მ. კიკოწავილი — ღიმილი პატიოსანი, მაღლიერი კაცისა, № 6, გვ. 78-83.

გ. მეგრელიშვილი — ქ. ქუთაისის პროკურორი — მეცნიერებათა კანდიდატი, № 4, გვ. 80-81.

ზ. მესხენიშვილი — ღვაწლმოსილი, № 4, გვ. 77-79.

მ. სილაგაძე — ნათელი გზით, № 5, გვ. 61-62.

ჩ. ჩიეზი — მოწმენი არ იქნებიან, № 1, გვ. 77-86, № 2, გვ. 92-96, № 3, გვ. 72-82, № 4, გვ. 82-91, № 5, გვ. 72-87.

მ. წერეთელი — 26 წელი სასამართლო ორგანოებში, № 5, გვ. 62-63.

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

ა. აბესაძე — საყურადღებო ნაშრომი, № 4, გვ. 75-76.

შ. კუჭუხიძე — წიგნი ბავშვთა უზედამხედველობის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ, № 5, გვ. 68-71.

თ. ლილუაშვილი — მონოგრაფია სახელმწიფო არბიტრაჟის შესახებ, № 4, გვ. 73-74.

მ. ლომიძე — წიგნი კრიმინალისტიკური ექსპერტიზის პროცესუალურ და მეთოდურ საკითხებზე, № 6, გვ. 87.

გ. მერაბიშვილი — სასარგებლო ნაშრომი სასამართლო ფსიქოლოგიაში, № 5, გვ. 64-67.

თ. შავგულიძე — აქტუალური პრობლემების ორიგინალური გამოკვლევა, № 6, გვ. 84-86.

საინტერესო ნარკვევები, № 6, გვ. 88.

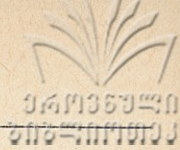
ბიბლიოგრაფია, ეურნალ „საბჭოთა სამართალში“ 1969 წელს გამოქვეყნებული მასალების საძიებელი, № 6, გვ. 94-96.

მოციტალური მასალა

სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების მიწის კანონმდებლობის საფუძვლები, № 1, გვ. 43-56.

სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების შრომა-გასწორების კანონმდებლობის საფუძვლები, № 4, გვ. 43-64.

კოლმეურნეობის სანიმუშო წესდება, № 6, გვ. 35-45.

დებულება წინასწარი პატიმრობის შესახებ, № 4, გვ. 64-69.

კანონი საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკისა საქართველოს სსრ მშრომელთა დებუტატების სასოფლო-სადამბო საბჭოს შესახებ, № 1, გვ. 57-70.

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს ბრძანებულებანი:

გზებზე, ქალაქებსა და დასახლებული პუნქტების ქუჩებში მოძრაობის წესების და სატრანსპორტო საშუალებებით სარგებლობის წესების დარღვევისათვის ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის გაძლიერების შესახებ, № 1, გვ. 71-73.

ცეცხლსასროლი იარაღის შეძენის, გამოყენებისა და შენახვის წესების დარღვევის წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერების შესახებ, № 1, გვ. 74.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ, № 1, გვ. 75-76.

ნარკოტიკულ ნივთიერებათა ხმარებისათვის პასუხისმგებლობის დაწესებისა და ამ ნივთიერე-

ბათა გატაცების, უკანონო დამზადებისა და გასაღების წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერების შესახებ, № 4, გვ. 69-71.

წერილმანი სპეკულაციისათვის პასუხისმგებლობის გაძლიერების შესახებ, № 4, გვ. 71-72.

საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმებისა:

№ 5, 26 სექტემბრისა, 1968 წ., № 2, გვ. 81-82.

№ 6, 26 სექტემბრისა, 1968 წ., № 2, გვ. 83-85.

№ 7, 26 სექტემბრისა, 1968 წ., № 2, გვ. 86-88.

№ 8, 13 დეკემბრისა, 1968 წ., № 2, გვ. 88-91.

№ 4, 19 ივნისისა, 1969 წ., № 3, გვ. 39-40.

არბიტრაჟის პრაქტიკა, № 1, გვ. 87-89, № 5, გვ. 91-93.

ინფორმაცია, № 1, გვ. 95-96, № 3, გვ. 86-95, № 4, გვ. 92-95, № 6, გვ. 91-94.

მშაჩის ორგანოების პრაქტიკა, № 5, გვ. 94-96.

სასამართლო პრაქტიკა, № 1, გვ. 90-94.

ნეკროლოგები: ა. თ. ლუკავა, № 2, გვ. 96, გ. ა. ლუკავა, № 4, გვ. 96.

3360 50 333.

ИНДЕКС 76185

СОВЕТСКОЕ ПРАВО № 6

(На грузинском языке)

Орган Верховного Суда ГССР, Прокуратуры ГССР
и Юридической комиссии при Совете Министров
Грузинской ССР